

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษา ปัญหาและแนวทางการพัฒนาการบริหารงาน วิชาการ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชนจังหวัดปัตตานี ผู้วิจัย ได้ศึกษาเอกสาร ตำรา วารสาร และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและได้กำหนดหัวข้อ ดังนี้

2.1 ประวัติโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม

2.1.1 การบริหารงานวิชาการในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม

2.2 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการ

2.2.1 ความหมายและแนวคิดการบริหารงานวิชาการ

2.2.2 ความสำคัญของการบริหารงานวิชาการ

2.2.3 หลักและกระบวนการบริหารงานวิชาการ

2.3 ขอบข่ายการบริหารงานวิชาการ

2.3.1 ด้านหลักสูตร

2.3.2 ด้านกระบวนการจัดการเรียนรู้

2.3.3 ด้านสื่อ เทคโนโลยี การเรียนการสอน

2.3.4 ด้านการวัดผลและประเมินผล

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

รายละเอียดในแต่ละประเด็นผู้วิจัยได้ทำการศึกษา ค้นคว้าและนำเสนอเพื่อให้ครอบคลุมประเด็นปัญหาที่ต้องการศึกษา โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 ประวัติโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม

โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเดิมมีการจัดการศึกษาในรูปแบบ “ปอเนาะ” และด้วยนโยบายของรัฐที่มุ่งพัฒนาการจัดการศึกษาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้และเมื่อสร้างความมั่นคงในพื้นที่นี้ทำให้เกิดการพัฒนาเปลี่ยนรูปแบบมาเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ในปัจจุบัน ในขณะที่ปอเนาะบางแห่งก็ยังคงรูปแบบการจัดการเช่นเดิม และปัจจุบันรัฐบาลอนุญาตให้จดทะเบียนเป็นสถานศึกษาในรูปแบบพิเศษอีกหนึ่งรูปแบบ โดยใช้ชื่อว่า “สถานศึกษาปอเนาะ”

ปอเนาะต้นกำเนิดของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม และทำหน้าที่ให้การศึกษาแก่คนในชุมชนมุสลิมมาตั้งแต่อดีต ซึ่งคำว่า “ปอเนาะ” เป็นคำที่มาจากภาษาอาหรับว่า “ฟุนดูก” ซึ่งแปลว่าโรงแรมหรือที่พัก (hotel) แต่ในภาษามลายูนั้นคำว่า “ปอเนาะ” หรือ “ปอนด็อก” ถูกนำมาใช้ในความหมายว่ากระท่อม สำหรับมุสลิมในประเทศไทยและมุสลิมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยทั่วไปแล้วนั้น คำว่า “ปอเนาะ” หมายถึงสถาบันการศึกษาแบบดั้งเดิม รูปแบบการเรียนการสอนในสถาบันแห่งนี้ กาดว่าจะยึดถือรูปแบบทะเลาะเกะฮ์ โดยนักเรียนจะนั่งล้อมรอบครูผู้สอนเพื่อฟังการบรรยาย ในช่วงเริ่มแรกนั้นการศึกษาจะเริ่มต้นขึ้นที่บ้านของโต๊ะครูเองก่อน แต่เมื่อจำนวนนักเรียนเพิ่มจำนวนมากขึ้น ก็จำเป็นต้องมีสถานที่ที่กว้างขวางกว่าซึ่งสามารถรองรับนักเรียนได้ทั่วถึง ศูนย์กลางการศึกษาจึงถูกย้ายจากบ้านของโต๊ะครูไปยังสุเหร่าหรือมัสยิดในที่สุด ซึ่งความโดดเด่นและความรุ่งเรืองของปอเนาะในปตานีไม่ได้ทำให้ปตานีเป็นเพียงแค่ศูนย์กลางการศึกษาอิสลามในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เท่านั้น แต่ยังเป็นแหล่งผลิตอุละมาอ์ในภูมิภาคแห่งนี้อีกด้วย อุละมาอ์เหล่านี้ได้กลายเป็นผู้สอน ผู้ผลิตตำรา และผู้แปลตำราจากภาษาอาหรับเป็นภาษามลายู อุละมาอ์คนสำคัญ ๆ ซึ่งเคยสอนในปอเนาะต่าง ๆ ในปตานีประกอบด้วย เชคคาเวด บิน อับดุลลอฮ์ อัลพะฎอนีย์ เชควันอะห์มัด บิน มุศเฏาะฟาอัลพะฎอนีย์, เชคซัยนัลอาบิดีนอัลพะฎอนีย์ และเชคมุฮัมมัด ซัยนัลอัลพะฎอนีย์ อุละมาอ์เหล่านี้ได้แต่งและแปลตำราภาษาอาหรับ เป็นภาษามลายู ตำราดังกล่าวกลายเป็นตำราที่ใช้สอนในปอเนาะในปตานีและในคาบสมุทรมลายูโดยทั่วไป ตำราที่กล่าวถึงนี้เป็นตำราที่รู้จักกันในโลกมลายูว่า กิตาบยาวิ หรือ กิตาบคูนิง (Saifuddeen Abu Ninasreen, 2558:ระบบออนไลน์)

หลังจากที่ปอเนาะได้แปรสภาพเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามเสร็จสิ้นใน พ.ศ. 2514 โดยอยู่ในความควบคุมของกองโรงเรียนราษฎร์ กรมวิสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ กฎหมายที่ใช้บังคับและควบคุมโรงเรียนราษฎร์ คือ พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ พ.ศ. 2497 ซึ่งใช้บังคับมาตั้งแต่วันที่ 10 ก.พ. 2497 ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2515 ได้มีประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 216 ให้จัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน (สช.) ขึ้นในกระทรวงศึกษาธิการ และโอนงานของกองโรงเรียนราษฎร์ไปเป็นของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน และในปี พ.ศ. 2518 ได้มีการปรับปรุงพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ พ.ศ. 2497 อีกครั้งหนึ่ง เรียกว่า พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ พ.ศ. 2518 ต่อมาในปี พ.ศ. 2525 จึงได้เปลี่ยนชื่อ พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์เป็น พระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน เพื่อให้สอดคล้องกับชื่อสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ซึ่งใช้มาจนถึงปัจจุบันนี้ ดังนั้นเพื่อให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2525 โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม จึงได้เปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ในปี พ.ศ. 2526 (สำนักพัฒนาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

เขตการศึกษา 2, 2538 : 85) โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจัดเป็น โรงเรียนตามพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2525 ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

1. โรงเรียนเอกชนตามมาตรา 15(1) เป็นโรงเรียนที่สอนวิชาศาสนาควบคู่กับวิชาสามัญ ตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามตามมาตรา 15 (1) แบ่งย่อยได้อีก 2 ลักษณะ คือ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามประเภทบริหารโดยสมาคมหรือมูลนิธิ ซึ่งเป็นองค์กรนิติบุคคล ทางราชการอุดหนุนงบประมาณเป็นค่าใช้จ่ายรายหัว 100 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งโรงเรียนลักษณะดังกล่าว ทางราชการจะถอนข้าราชการครูที่ไปช่วยสอนวิชาสามัญออก เนื่องจากได้รับการอุดหนุนไปจ้างครูโดยเฉพาะแล้ว หากโรงเรียนมีความจำเป็นต้องมีข้าราชการครูที่ทางราชการส่งไปช่วยสอน จะต้องคืนเงินจำนวนเท่ากับวุฒิการศึกษาขั้นต้นของข้าราชการคนดังกล่าวให้แก่ทางราชการ และลักษณะที่ 2 คือ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามประเภทบุคคลเป็นผู้รับใบอนุญาต ซึ่งทางราชการจะอุดหนุนงบประมาณค่าใช้จ่ายรายหัวเช่นเดียวกับโรงเรียนเอกชนสามัญทั่วไป แต่ทางราชการจะส่งข้าราชการครูส่วนหนึ่งสอนวิชาสามัญปฏิบัติการสอนร่วมกับครูที่โรงเรียนจ้างสอน

2. โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ตามมาตรา 15(2) แห่งพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2525 ซึ่งส่วนหนึ่งจัดการเรียนการสอนทางอิสลามศึกษาตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ และอีกส่วนหนึ่งจัดการเรียนการสอนวิชาสามัญตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการควบคู่ไปด้วย แต่สภาพความพร้อมทั้งบุคลากรและระบบการจัดการเรียนรู้ยังไม่เข้าเกณฑ์ของกระทรวงศึกษาธิการที่จะยกระดับสู่การเป็น โรงเรียนตามมาตรา 15 (1) แห่งพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2525 (Saifuddeen Abu Ni-nasreen, 2558 : ระบบออนไลน์)

2.1.1 การบริหารงานวิชาการในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม

โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้พัฒนามาจากปอเนาะ ซึ่งเป็นสถานศึกษาที่จัดการเรียนการสอนตามอัธยาศัยและขาดการดูแลจากรัฐ เมื่อปอเนาะได้พัฒนามาเป็นโรงเรียนใน ปี พ.ศ. 2504 รัฐได้มีนโยบายที่จะพัฒนาการเรียนการสอนในสถาบันศึกษาดังกล่าว คือให้มีหลักสูตรในการดำเนินการเรียนการสอน และมีการวัดผลและประเมินผลอย่างเป็นระบบตามระเบียบการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ปอเนาะที่แปรสภาพมาเป็นโรงเรียนนอกจากจะต้องสอนศาสนาอิสลามแล้วยัง จะต้องสอนวิชาสามัญและวิชาชีพควบคู่ไปด้วย หรือในทำนองที่ว่าสถานศึกษาดังกล่าวจะต้อง จัดการเรียนการสอนโดยใช้ 2 หลักสูตร คือหลักสูตรสามัญและหลักสูตรศาสนา การจัดการเรียน การสอนในช่วงแรกๆ รัฐได้มาดูแลปอเนาะที่ได้แปรสภาพมาเป็นโรงเรียน ซึ่งอยู่ภายใต้การกำกับ ดูแลของสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน

(สช.) ได้กำหนดให้สอนวิชาภาษาไทย และสังคมศึกษาควบคู่วิชาศาสนาเป็นความรู้เบื้องต้น ส่วนหลักสูตรอิสลามศึกษาที่ดำเนินการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนเอกชน สอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีแหล่งหรือต้นกำเนิดของหลักสูตรมาจาก 3 แห่งด้วยกันคือ

1. มาจากโรงเรียนของแต่ละแห่ง
2. มาจากสมาคมโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม
3. มาจากความร่วมมือกันระหว่างผู้บริหาร โรงเรียนกับสำนักพัฒนาการศึกษา

ศาสนาและวัฒนธรรม เขตการศึกษา 2 (Ibrahem Narongraksakhet , 2003 : 12 อ้างถึงใน มุhammadรุษานี บากา 2554 : 25)

เมื่อรัฐบาลได้ให้การสนับสนุนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ทั้งทางด้านวิชาการ งบประมาณ รวมทั้งทางด้านการบริหารจัดการ ทำให้ระบบการบริหารงานโรงเรียนสามารถดำเนินการให้คืบคลอนขึ้นและสามารถเทียบเท่ากับโรงเรียนอื่นๆได้

การบริหารงานวิชาการของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม มีนโยบายและขอบเขตการเรียนรู้ที่ชัดเจน เนื่องจากต้องยึดหลักคำสอนของศาสนาที่สอนให้ทุกคนมีการศึกษา ซึ่งเป็นการศึกษาตลอดชีวิต และเป็นการศึกษาที่เน้นทั้งในด้านศาสนาที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ สร้างบุคคลให้มีคุณธรรมจริยธรรมที่ดีงาม และด้านสามัญและวิชาชีพที่เป็นการสร้างคุณภาพชีวิต และใช้ชีวิตในโลกนี้อย่างมีความสุข หรืออาจจะสรุปได้คือ การเรียนคือความสุขทั้งโลกนี้และโลกหน้า ดังนั้น จุดแข็งของโรงเรียนเอกชนที่สอนศาสนาอิสลามคือ การสอนวิชาศาสนาและสามัญควบคู่กันไป อย่างไรก็ตามทางรัฐยังเปิดโอกาสให้โรงเรียนฯ สามารถสร้างหลักสูตรที่เหมาะสมได้เองตามความต้องการ แม้ว่าโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามมีเป้าหมายการจัดการศึกษาทั้งศาสนาและสามัญเป็นจุดแข็ง แต่การพัฒนาการจัดการศึกษาโดยองค์กรร่วมยังล่าช้าและขาดประสิทธิภาพ โดยเฉพาะด้านวิชาการ ที่ยังขาดการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบและเหมาะสมกับสภาพและบริบทของโรงเรียน สามารถสรุปปัญหาและจุดอ่อนที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนได้ดังนี้

ด้านระบบการจัดการ โดยทั่วไปโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามแปรสภาพมาจากปอเนาะ ซึ่งมีโต๊ะครูเป็นเจ้าของ และเมื่อโต๊ะครูเสียชีวิตไป ทายาทจะเป็นผู้สืบทอดมรดกในการบริหารจัดการโรงเรียนต่อไป ระบบการสืบทอดมรดกเช่นนี้ทำให้คุณภาพการจัดการศึกษาดกต่ำลง เนื่องจากว่า ผู้สืบทอดมรดกนั้นไม่ได้เรียนในสาขาการบริหารการศึกษาโดยตรง เพียงแต่ได้เรียนรู้และมีประสบการณ์เท่าที่จะแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ ทำให้การบริหารจัดการศึกษาไม่ทันสมัยและไม่มีความรู้ บางโรงเรียนอาจจะมีลูกเขยของโต๊ะครูเข้ามาช่วยในการบริหารจัดการ แต่ก็บริหารได้ไม่สมบูรณ์เนื่องจากว่า มีความขัดแย้งกับบรรดาทายาทสายโลหิตที่ไม่ยอมให้คนนอกมามีบทบาทใน

ทรัพย์สินของพวกตน ทำให้เกิดความขัดแย้งแย้งซึ่งกัน ประสบปัญหาในการจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพได้

การบริหารจัดการในโรงเรียนฯ เป็นการบริหารจัดการระบบครอบครัว ซึ่งอาศัยความมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของในทรัพย์สิน ต่างคนต่างร่วมทำงานในตำแหน่งสูงๆ โดยไม่ได้คำนึงถึงความสามารถในการบริหารของสมาชิกในครอบครัวที่ส่วนใหญ่มีข้อจำกัดในด้านความรู้ความสามารถและทักษะต่างๆ ทางการบริหาร จึงทำให้การพัฒนาทุกๆ ด้าน ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร โดยเฉพาะด้านวิชาการที่เป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการจัดการศึกษา

นอกจากนี้ ผู้บริหารยังยึดติดกับการบริหารแบบเดิมๆ การบริหารจัดการเชิงรับ เช่น ปล่อยให้โรงเรียนดำเนินไปเรื่อยๆ แม้ยุคสมัยจะเปลี่ยนไปแล้วก็ตาม ผู้บริหารขาดการพัฒนาตนเอง ทั้งทางด้านภาวะผู้นำ ทักษะการบริหาร ความรู้ความสามารถ และอื่นๆ ที่สามารถนำมาใช้ในการบริหารจัดการโรงเรียนให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

ด้านผู้บริหาร ผู้บริหารยังขาดความเข้าใจในหลักสูตรอย่างถ่องแท้ มีการซ้ำซ้อนและไม่บูรณาการทำให้เกิดความล่าช้าในการเรียนการสอน ไม่ได้เน้นในเรื่องของการพัฒนาคุณภาพทางวิชาการเป็นหลัก แต่ไปเน้นเรื่องปริมาณจำนวนนักเรียน เนื่องจากความต้องการของงบประมาณเงินอุดหนุนรายหัวเพื่อนำมาพัฒนาโรงเรียน คณะกรรมการโรงเรียนไม่ได้ทำหน้าที่บทบาทอย่างจริงจัง ผู้บริหารมุ่งเน้นให้ครูจัดทำแผนการสอน สื่อการสอน วิจัย แต่ไม่ได้เน้นเทศ อบรมวิธีการปฏิบัติ

ด้านบุคลากร บุคลากรที่เข้ามาสอนส่วนใหญ่เป็นบุคลากรที่หลงเหลือจากที่อื่นหรือไม่สามารถทำงานในหน่วยงานอื่นได้ จึงมาสมัครเข้าสอนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ซึ่งไม่ต้องทำการสอบอย่างเข้มงวดแต่อย่างใด อีกทั้งโรงเรียนฯ ยังขาดแคลนครู จึงได้ครูที่ขาดประสิทธิภาพ ทั้งนี้เกี่ยวข้องกับแรงจูงใจหรือค่าตอบแทนที่โรงเรียนมาให้อีกด้วยด้านหลักสูตรโรงเรียนยังไม่มีหลักสูตรที่แน่นอนเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องในเนื้อหาการสอน หลักสูตรซ้ำซ้อนไม่บูรณาการในวิชาที่สามารถบูรณาการได้ เนื่องจากไม่ได้รับความเห็นชอบจากผู้บริหารและครูผู้สอนไม่ถนัดที่ใช้ภาษาไทยในการสอน หลักสูตรที่ใช้ไม่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นด้านการจัดการเรียนการสอน เวลาเรียนในการจบหลักสูตรของวิชาสามัญกับวิชาศาสนาไม่สอดคล้องกัน เนื่องจากมีการจัดการศึกษาตั้งแต่แรกไม่สอดคล้องกันและไม่มีการบูรณาการหลักสูตรศาสนาและสามัญในระดับประถมศึกษาด้านสื่อการเรียนการสอน ครูผู้สอนไม่ได้ใช้สื่อการเรียนการสอน สื่อมีไม่เพียงพอ อาจจะมีจากบุคลากร ไม่มีความรู้ความสามารถในการผลิตสื่อใหม่ๆ ขาดงบประมาณในการจัดทำสื่อการเรียนการสอนและแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ด้านการวัดผล

ประเมินผล นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอยู่ในระดับต่ำ ขาดการจัดฝึกอบรมครูผู้สอนในเรื่อง การวัดผลประเมินผลตามหลักสูตร

ด้านบุคลากร ครูมาช่วยสอนไม่เพียงพอกับจำนวนนักเรียนและให้ครบทุกรายวิชา และครูไม่มีเทคนิคในการสอนที่เหมาะสมด้านชุมชน ขาดการติดต่อสื่อสารระหว่างโรงเรียนกับ ชุมชนเพื่อสำรวจความต้องการของชุมชนในด้านวิชาการ ชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมกับทางโรงเรียน น้อยและขาดการดึงชุมชนในการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โรงเรียนขาดการให้ความรู้แก่ ชุมชนเพื่อให้เกิดความตระหนักและความสำคัญในการให้การศึกษาแก่ลูกหลาน และทางโรงเรียน ขาดการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียนเพื่อดึงดูดให้ชุมชนส่งเสริมในด้าน การศึกษาเพิ่มมากขึ้น

ด้านการจัดกิจกรรมนักเรียน ไม่มีศูนย์วิชาการเข้าไปดูแล แนะนำการจัดกิจกรรม นักเรียนตามหลักสูตร หรือจัดฝึกอบรมครูผู้สอนในเรื่องการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ตามที่หลักสูตร กำหนดและยังขาดการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนที่มีประสิทธิภาพ เช่น กิจกรรมลูกเสือ-เนตรนารี กิจกรรมวันสำคัญ

แม้ว่าโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามมีต้นกำหนดมาจาก ปอเนาะ ซึ่งในอดีต ทางรัฐบาลไม่สามารถเข้าถึงได้ทำให้มีความพยายามที่จะมีบทบาทและส่วนร่วมในการพัฒนา จัด การศึกษา ทั้งนี้อาจเป็นทางราชการเห็นว่าการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนา อิสลามเป็นระบบที่ล้าหลังและเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของชาติ ทำให้โรงเรียนเอกชนสอน ศาสนาอิสลามได้รับการเอาใจใส่และสนับสนุนจากภาครัฐเพิ่มมากขึ้น ทั้งในด้านเงินอุดหนุน ด้าน วิชาการ ด้านการพัฒนาบุคลากรและรวมถึงการจัดการเรียนการสอนและกิจกรรมต่างๆ นอกจากนี้ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามยังเป็นที่นิยมของชุมชนในการส่งบุตรหลาน เนื่องจากหวังที่จะ ใ้บุตรหลานได้รับการศึกษาอย่างครบถ้วน ทั้งในด้านวิชาศาสนาเพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ดำเนินชีวิตตามระบอบของศาสนาและด้านวิชาสามัญและการอาชีพ เพื่อคุณภาพการใช้ชีวิตใน สังคม นายจาตุรนต์ ฉายแสง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ (รมว.ศธ.) ได้มอบนโยบาย แผนพัฒนาการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ณ โรงแรมซีเอส จ.ปัตตานี เมื่อวันอาทิตย์ที่ 5 กุมภาพันธ์ 2549 ศธ.จะส่งเสริมให้มีประสิทธิภาพโดยพัฒนาหลักสูตร ในทุกด้านทั้งสายสามัญ อาชีพ และศาสนา ต้องการให้โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามมี บทบาทเช่นเดียวกับที่ ศธ.มีนโยบายเป็นการทั่วไปอยู่แล้ว (Ibrahim Narongraksakhet , 2003 : 12 อ้างถึงใน มุหำมัดรุษานี บากา 2554 : 25)

จากภาวะการณ์ด้านสถานการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้นและมีข่าวในเรื่องการสร้างแนวร่วมก่อความไม่สงบในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ทำให้การทำบางกิจกรรมต่างๆ ในโรงเรียนต้องหยุดชะงักไป โดยเฉพาะกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เช่น ค่ายการเรียนรู้อายกิจกรรมกลางแจ้ง กิจกรรมพักแรม กิจกรรมคุณธรรมจริยธรรม เป็นต้น อีกทั้งบุคลากรยังต้องกลับบ้านก่อนกำหนดไม่กล้าที่จะอยู่ปฏิบัติงานจนค่ำ เนื่องจากความไม่ไว้วางใจในเหตุการณ์ที่อาจจะเกิดขึ้นกับตัวครู ภาวะการณ์ความแปรปวนทางการเมือง มีผลการทบทางด้านนโยบาย ซึ่งอาจจะต้องมีการหยุดชะงักโครงการต่างๆ ที่โรงเรียนมีผลประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ทั้งทางด้านงบประมาณ สวัสดิการครูและบุคลากรทางการศึกษา การพัฒนาการบริหารงานโรงเรียน เป็นต้น ภาวะการณ์ด้านสังคม คุณธรรมจริยธรรม ส่งผลกระทบต่อระบบโรงเรียนที่จะต้องเข้มงวดในเรื่องของวินัย คุณธรรมจริยธรรม ที่ได้รับอิทธิพลมาจากสื่อต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคม เช่น โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร อินเทอร์เน็ต ล้วนแล้วเป็นดาบสองคม ที่บั่นทอนคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนโดยตรง เนื่องจากนักเรียนจะมีการเรียนรู้และเลียนแบบที่สิ่งสื่อต่างๆ ได้นำเสนอออกมา เช่น แฟชั่น ภาพลามกอนาจาร ยาเสพติด ค่านิยมที่ผิด เป็นต้น ทั้งหมดนี้มีผลต่อการบริหารงานเนื่องจากจะต้องจัดสรรงบประมาณในเรื่องนี้มากขึ้น สร้างภาระงานให้โรงเรียนอีกทางหนึ่งอีกด้วย (ซี กอศิริย์, มปป. : ระบบออนไลน์)

2.2 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการ

2.2.1 ความหมายและแนวคิดการบริหารงานวิชาการ

2.2.1.1 ความหมายของการบริหารงานวิชาการ

กมล ภูประเสริฐ (2544 : 6) กล่าวว่า การบริหารงานวิชาการ หมายถึง การบริหารที่เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษา

ประเทือง สังข์นาค (2545 : 11) การบริหารงานวิชาการ หมายถึง การปฏิบัติงานของผู้บริหารที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาที่เกี่ยวกับการพัฒนาการเรียนการสอน พัฒนาบุคคลให้ได้ผลดีและมีประสิทธิภาพมากที่สุด

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2546 : 2) กล่าวว่า การบริหารงานวิชาการ ถ้ามองในด้านกระบวนการดำเนินงานแล้ว หมายถึง กระบวนการบริหารกิจกรรมทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงการเรียนการสอนให้ดีขึ้น ตั้งแต่การกำหนดนโยบาย การวางแผน การปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนตลอดจนการประเมินผลการสอน เพื่อให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรและจุดมุ่งหมายของการศึกษา งานบริหารงานวิชาการ ได้แก่ งานควบคุมดูแลหลักสูตรการสอน อุปกรณ์การสอน การจัดแบบเรียน คู่มือครู การจัดชั้นเรียน การจัดครู

เข้าสอน การปรับปรุงการเรียนการสอน การฝึกอบรมครู การนิเทศการศึกษา การเผยแพร่งานวิชาการ การวัดผลการศึกษา การศึกษาวิจัย การประเมินมาตรฐานสถานศึกษา เพื่อปรับปรุงคุณภาพและประสิทธิภาพของสถานศึกษา

เชาวลิต จงมี (2548:21) กล่าวว่า การบริหารงานวิชาการ หมายถึง การดำเนินงานการจัดกิจกรรมทุกอย่างเพื่อเป็นการส่งเสริมหรือเพื่อพัฒนาปรับปรุงการเรียนการสอนตลอดจนด้านอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของโรงเรียนให้เป็นไปได้ด้วยดีและได้ผลอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งงานเหล่านี้จะรวมทั้งผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหลาย อาทิเช่น ผู้บริหาร ครู นักเรียน และบุคลากรอื่นๆ เป็นต้น

ศิริพร ทาทราย (2552 : 13) ได้สรุป การบริหารงานวิชาการว่า เป็นงานที่สำคัญ มีขอบเขต กว้างขวาง ครอบคลุมกิจกรรมตามหลักสูตรและกิจกรรมส่งเสริมหลักสูตรเป็นหัวใจและงานหลักที่ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องดำเนินการจัด โปรแกรมการเรียนการสอนและการทำกิจกรรมทุกชนิดเพื่อปรับปรุงและพัฒนาการเรียนการสอนของนักเรียนให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพที่ดี รวมทั้งการวัดผลประเมินผลด้วย ซึ่งความหมายของการบริหารงานวิชาการ หมายถึง การจัดประสบการณ์ทุกชนิดภายในโรงเรียน เพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ ให้นักเรียนมีความประพฤติดี มีลักษณะนิสัยที่ดี อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

สันติ บุญภิรมย์ (2552 : 21) ได้ให้ความหมายของการบริหารงานวิชาการไว้ว่า การบริหารงานวิชาการ หมายถึง การบริหารจัดการกิจกรรมทุกชนิดทุกประเภทที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนและการบริหารสิ่งแวดล้อมต่างๆที่มีอิทธิพลต่อการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้การเรียนการสอนดำเนินไปอย่างราบรื่นเปรียบเสมือนเส้นเลือดใหญ่ไหลหล่อเลี้ยงหัวใจ การบริหารจึงเป็นกิจกรรมที่สำคัญที่สุดของงานวิชาการที่สามารถทำให้งานวิชาการเกิดพลวัต (Academic Affairs Dynamic) อยู่ตลอดเวลา ส่งผลต่อประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และคุณภาพของการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดไป

นภาดา ผูกสุวรรณ (2553 : 17 อ้างถึงในนิลวรรณ วัฒนา,2556) กล่าวว่า การบริหารงานวิชาการ หมายถึง การบริหารสถานศึกษาโดยมีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยมีการพัฒนาการเรียนการสอนในด้านต่างๆ ให้ได้ผลดี บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียน ให้นักเรียนมีความประพฤติดี มีลักษณะนิสัยที่ดี สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

รุ่งชัชดาพร เวหะชาติ (2553:30) ให้ความหมายของการบริหารงานวิชาการว่า เป็นกระบวนการหรือกิจกรรมการดำเนินงานทุกอย่างที่เกี่ยวกับการปรับปรุง

การเรียนการสอน ตลอดจนการประเมินผลให้ดีขึ้น เพื่อให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร และให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับผู้เรียน

จากความหมายของการบริหารงานวิชาการสรุปได้ว่า การบริหารงานวิชาการเป็นกระบวนการหรือกิจกรรมการดำเนินงานทุกอย่างของสถานศึกษาเกี่ยวกับการปรับปรุงการเรียนการสอน ตลอดจนการประเมินผลให้ดีขึ้น บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียน

2.2.1.2 แนวคิดการบริหารงานวิชาการ

งานวิชาการเป็นหัวใจของโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษา ผู้บริหารทุกคนควรมีความรู้ความเข้าใจในขอบข่ายของงานเพื่อให้การบริหารงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและครอบคลุมสาระการเรียนรู้ ผู้วิจัยได้ศึกษาขอบข่ายการบริหารงานวิชาการของการศึกษาดังนี้

Miller (กิติมา ปรีดีดิลก, 2532: 48; อ้างอิงจาก Miller. 1965: 175)

ได้กล่าวถึงการบริหารงานวิชาการว่าประกอบด้วยสิ่งสำคัญ 4 อย่างคือ

1. การจัดโปรแกรมการเรียน
2. การปฏิบัติตามโปรแกรม
3. การติดตามการเรียนการสอน
4. การจัดบริการการสอน

กมล ภูประเสริฐ (2544: 9-18) ได้กล่าวถึงขอบข่ายการบริหารงานวิชาการ ดังนี้

1. การบริหารหลักสูตร ได้แก่ การวิเคราะห์หลักสูตรแกนกลางระดับประเทศ การกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา การจัดทำหน่วยการเรียนรู้

2. การบริหารจัดการเรียนการสอน ได้แก่ การรวบรวม วิเคราะห์ และกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับหน่วยการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ โดยคำนึงถึงกิจกรรมที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การกำหนด การเตรียมการ และการจัดหาสื่อการเรียนการสอน อุปกรณ์ เครื่องใช้ที่สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนการสอน การกำหนดวิธีการประเมินผลการเรียนในแต่ละหน่วยการเรียนรู้หรือรายวิชา การจัดทำแผนการสอนหรือแผนการจัดการเรียนรู้ของผู้สอนแต่ละคน การควบคุมดูแล และส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ตามแผนการสอนหรือแผนการจัดการเรียนรู้ การร่วมกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการเรียนการสอน

3. การบริหารการประเมินผลการเรียน ได้แก่ การวิเคราะห์มาตรฐานการเรียนรู้ของหน่วยการเรียนรู้รายวิชาและกิจกรรมการเรียนการสอน การกำหนดวิธีการที่จะต้องใช้ในการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ การควบคุมดูแล และส่งเสริมให้มีการประเมินผลการเรียนตามวิธีการ และเครื่องมือที่ได้กำหนดไว้

4. การบริหารการนิเทศภายในสถานศึกษา ได้แก่ การทำความเข้าใจเกี่ยวกับการนิเทศภายในที่มีหลักการให้บุคลากรทุกคนร่วมกันรับผิดชอบเพื่อการนำสถานศึกษาไปสู่มาตรฐานการศึกษา ร่วมกัน การกำหนดวิธีการและระยะเวลาการนิเทศภายใน การควบคุมและส่งเสริมให้มีการดำเนิน การนิเทศภายในอย่างสม่ำเสมอ การร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

5. การบริหารการพัฒนาบุคลากรทางวิชาการ ได้แก่ การวิเคราะห์ปัญหาร่วมกันเกี่ยวกับความรู้ความสามารถของบุคลากรในสถานศึกษา การกำหนดช่วงเวลาของการพัฒนาบุคลากรเป็นระยะๆ การควบคุมดูแลให้การดำเนินงานพัฒนาบุคลากรเป็นไปตามที่กำหนดไว้

6. การบริหารวิจัยและพัฒนา ได้แก่ การทำความเข้าใจและส่งเสริมให้มีการวิจัยในชั้นเรียนเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียน การควบคุมดูแลและส่งเสริมการดำเนินการวิจัยที่ได้กำหนดไว้

7. การบริหารโครงการทางวิชาการอื่นๆ ได้แก่ การกำหนดหัวข้อเรื่องทางวิชาการที่เป็นการสนับสนุนงานหลักทางวิชาการ การกำหนดวิธีดำเนินการและระยะเวลาที่จะดำเนินการ การควบคุมดูแลและส่งเสริมให้มีการดำเนินงานตามที่กำหนดไว้

8. การบริหารระบบข้อมูลและสารสนเทศทางวิชาการ ได้แก่ การกำหนดข้อมูลและสารสนเทศทางวิชาการของงานบริหารทั้งหมด การกำหนดเวลาในการรวบรวมข้อมูลและสารสนเทศ การควบคุมดูแลและส่งเสริมการจัดเก็บข้อมูลสารสนเทศ การนำข้อมูลสารสนเทศไปใช้ดำเนินงานอื่นๆ

9. การบริหารการประเมินผลงานทางวิชาการของสถานศึกษา ได้แก่ การกำหนดหัวข้อประเมินผลงาน การกำหนดวิธีการและเครื่องมือในการประเมิน การควบคุมดูแลและส่งเสริมให้มีการดำเนินการประเมิน การสรุปผลและเขียนรายงานประจำปี

รุ่งชัชดาพร เวหะชาติ (2553 : 30) ได้กำหนดขอบข่ายงานวิชาการของโรงเรียนประถมศึกษาเป็น 12 ด้าน ตามกระบวนการปฏิรูปการเรียนรู้ ซึ่งครอบคลุม 4 ด้าน คือ

1. หลักสูตร
2. กระบวนการจัดการเรียนการสอน
3. การวัด / ประเมินผลและการรับเข้าศึกษาต่อ

4. การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อการเรียนรู้ (ICT)

ปรีชาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2553 : 3 - 4) ได้กำหนดขอบข่ายการบริหารงานวิชาการ ดังนี้

1. การวางแผนเกี่ยวกับงานวิชาการ เป็นการวางแผนเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร และการนำหลักสูตรไปใช้ การจัดล่วงหน้าเกี่ยวกับการเรียนการสอน รายละเอียด ดังนี้

1.1 แผนปฏิบัติงานวิชาการ ได้แก่ การประชุมเกี่ยวกับหลักสูตร การจัดปฏิทินการศึกษา การรับผิดชอบงานตามหน้าที่ การจัดชั้นตอนและเวลาในการทำงาน

1.2 โครงการสอน เป็นการจัดรายละเอียดเกี่ยวกับวิชาที่ต้องสอนตามหลักสูตร

1.3 บันทึกการสอน เป็นการแสดงรายละเอียดของการกำหนดเนื้อหาที่จะสอน ในแต่ละคาบเวลาของแต่ละวันหรือสัปดาห์ โดยการวางแผนไว้ล่วงหน้า และยึดโครงการสอนเป็นหลัก

2. การดำเนินงานเกี่ยวกับการเรียนการสอน เพื่อให้การสอนในสถานศึกษาดำเนินไปด้วยดี และสามารถปฏิบัติได้ การจัดการเกี่ยวกับการเรียนการสอนดังนี้

2.1 การจัดตารางสอนเป็นการกำหนดวิชา เวลา ผู้สอน สถานที่ ตลอดจนคนผู้เรียนแต่ละรายวิชา

2.2 การจัดชั้นเรียน เป็นงานที่ฝ่ายวิชาการต้องประสานกับฝ่ายอาคารสถานที่ รวมทั้งการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆในห้องเรียน

2.3 การจัดครูเข้าสอน ต้องพิจารณาความพร้อมของสถานศึกษาและความพร้อมของบุคลากร รวมถึงการเชิญวิทยากรภายนอกมาช่วยสอน

2.4 การจัดแบบเรียน

2.5 การปรับปรุงการเรียนการสอน

2.6 การฝึกงาน

3. การจัดการบริหารเกี่ยวกับการเรียนการสอน ได้แก่ การจัดสื่อการเรียนการสอน การจัดห้องสมุดและการนิเทศการสอน

4. การวัดและประเมินผล เป็นกระบวนการเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในด้านการตรวจสอบและวิเคราะห์ผลการเรียน

จากแนวคิดของการบริหารงานวิชาการดังกล่าวสรุปได้ว่า การบริหารงานวิชาการ หมายถึง กระบวนการบริหารกิจกรรมทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตร การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ การวัดผลประเมินผล การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา การพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา การส่งเสริมความรู้ด้านวิชาการแก่ชุมชน การประสานความร่วมมือในการพัฒนาวิชาการกับสถานศึกษาอื่น โดยมีการพัฒนาการเรียนการสอนในด้านต่างๆ ให้ได้ผลดี บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียน ให้นักเรียนมีความประพฤติดี มีลักษณะนิสัยที่ดี สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

2.2.2 ความสำคัญของการบริหารงานวิชาการ

อิสลามได้เน้นหนักของการศึกษาหาความรู้ สนับสนุนให้มุสลิม นั้นเรียนรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสไว้ในคัมภีร์อัลกุรอานว่า

﴿يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ﴾

ความว่า : “อัลลอฮ์จะทรงยกย่องเทิดเกียรติแก่บรรดาผู้ศรัทธาในหมู่พวกเจ้า และบรรดาผู้ได้รับความรู้หลายชั้น และอัลลอฮ์ทรงรอบรู้อย่างในสิ่งที่พวกเจ้ากระทำ” (มูญาดาละห์ 58: 11)

อัลหะดีษ บทหนึ่งที่ท่านเราะซูล ﷺ ได้กล่าวไว้ว่า

((طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ))¹

ความว่า : “การศึกษาเป็นสิ่งบังคับสำหรับมุสลิมทุกคน”

จากอัลหะดีษดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าการศึกษาหาความรู้มีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับมุสลิมทุกคน เพื่อพัฒนาตนตามแนวทางของอิสลามให้เป็นคนดี มีสติปัญญา ควบคุมคุณธรรม จริยธรรม และสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

¹ หะดีษบันทึกโดย อิบน์ มาญะหฺ. 1984 : 48 หะดีษหมายเลข 86

งานวิชาการเป็นหัวใจของโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษา ส่วนงานด้านอื่น ๆ เป็นองค์ประกอบที่จะทำให้สถาบันดำเนินไปด้วยความราบรื่นเท่านั้น ผู้บริหารการศึกษาทุกคนควรจะได้รับผิดชอบเป็นผู้นำของครูในด้านวิชาการเป็นอันดับแรก เพราะหน้าที่ของโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาทุกแห่ง คือ การให้ความรู้แก่นักเรียนในด้านวิชาการ โดยการทำงานร่วมกับครู กระตุ้นเตือนครูให้คำแนะนำครู และประสานงานให้ครูทุกคนทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพในการสอน งานวิชาการเป็นงานหลักของการบริหารสถานศึกษา ไม่ว่าจะสถานศึกษาจะเป็นประเภทใด มาตรฐานและคุณภาพของสถานศึกษาจะพิจารณาได้จากผลงานด้านวิชาการ เนื่องจากงานวิชาการเกี่ยวข้องกับหลักสูตร การจัดโปรแกรมการศึกษา และการจัดการเรียนการสอน ซึ่งเป็นหัวใจของสถานศึกษาซึ่งอาจจะเกี่ยวข้องทางตรงหรือทางอ้อม ก็อยู่ที่ลักษณะของงานนั้น ฉะนั้นจึงมีนักการศึกษาได้ให้ความสำคัญของงานวิชาการไว้ดังนี้

พิชัย เสี่ยมจิตต์ (2542 : 3) ได้กล่าวว่า การบริหารงานวิชาการเป็นการใช้ศาสตร์และศิลป์ที่จะนำทรัพยากรในการบริหารมาประกอบกันตามกระบวนการบริหารในการจัดกิจกรรมการพัฒนาปรับปรุงการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพเกิดประโยชน์สูงสุดกับผู้เรียน

สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา (2542 อ้างถึงใน วรรณรัตน์ ฑายิดา, 2551) สรุปไว้ว่า ผู้บริหารนับว่ามีความสำคัญยิ่งในการบริหารงานวิชาการ สอดคล้องกับประกาศกระทรวงศึกษาธิการที่ว่า ผู้บริหารการศึกษาเป็นผู้จัดการทางการศึกษาเพื่อให้ครูและบุคลากรอื่นๆ ดำเนินการพัฒนาเด็กและเยาวชนให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา และตามความคาดหวังของสังคม

กรมสามัญศึกษา (2543 : 16 อ้างถึงใน วรรณรัตน์ ฑายิดา, 2551) สรุปไว้ว่า งานวิชาการถือเป็นหัวใจสำคัญของบริหารกิจกรรมในโรงเรียนเพื่อการพัฒนาการเรียนการสอน งานวิชาการเป็นงานหลักของโรงเรียน ทั้งในแง่การบริหารและการปฏิบัติงานของครู ผลงานทางวิชาการที่ได้รับผิดชอบ เป็นผู้นำของครูในด้านวิชาการเป็นอันดับแรกเพราะหน้าที่ของโรงเรียน คือการให้ความรู้ด้านวิชาการแก่นักเรียน งานวิชาการมีขอบข่ายงานครอบคลุมถึงการพัฒนาและส่งเสริมงานวิชาการ ทั้งนี้ต้องจัดทำเอกสาร หลักฐานที่เป็นปัจจุบัน ตรวจสอบได้ มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการดำเนินการ ตลอดจนต้องมี การดำเนินงานประเมินและติดตามการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ

ปรีชาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2553 : 1) ได้กล่าวถึงความสำคัญของงานวิชาการว่า การบริหารงานวิชาการเป็นงานหลักของการบริหารสถานศึกษา ไม่ว่าจะสถานศึกษาจะเป็นประเภทใด มาตรฐานและคุณภาพของสถานศึกษาจะพิจารณาได้จากผลงานด้านวิชาการ

เกี่ยวข้องกับหลักสูตร การจัดโปรแกรมการศึกษา และการจัดการเรียนการสอน ซึ่งเป็นหัวใจของสถานศึกษา

Miller (อ้างถึงใน วรรณรัตน์ ทยิดา, 2551) กล่าวว่า วิชาการถือว่าเป็นหัวใจของโรงเรียน โรงเรียนจะดีหรือเลวขึ้นอยู่กับการบริหารวิชาการ ถ้าฝ่ายวิชาการอ่อนฝายอื่นก็อ่อนตาม หน้าที่ของฝ่ายวิชาการ ได้แก่ การจัดโปรแกรมการสอน และการปฏิบัติตามโปรแกรม รวมทั้งการวัดผล การติดตามการสอนของครู – อาจารย์และการเรียนการสอนของนักเรียน

กระทรวงศึกษาธิการ (2546 : 33) ได้สรุปไว้ว่า งานวิชาการเป็นงานหลักหรือเป็นภารกิจหลักของสถานศึกษาที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ 2545 มุ่งให้กระจายอำนาจการบริหารจัดการไปให้สถานศึกษาให้มากที่สุดด้วยเจตนารมณ์ที่จะให้สถานศึกษาดำเนินการได้โดยอิสระ คล่องตัว รวดเร็ว สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน สถานศึกษา ชุมชน ท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมจากผู้ที่มีส่วนร่วมได้ส่วนเสียทุกฝ่ายซึ่งจะเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้สถานศึกษามีความเข้มแข็งในการบริหารจัดการ สามารถพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ตลอดจนการวัดผล ประเมินผล รวมทั้งการวัดปัจจัยเกี่ยวพันการพัฒนาคุณภาพนักเรียน ชุมชน ท้องถิ่น ได้อย่างมีคุณภาพและมีประสิทธิภาพ

ดังนั้นอาจสรุปได้ว่า งานวิชาการถือว่าเป็นหัวใจของการบริหารการศึกษา เพราะจุดมุ่งหมายของสถานศึกษาคือ การจัดการศึกษาให้มีคุณภาพ ซึ่งขึ้นอยู่กับงานวิชาการทั้งสิ้น งานวิชาการเป็นกิจกรรมการจัดการเกี่ยวกับงานด้านหลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้ แบบเรียน งานการเรียนการสอน งานสื่อการเรียนการสอน งานวัดผลและประเมินผล งานห้องสมุด งานนิเทศการศึกษา งานวางแผนการศึกษา และงานประชุมอบรมทางวิชาการ เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนบรรลุจุดหมายของการศึกษาที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.2.3 หลักและกระบวนการบริหารงานวิชาการ

งานวิชาการเป็นงานหลักและสำคัญที่สุดในโรงเรียน มีขอบข่ายงานที่กว้างขวางมาก จึงมีผู้กล่าวถึงหลักการบริหารงานวิชาการสรุปได้ดังนี้

กระทรวงศึกษาธิการ (2543) ได้สรุปไว้ว่า กระบวนการบริหารงานวิชาการในการดำเนินงานของสถานศึกษาส่วนใหญ่จะใช้วงจรการบริหารคุณภาพ PDCA ประกอบด้วย 4 ขั้นตอนคือ การวางแผน (Plan) การปฏิบัติตามแผน (Do) การตรวจสอบประเมินผล (Check) และการปรับปรุง/นำไปใช้ (Action) ขั้นตอน PDCA มีดังนี้

ขั้นการวางแผน (Plan) ผู้บริหารเป็นผู้ประสานงานกับผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในสถานศึกษา เพื่อให้ทราบความต้องการหรือความคาดหวังของผู้ปกครอง

กรรมการสถานศึกษาและชุมชนที่มีต่อสถานศึกษาและศึกษามาตรฐานการศึกษาแห่งชาติ นโยบายของหน่วยงานต้นสังกัด รวมทั้งศึกษาถึงศักยภาพของสถานศึกษาก่อนที่จะร่วมกันกำหนดเป็นวิสัยทัศน์ หรือเป้าหมายของสถานศึกษา จากนั้นร่วมกันจัดลำดับความสำคัญของเป้าหมาย และกำหนดเป็นภารกิจของสถานศึกษา แล้วจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาในระยะยาว คือ ธรรมนูญสถานศึกษา หรือแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาและจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาระยะสั้น คือ แผนปฏิบัติงานประจำปี โดยผู้บริหารสถานศึกษาจะเป็นผู้ลงนามและรับรองแผนการดำเนินการที่ร่วมกันกำหนดขึ้น

ขั้นการปฏิบัติตามแผน (Do) ผู้บริหารสถานศึกษามีหน้าที่บริหารจัดการ ส่งเสริมสนับสนุน ควบคุม กำกับ ดูแล ให้คำปรึกษาแนะนำ และอำนวยความสะดวกให้แก่บุคลากรภายในสถานศึกษาที่รับผิดชอบในการจัดการเรียนการสอน และรับผิดชอบแผนงานและโครงการให้ดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพ

ขั้นการตรวจสอบประเมินผล (Check) เมื่อบุคลากรภายในสถานศึกษาที่รับผิดชอบการจัดการเรียนการสอนและการจัดกิจกรรมตามแผนงาน / โครงการได้ดำเนินกิจกรรมตามแผนแล้ว ให้ผู้บริหารเป็นผู้คอยตรวจสอบติดตามตลอดเวลา ตั้งแต่เริ่มโครงการระหว่างโครงการและสิ้นสุดโครงการ หรือให้ผู้แทนเป็นผู้ตรวจสอบการประเมินตนเองของบุคลากรที่รับผิดชอบในแต่ละกิจกรรม/โครงการ โดยผู้บริหารมีบทบาทเป็นแกนนำตั้งแต่การกำหนดบทบาทหน้าที่และผู้รับผิดชอบ การกำหนดกรอบการประเมินตนเอง การสร้างเครื่องมือในการประเมิน การดำเนินการประเมิน การวิเคราะห์ข้อมูล รวมทั้งการเขียนรายงานการประเมินตนเอง โดยผู้บริหารอาจจะแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อเขียนรายงานการประเมินตนเองด้วย

ขั้นการปรับปรุง/นำไปใช้ (Action) เมื่อสถานศึกษาได้ประเมินตนเองแล้ว ผู้บริหารจะต้องนำผลการประเมินตนเองไปใช้ในการวางแผน/กำหนดเป้าหมายในการพัฒนาคุณภาพในปีการศึกษาต่อไปหรือนำผลที่ได้ไปปรับปรุงแผนงาน/โครงการในปีการศึกษานั้น ให้ประสบความสำเร็จต่อไป

กมล ภูประเสริฐ (2544 : 7-8) ได้กล่าวถึง กระบวนการบริหาร ประกอบด้วยส่วนสำคัญ 3 ส่วน ดังนี้

1. การวางแผนพัฒนา หรือการวางแผนกลยุทธ์ ซึ่งเป็นกรวางแผนที่มีพื้นฐานมาจากสภาพที่เป็นปัญหา หรือความต้องการที่จะพัฒนางาน และกำลังงบประมาณ ขั้นตอนนี้ประกอบด้วยต่อไปนี้

1.1 การกำหนดวิสัยทัศน์

1.2 การกำหนดภารกิจหรือพันธกิจ

- 1.3 การกำหนดจุดมุ่งหมาย
- 1.4 การกำหนดกลยุทธ์
- 1.5 การกำหนดแผนงาน / โครงการ
2. การนำแผนไปปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ ขั้นตอน
นี้ประกอบด้วยต่อไปนี้

2.1 การจัดองค์กร หรือจัดบุคลากรเข้ารับผิดชอบงาน
ได้แก่ การกำหนดหัวหน้างาน/หัวหน้าโครงการ ผู้ดำเนินงานและภารกิจของผู้รับผิดชอบ

2.2 การสั่งการหรือมอบหมายงาน

2.3 การควบคุมงาน

2.4 การติดตามกำกับ

2.5 การประสานงาน

2.6 การนิเทศงาน

3. การประเมินผลการปฏิบัติตามแผน เพื่อตรวจสอบว่าการ
ดำเนินงานสามารถบรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้หรือไม่ ประกอบด้วยต่อไปนี้

3.1 การประเมินระหว่างการทำงาน

3.2 การประเมินเมื่อสิ้นสุดงาน

3.3 การรายงาน

ปรีชาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2553 : 9) ได้กล่าวถึง หลักการบริหาร
ศึกษาไว้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษาควรคำนึงถึงหลักการบริหาร ดังนี้

1. มีเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของสถานศึกษาที่ชัดเจน ผู้บริหาร
ต้องเข้าใจถึงเป้าหมายของสถานศึกษาว่าเป็นไปในทิศทางใด จึงจะจัดงาน จัดคน จัดเงิน จัดวัสดุ
อุปกรณ์ได้เหมาะสม

2. ต้องมีเทคนิควิธีการในการบริหารงาน การบริหารทุกประเภท
ย่อมต้องมีเทคนิควิธีการ ขั้นตอน และกระบวนการ งานที่สมควรมีระบบ มีความรอบคอบ จึงจะทำ
ให้งานดำเนินไปด้วยดี

3. มีการประเมินผล เมื่อได้ดำเนินกิจการใด ควรจะมีการติดตาม
และประเมินผล เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงได้ดีขึ้น การทำงานที่ขาดการประเมินผลจะไม่ช่วย
ในการพัฒนาสถานศึกษา

ทศนี วงศ์ยี่น (2553 : 11-12) ได้กล่าวถึงการบริหารงานวิชาการ
เป็นหลักที่สำคัญของสถานศึกษา ควรมีหลักการบริหารงานวิชาการ ดังนี้

1. สถานศึกษาต้องคำนึงถึงองค์ประกอบหลักที่สำคัญของงานวิชาการ ได้แก่ การพัฒนาหลักสูตร การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การพัฒนาสื่อวัตกรรมการเรียนการสอน และการจัดประเมินผลการเรียนการสอน

2. สถานศึกษาต้องมีกลไกควบคุมมาตรฐานทางวิชาการของสถานศึกษาให้มีคุณภาพ เพื่อการพัฒนาทางวิชาการจะได้มีทิศทางพัฒนางานวิชาการอย่างชัดเจน และไปในทิศทางเดียวกัน สอดคล้องกับการประเมินคุณภาพภายใน และการประเมินจากหน่วยงานภายนอก

3. สถานศึกษาต้องมีการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร การพัฒนากระบวนการจัดการเรียนการสอน การวัดประเมินผล การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา โดยคำนึงถึง

4. สถานศึกษาต้องมีโครงสร้างการบริหารงานวิชาการที่ชัดเจน มีการกระจายอำนาจและความรับผิดชอบให้ผู้ปฏิบัติงาน โดยคำนึงถึงความรู้ ความสามารถ และความเหมาะสมของผู้ปฏิบัติงาน

5. สถานศึกษาต้องมีการประเมินติดตามผลการปฏิบัติงานทางวิชาการเพื่อให้ได้มาตรฐานของงานวิชาการ และนำผลที่ได้มาปรับปรุงวางแผนงานวิชาการให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

6. สถานศึกษาต้องมีเครือข่ายการประสานงานความร่วมมือระหว่างครอบครัว ชุมชน เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนงานวิชาการของสถานศึกษาในการพัฒนาผู้เรียน

7. สถานศึกษาต้องสามารถบริหารงานวิชาการได้อย่างมีประสิทธิภาพคล่องตัวและสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและชุมชน

จรรณี แก้วเอียน (2555 : 6) ได้กล่าวถึงหลักการบริหารงานวิชาการดังต่อไปนี้

1. ยึดหลักให้สถานศึกษาจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาให้เป็นไปตามกรอบหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานและสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนและสังคมอย่างแท้จริง โดยมีครู ผู้บริหาร ผู้ปกครอง และชุมชนมีส่วนร่วม

2. มุ่งส่งเสริมสถานศึกษาให้จัดกระบวนการเรียนรู้ โดยถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด

3. มุ่งส่งเสริมให้ชุมชนและสังคมมีส่วนร่วมในการกำหนดหลักสูตรกระบวนการเรียนรู้รวมทั้งเป็นเครือข่ายและแหล่งการเรียนรู้

4. มุ่งจัดการศึกษาให้มีคุณภาพและมาตรฐาน โดยจัดให้มีดัชนีชี้วัดคุณภาพและจัดหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ และสามารถตรวจสอบคุณภาพการจัดการศึกษาได้ทุกช่วงชั้นทั้งระดับเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา

5. มุ่งส่งเสริมให้มีการร่วมมือเป็นเครือข่าย เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและคุณภาพในการจัดและพัฒนาคุณภาพการศึกษา

อาจกล่าวโดยสรุปว่า การบริหารงานวิชาการเป็นงานหลักที่มีความสำคัญ ในการบริหารนั้นผู้บริหารจะต้องใช้ศาสตร์และศิลป์ในการบริหารงาน มีการกระจายอำนาจให้บุคลากรทุกคนได้มีส่วนร่วมรับผิดชอบร่วมกัน มีการวางแผนงานอย่างเป็นระบบ ผู้บริหารต้องเป็นตัวอย่างในการทำงานต่อครู อาจารย์และเป็นผู้นำทางวิชาการ ปฏิบัติงานร่วมกันในการปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนให้ได้ผลดีและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

2.3. ขอบข่ายการบริหารงานวิชาการ

การบริหารงานวิชาการเป็นงานหลักที่มีความสำคัญในสถาบันการศึกษา การกำหนดขอบข่ายการบริหารงานวิชาการนั้น ได้มีผู้กำหนดขอบข่ายไว้ ดังนี้

ชุมศักดิ์ อินทร์รัช (2545:5-6) ได้กำหนดขอบข่ายการบริหารงานวิชาการ ดังนี้

1. งานหลักสูตรและการพัฒนาหลักสูตร
2. งานบริหารหลักสูตร
3. งานสื่อและนวัตกรรมการเรียน
4. งานวัดและประเมินผล
5. งานนิเทศภายใน
6. งานส่งเสริมวิชาการ

สำนักงานปฏิรูปการศึกษา (2545) ได้เสนอแนะขอบข่ายของการบริหารงานวิชาการแก่เขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาตามแนวทางปฏิรูปการศึกษาไว้ 8 ด้าน ดังนี้

1. งานพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาและการนำไปใช้
2. งานพัฒนากระบวนการเรียนรู้
3. งานวัดผลประเมินผลและเทียบโอนผลการเรียน
4. งานประกันคุณภาพภายในและมาตรฐานการศึกษา
5. งานพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อทางการศึกษา

6. งานพัฒนาและส่งเสริมให้มีแหล่งการเรียนรู้
7. งานวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา
8. งานส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็งทางวิชาการ

กระทรวงศึกษาธิการ (2552:6-7) ขอบข่ายการบริหารงานวิชาการ

ที่กำหนดโดยมีดังนี้

1. การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา
2. การพัฒนากระบวนการเรียนรู้
3. การวัดผลประเมินผลและเทียบโอนผลการเรียน
4. การวิจัย เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา
5. การพัฒนาสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา
6. การพัฒนา แหล่งการเรียนรู้
7. การนิเทศการศึกษา
8. การแนะแนวการศึกษา
9. การพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายใน

สถานศึกษา

10. การส่งเสริมความรู้ด้านวิชาการแก่ชุมชน
11. การประสานความร่วมมือ ในการพัฒนาวิชาการกับ
12. การส่งเสริมและสนับสนุนงานวิชาการแก่บุคคล

สถานศึกษาอื่นและองค์กรอื่น

ครอบครัวองค์กรหน่วยงานและสถาบันอื่นที่จัดการศึกษา

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า ขอบข่ายการบริหารงานวิชาการ คือ กิจกรรมต่างๆในโรงเรียนที่ทำให้เกิดการเรียนรู้และสามารถในสถานศึกษาบรรลุถึงจุดมุ่งหมายของการศึกษาตามที่วางไว้ โดยแต่ละสถานศึกษานั้นกำหนดขอบข่ายการบริหารงานวิชาการให้เหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา ซึ่งสามารถสรุปขอบข่ายการบริหารงานวิชาการ ดังนี้ 1. หลักสูตรและการพัฒนาหลักสูตร 2. การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ 3. การวัดและประเมินผล 4. การวิจัย เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา 5. การพัฒนาสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีการเรียนการสอน 6. การพัฒนา แหล่งการเรียนรู้ 7. การนิเทศและแนะแนวการศึกษา 8. การประกันคุณภาพการศึกษา 9. การส่งเสริมและสนับสนุนงานวิชาการ 10. การจัดงานวิชาการในสถานศึกษา 11. บทบาทและหน้าที่ของผู้บริหารงานวิชาการ

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษา ปัญหาและแนวทางการพัฒนาการบริหารงานวิชาการ ตามแนวคิดของนักวิชาการที่ได้กล่าวถึงขอบข่ายการบริหารงานวิชาการ แล้วมาสังเคราะห์เป็นกระบวนการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ซึ่งในแต่ละด้านนั้นมีการซ้ำซ้อนจึงสังเคราะห์เหลือเพียง 4 ด้าน คือ ด้านหลักสูตร ด้านกระบวนการจัดการเรียนรู้ ด้านสื่อ เทคโนโลยี การเรียนการสอนและด้านการวัดผลและประเมินผล ซึ่งสอดคล้องกับกรอบแนวคิดตามขอบข่ายของ กระทรวงศึกษาธิการ, 2552 : 6 – 7 ; มิลเลอร์ (กิติมา ปรีดีดิลก , 2532 : 48 ; อ้างอิงจาก Miller. 1965 : 175) ; กิติมา ปรีดีดิลก , 2532 : 57 – 58 ; กมล ภูประเสริฐ , 2544 : 9 – 18 ; ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ , 2553 : 3 – 4 ; รุ่งรัชดาพร เวหะชาติ , 2553 : 30 ; ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์ , 2545 : 5 – 6 ; และ สำนักงานปฏิรูปการศึกษา, 2545. รายละเอียดดังปรากฏในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงการวิเคราะห์ขอบข่ายการบริหารงานวิชาการ

ประเด็น แหล่งข้อมูล	การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา	การพัฒนากระบวนการเรียนรู้	การวัดผลประเมินผลและเทียบโอนฯ	การวิจัย เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา	การพัฒนาสื่อ นวัตกรรม เทคโนโลยี	การพัฒนา แหล่งการเรียนรู้	การนิเทศการศึกษา	การแนะแนวการศึกษา	การพัฒนากระบวนการประกัน คุณภาพ	ส่งเสริมความรู้ด้านวิชาการแก่ชุมชน	ประสานความร่วมมือ ในการพัฒนา	ส่งเสริมและสนับสนุนงานวิชาการ	หมายเหตุ
กระทรวงศึกษาธิการ, 2552 : 6-7	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	
มิลเลอร์ (กิติมา ปรีดีดิลก, 2532 : 48 ; อ้างอิงจาก Miller. 1965 : 175)	/	/	/										
กิติมา ปรีดีดิลก, 2532 : 57 – 58	/	/	/	/	/								แผนปฏิบัติ งานด้าน วิชาการ

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ประเด็น แหล่งข้อมูล	การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา	การพัฒนากระบวนการเรียนรู้	การวัดผลประเมินผลและเทียบโอนฯ	การวิจัย เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา	การพัฒนาสื่อ นวัตกรรม เทคโนโลยี	การพัฒนา แหล่งการเรียนรู้	การนิเทศการศึกษา	การแนะแนวการศึกษา	การพัฒนากระบวนการประกัน คุณภาพ	ส่งเสริมความรู้ด้านวิชาการแก่ชุมชน	ประสานความร่วมมือ ในการพัฒนา	ส่งเสริมและสนับสนุนงานวิชาการ	หมายเหตุ
กมล ภูประเสริฐ , 2544 : 9 -18	/	/	/	/			/		/				
ปรียาพร วงศ์อนุตร โรจน์ , 2553 : 3 – 4	/	/	/		/								การวาง แผน,การ จัดห้อง สมุด
รุ่งชัชดาพร เวหะชาติ , 2553 : 30	/	/	/		/								
ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์ , 2545 : 5 -6	/		/		/		/						งาน บริหาร หลักสูตร
สำนักงานปฏิรูป การศึกษา ,2545	/	/	/	/	/	/				/			งานวิจัย เพื่อพัฒนา
ความถี่ของข้อมูล	8	7	8	4	6	2	3	1	2	2	1	1	

จากตารางที่ 1 แสดงการวิเคราะห์ขอบข่ายการบริหารงานวิชาการจากนักวิชาการดังกล่าวสามารถสรุปได้จากการแจกแจงความถี่ของข้อมูลในด้านต่างๆที่มีความสำคัญ ที่มาสังเคราะห์เป็นกระบวนการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ซึ่งในแต่ละด้านนั้นมีการเข้าซ้อนจึงสังเคราะห์เหลือเพียง 4 ด้าน คือ ด้านหลักสูตร ด้านกระบวนการจัดการเรียนรู้ ด้านสื่อ เทคโนโลยี การเรียนการสอน และด้านการวัดผลและประเมินผล ตามความถี่ของข้อมูล ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือก 4 ด้านดังกล่าวนี้เพื่อศึกษาวิจัยในครั้งนี้โดยมีรายละเอียดที่จะกล่าวต่อไป

2.3.1. ด้านหลักสูตร

1. ความหมายของหลักสูตร

หลักสูตรถือเป็นหัวใจหลักในการจัดการเรียนการสอน หากหลักสูตรไม่มีความหมายชัดเจนระบบการจัดการเรียนการสอนก็ย่อมไม่ประสบความสำเร็จหรือเกิดความล่าช้า ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนให้เกิดประสิทธิภาพและเกิดความเข้าใจอย่างชัดเจน

หลักสูตรมีความสำคัญอย่างยิ่งในการดำเนินการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ ดังที่ ฟารามาส บินมุฮัมมัด (2546 : 20, อ้างใน เฉลิมพล และชัน, 2550 : 18) ได้กล่าวเปรียบเทียบไว้ว่า “ผู้ที่ละหมาคก็ต้องรู้พื้นฐานของการละหมาค ผู้ที่จะถือศีลอดก็ต้องรู้หลักเงื่อนไข และข้อห้ามในการถือศีลอด” อัลกุรอานเป็นหลักสูตรขั้นพื้นฐาน ครอบคลุม และสมบูรณ์ที่สุด ดังที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿ وَتَفْصِيلَ كُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴾

ความว่า : “และมัน (อัลกุรอาน) เป็นการแจกแจงทุกสิ่งทุกอย่าง และเป็นการชี้ทางที่ถูกต้อง และเป็นการเมตตาแก่หมู่ชนผู้ศรัทธา” (ยูซุฟ: 111)

ดังนั้นความครอบคลุมทุกอย่างองค์ความรู้ของอัลกุรอานคงจะปฏิเสธไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็นทางโลกหรือทางธรรมก็ตาม หากได้ศึกษาอัลกุรอานจะพบว่าหลายๆองค์การได้ชี้ให้เห็นถึงศาสตร์ต่างๆที่ได้ระบุไว้ในอัลกุรอานอย่างน่าอัศจรรย์ (สะฮัน, 1993 : 426)

ซอลิฮะห์ หะยีสะมะแอ (2551 : 18) ได้สรุปไว้ว่า การศึกษาอิสลามเป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้รับการศึกษาในรูปแบบที่หลากหลายและครอบคลุมในทุกรูปแบบและวิธีการ ไม่ว่าจะเป็นการเรียนการสอนโดยตรง การถ่ายทอดความรู้ การชี้แนะ การอบรม การจัดเกลา การปลูกฝังบ่มนิสัย การเสริมสร้างและพัฒนาบุคลิกภาพและศักยภาพของมนุษย์หรือผู้เรียนสู่การเป็นมนุษย์ที่มีความรอบรู้ มีความศรัทธา มีคุณธรรม จริยธรรมที่พึงประสงค์ในอิสลาม

Mahmoud Ayed Rasdan (1992 อ้างถึงใน ซอลิฮะห์ หะยีสะมะแอ, 2551 : 96) ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง “On teaching and Teacher’s Qualities : Western and Islamic Perspectives” ว่าในทัศนะของอิสลาม การแสวงหาความรู้และการเรียนรู้ไม่เพียงแต่ความสุขของส่วนบุคคลหรือปัจเจกบุคคลและความต้องการของชาติเท่านั้น เป้าหมายสูงสุดของความรู้คือการตระหนักในเกียรติยศและคุณธรรมของมนุษย์บนโลกนี้และความโปรดปรานตลอดกาลในโลกหน้า ในอิสลามถือเป็นความสำเร็จทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ความสำเร็จนี้เป็นคู่แฝดสามารถกระทำได้

โดยผ่านความรู้ที่ถูกต้องและการกระทำที่ถูกต้องซึ่งเรียกว่า อะมัลศอลิฮ์หรือการทำงานที่ประเสริฐ (A'mal Salih) การทำความดีที่ดีที่สุดสามารถพิจารณาโดยใช้เกณฑ์สองประการดังนี้ 1. ความบริสุทธิ์ใจและแรงจูงใจเบื้องหลังการงานที่กระทำ 2. ความถูกต้อง เทียบตรงและดีเยี่ยมของการกระทำ ซึ่งเกี่ยวกับเกณฑ์สองประการนี้ ท่านเราะซูล ﷺ ได้กล่าวไว้ว่า “การทำความดีต่างๆนี้จะมีค่าและได้รับการพิจารณาโดยความตั้งใจของการทำงานนั้น และสำหรับแต่ละคนจะได้รับการตอบแทนตามที่เขาดังใจ” และท่านเราะซูล ﷺ ได้กล่าวไว้เช่นกันว่า “อัลลอฮ์ ﷻ ทรงรักเมื่อหนึ่งในพวกท่านกระทำการสิ่งใด ทำในลักษณะที่ดีเยี่ยมและสมบูรณ์ที่สุด”

การกำหนดหลักสูตรจะเป็นการบอกแนวทางในการปฏิบัติให้เกิดความชัดเจนและเที่ยงตรง ในการจัดการเรียนการสอนก็จำเป็นต้องรู้และเข้าใจเรื่องหลักสูตร

หลักสูตรการศึกษาในอิสลามมีลักษณะหน้าที่ในการทำหน้าที่การผลิตและสร้างมนุษย์มุสลิม รู้จักศาสนาและพระเจ้าของเขา มีอัลลาคอัลกุรอาน แต่ก็มุ่งผลิตมนุษย์ที่รู้จักการดำเนินชีวิตพร้อมที่จะลิ้มรสความโปรดปรานของชีวิตที่สูงส่งในสังคมที่อิสระและสูงส่ง พร้อมที่จะให้และสร้างสังคม ตลอดจนพัฒนาชีวิตให้มีความเจริญก้าวหน้า โดยผ่านการทำงานที่มีความเฉพาะเจาะจงที่เป็นการอนุญาตให้สามารถกระทำได้นั้นคือ หลักสูตรการศึกษาในระบบการศึกษาอิสลาม (ซอลิฮะห์ ะหะยีสะมะอะ, 2551 : 143 -144)

Rosnani Hashim (2001 อ้างถึงในซอลิฮะห์ ะหะยีสะมะอะ, 2551: 143 - 144) ได้เน้นย้ำว่าการจะทำให้การศึกษาเป็นอิสระจากการเป็นลัทธินิยมการแยกอาณาจักรออกจากศาสนจักร (Secularism) และแนวความคิดการแยกการศึกษาออกเป็นสองส่วนเอกเทศจากกันระหว่างรายวิชาทางด้านศาสนาและรายวิชาทางโลก (dualism) มโนทัศน์อิสลามจะต้องถูกบรรจุไว้ในหลักสูตรการศึกษาอิสลาม ดังนี้

1. ทศนะอิสลามต่อผู้สร้าง
2. การสร้างมนุษย์และเป้าหมายของมนุษย์เพื่อการภักดีและการเป็นคอลลีฟะห์ (ตัวแทนของพระเจ้า) เพื่อส่งเสริมความดีและห้ามปรามความชั่ว และเผยแพร่ศาสนาอิสลาม
3. ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระเจ้าผู้สร้าง
4. ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกัน เพื่อสร้างความยุติธรรมความเอกภาพของจิตใจ คุณค่าและศักดิ์ศรี สร้างอัลลาค (จริยธรรมที่สูงส่ง) เป็นต้น
5. ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในฐานะที่เป็นคอลลีฟะฮ์
6. การพัฒนาตนเอง
7. เป้าหมายการมีชีวิตของมนุษย์

8. การพัฒนาจริยธรรมอิสลามเพื่อสร้างสิ่งแวดล้อมที่มีวิญญูณ เช่นเดียวกับอิสลาม ดังนั้นหน้าที่ของครูมุสลิมจะต้องสอนมโนทัศน์อิสลามที่กล่าวมาข้างต้นให้แก่ นักเรียนมุสลิม โดยมีต้องคำนึงถึงเนื้อหาวิชาที่สอนด้วยการใช้วิธีการที่มีวิญญูณ

การศึกษาในอิสลามวางอยู่บนรากฐานของแนวความคิดอิสลาม โดย คำนึงถึงแนวทางการดำเนินชีวิตและแนวคิดเกี่ยวกับมนุษย์ ตลอดจนคำนึงถึงเป้าหมายของการศึกษา ที่อยู่บนพื้นฐานของหลักการอิสลาม ตามทัศนะของอับดุลเราะมาน อัลนะฮฺละวี (Al-Nahlawi, อ้างถึงใน ฮาเระ เจ๊ะโค, 2557 : 208 - 211) เห็นว่าหลักสูตรคำนึงถึงหลักต่างๆ ดังนี้

1. ระบบและการพัฒนาหลักสูตรจะต้องให้ความสนใจธรรมชาติของตัว มนุษย์ เพื่อให้อยู่ในสภาพที่บริสุทธิ์และไม่ไขว้เขว

2. หลักสูตรควรคำนึงถึงการบรรลุถึงเป้าหมายสุดท้ายของการศึกษา อิสลาม รวมทั้งให้ความสนใจต่อเป้าหมายของการศึกษาอิสลาม

3. หลักสูตรควรมีการจัดระบบอย่างเป็นลำดับขั้นตามพัฒนาการของ ผู้เรียน ควรมีการจัดระบบหลักสูตรเฉพาะที่ยืดความแตกต่างของเพศ (ชาย-หญิง) โดยคำนึงถึงความแตกต่างของบทบาทและหน้าที่ในการดำเนินชีวิตในสังคม

4. หลักสูตรควรให้ความสำคัญแก่สังคม เช่น สุขภาพ พลานามัย ความ สงบสุข การบริหารและการศึกษา หลักสูตรยังจะต้องปรับให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม บรรยากาศ เช่น ภูมิอากาศและสภาพภูมิประเทศที่อาจทำให้เกิดความแตกต่างในการดำเนินชีวิต แบบเกษตรกรรม แบบอุตสาหกรรม หรือธุรกิจการค้า

5. หลักสูตรควรมีอย่างเป็นระบบและเป็นองค์ประกอบอย่างครบถ้วน ความสัมพันธ์ระหว่างสาขาการศึกษา ภาษาหลักและสาขาวิชาของการศึกษาโดยผสมสัมพันธ์กัน และให้ความสำคัญกับเป้าหมายสุดท้ายของการศึกษาในอิสลาม ยึดหลักพื้นฐานซึ่งมองว่าจักรวาล ทั้งมวลเป็นกรรมสิทธิ์ของอัลลอฮฺ ﷻ และมนุษย์ทุกคนเป็นบ่าวของพระองค์ ดำเนินชีวิตอย่าง สอดคล้องกับความต้องการและหลักซารีอะฮ์ของพระองค์ จากหลักการนี้เหตุการณ์ทุกอย่างและ สภาพการดำรงชีวิตถือว่าเป็นสหวิชาการ ความหมายคือในหลักสูตรการศึกษาในอิสลามจะไม่สามารถที่จะแบ่งขั้วระหว่างศาสตร์ทางธรรมและศาสตร์ทางโลก

6. หลักสูตรต้องเป็นจริงหมายถึง หลักสูตรสามารถดำเนินไปได้ อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับความสะดวกอันหลากหลายของประเทศ

7. วิธีการศึกษา เป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบหลักสูตรควรมีความ ยืดหยุ่น หมายถึง วิธีการสามารถที่จะปรับให้มีความเหมาะสมกับสภาพและสถานการณ์ในท้องถิ่น

ต่างๆได้ รวมทั้งความแตกต่างทางปัจเจกบุคคล เช่น ความสามารถ ความสนใจ และศักยภาพของนักเรียนในการตอบรับ การจัดระเบียบและการวิเคราะห์เนื้อหา

8. หลักสูตรต้องมีประสิทธิภาพ เพื่อให้บรรลุถึงพฤติกรรมและอารมณ์เชิงบวก

9. หลักสูตรควรให้ความสำคัญกับลำดับพัฒนาการของผู้เรียน ทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ หรือความเฉลียวฉลาด รวมถึงปัญหาต่างๆที่ประสบในทุกๆระดับของพัฒนาการ เช่น การเจริญเติบโตของภาษา วุฒิภาษาทางสังคม และความพร้อมด้านศาสนา

10. หลักสูตรควรให้ความสำคัญต่อปัจจัยต่างๆของพฤติกรรมในการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาอิสลามที่รวบรวมอยู่ในหลักการทุกอย่างสำคัญลักษณะ คุณธรรมและจริยธรรมอิสลาม ทั้งในการดำเนินชีวิตของปัจเจกบุคคลหรือความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้เรียน

หลักพื้นฐาน 10 ประการที่ได้กล่าวโดยอรรถสละวิชัยข้างต้นจะครอบคลุมทั้งทางด้านเทคนิคแนวทางของหลักสูตรและหลักการต่างๆทั่วไปของหลักสูตร แนวทางของหลักสูตรนี้ หมายถึง แนวทางปรัชญา จิตวิทยา และสังคมวัฒนธรรม ส่วนหลักการทั่วไปของหลักสูตรคือ หลักของความเกี่ยวข้องกัน พื้นฐานของการยึดหยุ่นพื้นฐานของความต่อเนื่อง พื้นฐานของการปฏิบัติ หรือประสิทธิภาพและประสิทธิผล

คำว่า “หลักสูตร” แปลมาจากคำในภาษาอังกฤษว่า “curriculum” ซึ่งมีรากศัพท์มาจากภาษาละติน ว่า “currere” หมายถึง “running course” หรือ เส้นทางที่ใช้วิ่งแข่ง ต่อมาได้นำศัพท์นี้มาใช้ในทางการศึกษาว่า “running sequence of course or learning experience” (Armstrong, 1989 : 2 อ้างถึงใน บุญเลี้ยง ทุมทอง, 2553 : 5) เป็นการเปรียบเทียบหลักสูตรเสมือนสนามหรือลู่วิ่งให้ผู้เรียนจะต้องฝ่าความยากของวิชา หรือประสบการณ์การเรียนรู้ต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ในหลักสูตรเพื่อความสำเร็จ มีนักการศึกษาได้ให้ความหมายของคำว่าหลักสูตร ดังนี้

Good (1973:157 อ้างถึงใน นิตยา เปลื้องนุช, 2554 : 4) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ 3 ประการ ดังนี้

1. หลักสูตร หมายถึง เนื้อหาวิชาที่จัดไว้เป็นระบบให้ผู้เรียนได้ศึกษาเพื่อสำเร็จหรือรับประกาศนียบัตรในสาขาวิชาหนึ่ง

2. หลักสูตร หมายถึง เค้าโครงสร้างทั่วไปของเนื้อหาหรือสิ่งเฉพาะที่จะต้องสอน ซึ่งโรงเรียนจัดให้แก่เด็กเพื่อให้สำเร็จการศึกษาและสามารถเข้าศึกษาต่อในทางอาชีพต่อไป

3. หลักสูตร หมายถึง กลุ่มวิชาและการจัดประสบการณ์ที่กำหนดไว้ให้ผู้เรียนได้เรียนภายใต้การแนะนำของโรงเรียนและสถานศึกษา

สันติ บุญภิรมย์ (2552:43) กล่าวว่า หลักสูตร หมายถึง มวลประสบการณ์ ทั้งกิจกรรมทางวิชาการและกิจกรรมอื่นๆที่อยู่ในความรับผิดชอบของสถานศึกษาเพื่อนำไปใช้เป็น หลักในการจัดการเรียนการสอน ให้ผู้เรียนได้บรรลุไปตามความมุ่งหมายของการจัดการศึกษาแต่ละ ระดับแต่ละประเภท

ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์ (2545 : 26) ได้ให้ความหมายดังนี้

1. หลักสูตรเป็นศาสตร์หนึ่งในทางการศึกษา
2. หลักสูตร หมายถึง สิ่งที่กำหนดขึ้นเพื่อใช้ในการเรียนการสอน หรือใช้ในการถ่ายทอดความรู้ไปยังผู้เรียน
3. หลักสูตร หมายถึง กิจกรรมต่างๆที่เป็นกระบวนการนำไปสู่ การพัฒนาคุณภาพของผลผลิต

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2553 : 25) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ 3ประการ คือ

1. หลักสูตรเป็นศาสตร์ที่มีทฤษฎี หลักการ และการนำไปใช้ในการ จัดการเรียนการสอนตามที่มุ่งหมายไว้
2. หลักสูตรเป็นระบบการจัดการศึกษา ประกอบด้วย ปัจจัยนำเข้า (Input) ได้แก่ ครู นักเรียน วัสดุอุปกรณ์ อาคารสถานที่ กระบวนการ (Process) ได้แก่ การจัด กิจกรรมการเรียนการสอน ผลผลิต (Output) ได้แก่ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความสำเร็จทางการ ศึกษา เป็นต้น
3. หลักสูตรเป็นแผนการจัดการเรียนการสอน ที่มุ่งประสงค์จะอบรม ฝึกฝนผู้เรียนให้เป็นไปตามเป้าหมายที่ต้องการ

จากแนวคิดข้างต้นสรุปได้ว่า หลักสูตร คือ แนวทางในการจัดการศึกษา ที่มุ่งเน้นพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุจุดมุ่งหมายทางการศึกษาตามมาตรฐานสากล มาตรฐานหลักสูตร แกนกลาง และความต้องการของชุมชนท้องถิ่น

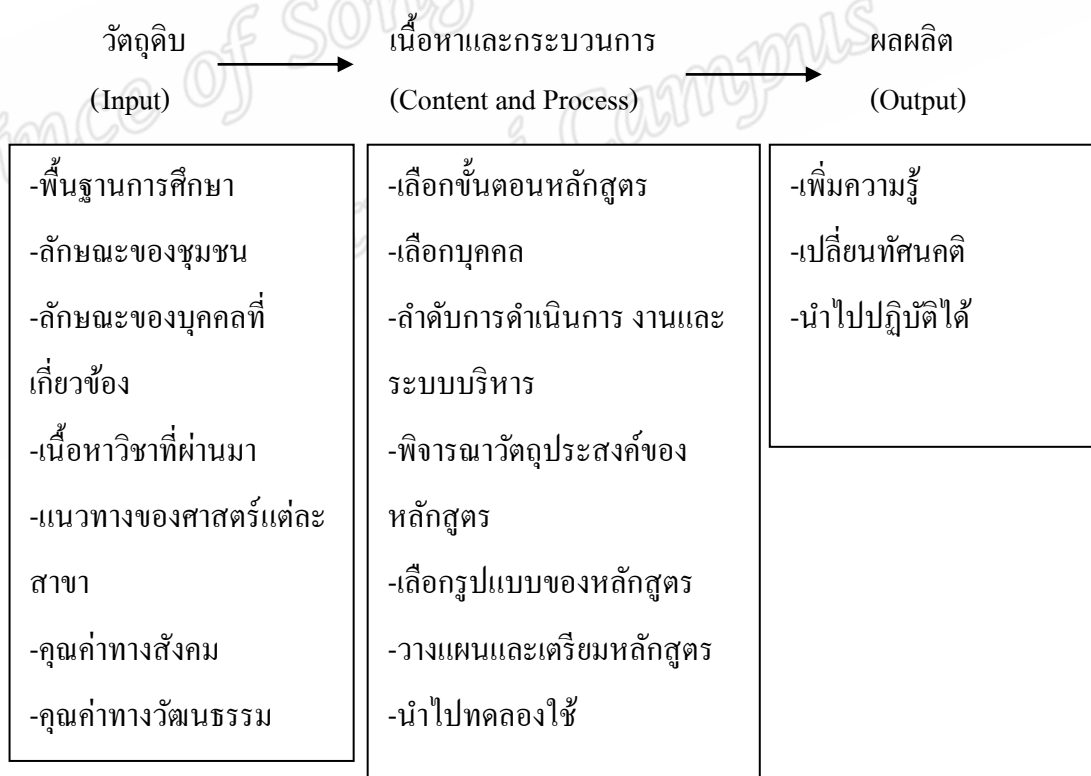
2. องค์ประกอบของหลักสูตร

องค์ประกอบของหลักสูตร นับว่าเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้ความหมายของหลักสูตรสมบูรณ์และสามารถใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอน การประเมินผล และการปรับปรุงการเรียนการสอนหรือการพัฒนาหลักสูตรได้

นิตยา เปลื้องนุช (2554 : 8) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบของหลักสูตรว่า หลักสูตรเป็นระบบ (Curriculum as a system) เป็นกระบวนการโดยการส่งวัตถุดิบเข้าสู่กระบวนการแล้วจึงได้ผลผลิตที่สมบูรณ์

Input → Content and Process → Output

ในการให้การศึกษาแก่ผู้เรียนนั้น พิจารณาในแง่ของระบบ จากองค์ประกอบทั้ง 3 ควบคู่กันไป ทั้งตัวป้อน เข้าไปสู่กระบวนการ และผลผลิตที่ออกมาว่าจะเป็นอย่างไ เป็นแนวคิดในการเข้าใจหลักสูตรเชิงระบบ ดังแผนภูมิที่ 1

แผนภูมิที่ 1 : องค์ประกอบต่างๆในระบบหลักสูตร

ที่มา : นิตยา เปลื้องนุช, 2554 : 8

จากแนวคิดข้างต้นสรุปได้ว่า องค์ประกอบของหลักสูตรจะประกอบด้วย ดังนี้

1. วัตถุประสงค์ของหลักสูตร
2. เนื้อหาวิชา
3. การนำหลักสูตรไปใช้
4. การประเมิน

3. การนำหลักสูตรไปใช้

การนำหลักสูตรไปใช้ เป็นขั้นตอนที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาหลักสูตร เพราะเป็นการนำอุดมการณ์ จุดหมายของหลักสูตร เนื้อหาวิชา และประสบการณ์การเรียนรู้ที่ถนัดถียนอย่างดีแล้วไปสู่ผู้เรียน ขั้นตอนการนำหลักสูตรไปใช้ มีความสำคัญยิ่งกว่าขั้นตอนใดๆ ทั้งหมด เป็นตัวบ่งชี้ถึงความสำเร็จหรือความล้มเหลวของหลักสูตร ถึงแม้หลักสูตรจะสร้างไว้ดีเพียงใดก็ตาม ยังไม่สามารถจะกล่าวได้ว่าประสบความสำเร็จหรือไม่ ถ้าหากว่าการนำหลักสูตรไปใช้ดำเนินไปอย่างไม่ถูกต้องหรือไม่ดีเพียงพอ ความล้มเหลวของหลักสูตรก็จะเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เพราะฉะนั้นการนำหลักสูตรไปใช้ จึงมีความสำคัญที่ผู้เกี่ยวข้องในการนำหลักสูตรไปใช้ จะต้องทำความเข้าใจกับวิธีการขั้นตอนต่างๆ เพื่อให้สามารถนำหลักสูตรไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดตามความมุ่งหมายทุกประการ

ความหมายของการนำหลักสูตรไปใช้

การนำหลักสูตรไปใช้ เป็นขั้นตอนที่นำหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติ ความหมายของคำว่า การนำหลักสูตรไปใช้ มีแตกต่างกันออกไป นักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมาย คำนิยามดังนี้

โบแชมป์ (Beauchamp, 1975 : 164 อ้างถึงใน บุญเลี้ยง ทุมทอง, 2553 : 262) ได้ให้ความหมายของการนำหลักสูตรไปใช้ว่า การนำหลักสูตรไปใช้ หมายถึง การนำหลักสูตรไปปฏิบัติ โดยกระบวนการที่สำคัญที่สุด คือการแปลงหลักสูตรไปสู่การสอน การจัดสภาพสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนให้ครูได้มีพัฒนาการเรียนการสอน

บุญเลี้ยง ทุมทอง (2553 : 263) ได้กล่าวว่า การนำหลักสูตรไปใช้ หมายถึง การดำเนินงานและกิจกรรมต่างๆ ในอันที่จะทำให้หลักสูตรที่สร้างขึ้นดำเนินไปสู่การปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมาย นับแต่การเตรียมบุคลากร อาคาร สถานที่ วัสดุอุปกรณ์ สภาพแวดล้อม และการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน

สุนทร โคตรบรรเทา (2553 : 102) ได้ให้ความเห็นถึงการนำหลักสูตรไปใช้ว่า เป็นส่วนสำคัญของการพัฒนาหลักสูตร เป็นการนำเอาการเปลี่ยนแปลงที่คาดหวังไปสู่ความจริง กล่าวให้เข้าใจง่ายคือกิจกรรมหลักสูตรคือ กิจกรรมการเปลี่ยนแปลง

จากความหมายของการนำหลักสูตรไปใช้ ตามที่นักการศึกษาได้ให้ไว้ข้างต้น พอสรุปได้ว่า การนำหลักสูตรไปใช้ หมายถึง การดำเนินงานและกิจกรรมต่างๆ ที่จะทำให้หลักสูตรที่สร้างขึ้นดำเนินไปสู่การปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย นับแต่การเตรียมบุคลากร อาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ สภาพแวดล้อม และการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน

แนวคิดเกี่ยวกับการนำหลักสูตรไปใช้

การนำหลักสูตรไปใช้เป็นขั้นตอนหนึ่งที่สำคัญที่สุดที่จะทำให้หลักสูตรเกิดผลต่อการใช้อย่างแท้จริง การนำหลักสูตรไปใช้ก็ควรจะเป็นวิธีการปฏิบัติการณ์ที่มีหลักเกณฑ์ และมีกระบวนการปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพ พอที่จะมั่นใจได้ว่า หลักสูตรที่ได้สร้างขึ้นนั้น จะมีโอกาสนำไปปฏิบัติจริงๆอย่างแน่นอน นักการศึกษาต่างก็ให้ทัศนะซึ่งเป็นแนวคิดในการนำหลักสูตรไปใช้ดังนี้

Beauchamp (1975: 164 -169 อ้างถึงใน บุญเลี้ยง ทุมทอง, 2553: 264) กล่าวว่า สิ่งแรกที่ต้องทำคือ การจัดสภาพแวดล้อมของโรงเรียน ครูผู้นำหลักสูตรไปใช้มีหน้าที่แปลงหลักสูตรไปสู่การสอน โดยใช้หลักสูตรเป็นหลักในการพัฒนาวิธีการสอน สิ่งที่ต้องคำนึงถึงในการนำหลักสูตรไปใช้ให้เห็นผลตามเป้าหมาย คือ ครูผู้สอนควรมีส่วนร่วมในการร่างหลักสูตร ผู้บริหาร ครูใหญ่ต้องเห็นความสำคัญและสนับสนุนการดำเนินการให้เกิดผลสำเร็จ

ธีรียง บัวศรี (2514 : 165-195 อ้างถึงใน บุญเลี้ยง ทุมทอง, 2553 : 262) ได้สรุปชี้ให้เห็นปัจจัยที่จะนำไปสู่ความสำเร็จของการนำหลักสูตรไปใช้ไว้ว่า ควรคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

1. โครงการสอน เช่น การวางโครงการสอนแบบหน่วย (Unit Organization of Instruction, Teaching Unit) ประเภทของหน่วยการสอนมี 2 ประเภท คือ หน่วยรายวิชา (Subject Matter Unit) และหน่วยประสบการณ์ (Experience Unit)
2. หน่วยวิทยากร (Resource Unit) เป็นแหล่งให้ความรู้แก่ครู เช่น เอกสารคู่มือ และแนวการปฏิบัติต่างๆ
3. องค์ประกอบอื่นๆ ที่ช่วยในการสอน เช่น สถานที่และเครื่องมือ เครื่องใช้ อุปกรณ์การเรียนการสอน วิธีการสอน และวัดผลการศึกษา กิจกรรมร่วมหลักสูตร การแนะแนวและการจัดและบริหารโรงเรียน เป็นต้น

การนำหลักสูตรไปใช้เป็นงานหรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับบุคคลหลายฝ่าย ตั้งแต่ผู้บริหารระดับกระทรวง กรม กอง ผู้บริหารระดับโรงเรียน ครูผู้สอน ศึกษานิเทศก์ และบุคคลอื่นๆขอบเขตและงานของการนำหลักสูตรไปใช้เป็นงานที่มีขอบเขตกว้างขวาง เพราะฉะนั้นการนำหลักสูตรไปใช้จึงเป็นสิ่งที่ต้องทำอย่างรอบคอบและระมัดระวัง

งานที่เกี่ยวข้องกับการนำหลักสูตรไปใช้

งานที่เกี่ยวข้องกับการนำหลักสูตรไปใช้ ดังนี้

1. การแปลงหลักสูตรไปสู่การสอน คือ การตีความหมายและกำหนดรายละเอียดของหลักสูตร โดยจะดำเนินการในรูปของเอกสารประกอบหลักสูตร และวัสดุอุปกรณ์การสอน เช่น โครงการสอน ประมวลการสอน คู่มือครู เป็นต้น
2. การจัดปัจจัยและสภาพต่างๆภายในโรงเรียนเพื่อให้หลักสูตรบรรลุเป้าหมาย ผู้บริหาร โรงเรียนควรสำรวจปัจจัยและสภาพต่างๆของโรงเรียนว่า เหมาะสมกับสภาพการนำหลักสูตรมาปฏิบัติหรือไม่
3. การสอนซึ่งเป็นหน้าที่ของครูประจำการถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของการนำหลักสูตรไปใช้ ครูต้องสอนให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร เลือกวิธีสอนที่เหมาะสม โดยผู้บริหารคอยให้ความสะดวกให้คำแนะนำและให้กำลังใจ

หน้าที่ของผู้บริหารและผู้สอนในการใช้หลักสูตร

ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตรในโรงเรียนมีหลายกลุ่ม แต่ที่เกี่ยวข้องโดยตรงและจะส่งผลกระทบต่อการทำงานให้บรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตรหรือไม่มี 2 กลุ่ม คือผู้บริหารและผู้สอน หน้าที่ที่สำคัญของผู้บริหารในการใช้หลักสูตรมีดังนี้

1. เป็นผู้นำในการใช้หลักสูตรและการเปลี่ยนแปลงการแก้ไขหลักสูตร
2. ศึกษาและทำความเข้าใจในหลักสูตรอย่างกระจ่าง สามารถควบคุมดูแลและให้คำแนะนำแก่ผู้สอนให้ดำเนินการจนบรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตร
3. กำหนดมาตรการและแนวปฏิบัติในการใช้หลักสูตร
4. จัดหาวัสดุหลักสูตรที่ทันสมัยและให้มีจำนวนเพียงพอต่อจำนวนผู้สอน
5. ควบคุมดูแลติดตามผลการใช้หลักสูตรสนับสนุนส่งเสริมและนิเทศการใช้หลักสูตรและการสอน ให้กำลังใจ และช่วยแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น

6. ประเมินผลการใช้หลักสูตรและพัฒนาหลักสูตรสำหรับโรงเรียนของตน ส่วนหน้าที่ที่สำคัญของผู้สอนในการใช้หลักสูตรมีดังนี้

1. ใช้หลักสูตรตามที่ได้รับมอบหมาย
2. ศึกษาและทำความเข้าใจองค์ประกอบของหลักสูตรทุกส่วน รวมทั้งวัตถุประสงค์ของกลุ่มวิชา จุดประสงค์รายวิชาและคำอธิบายรายวิชา และจัดการเรียนการสอนที่ได้รับมอบหมายได้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

3. ปฏิบัติตามแนวทางที่โรงเรียนกำหนด
4. ใช้วัสดุหลักสูตรอย่างมีประสิทธิภาพ
5. วิเคราะห์หลักสูตร แปลและตีความหลักสูตรสู่แนวปฏิบัติและเลือกใช้เทคนิคการสอนที่เหมาะสม

6. ประเมินผลการเรียนการสอนเพื่อนำไปสู่การประเมินผล การใช้หลักสูตรและการพัฒนาหลักสูตร

ในฐานะผู้นำการใช้หลักสูตร ซึ่งนอกจากจะต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรแล้วยังต้องทำหน้าที่ในการบริหารหลักสูตรด้วย ในหน้าที่นี้งานแรกและเป็นงานที่สำคัญก่อนเริ่มงานอย่างอื่น ๆ ก็คือ การหาวิธีการที่จะทำให้ผู้สอนและผู้เกี่ยวข้องมีความรู้ความเข้าใจในหลักสูตรกิจกรรมที่สามารถทำได้มีหลายวิธี เช่น อาจใช้วิธีชี้แจงให้ทราบเป็นลายลักษณ์อักษร อาจเรียกประชุมชี้แจง หรือจัดบรรยาย อบรม หรือสัมมนาเกี่ยวกับความรู้ทางด้านหลักสูตรและแนวทางการปฏิบัติ รวมตลอดทั้งการประชุมเชิงปฏิบัติในการแปลงหลักสูตรไปสู่การสอน

ข้อเท็จจริงประการหนึ่งที่ทำให้การใช้หลักสูตรที่ผ่านมาไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควรและบางครั้งอาจจะล้มเหลวก็เนื่องจากว่า ผู้สอนซึ่งจะต้องเป็นผู้ที่แปลงหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติคือ ผู้สอนนั้นไม่เคยเห็นหลักสูตร ไม่เคยใช้หลักสูตรคิดว่าแบบเรียนในรายวิชาที่ได้รับมอบหมายให้สอนคือ หลักสูตร หากสอนเนื้อหาในแบบเรียนได้ครบถ้วนก็หมายความว่าสอนได้ครบตามหลักสูตรแล้ว ที่เป็นเช่นนี้อาจจะเนื่องมาจาก หนังสือหลักสูตรในโรงเรียนมีจำนวนไม่เพียงพอ วัสดุหลักสูตรมีไม่ครบถ้วนและมีจำนวนไม่เพียงพอ หรือมีแต่ไม่ทันสมัย ผู้สอนไม่รู้จักหรือไม่สนใจและไม่นำไปใช้ ขาดการกระตุ้นหรือแรงช่วยในการจัดทำวัสดุหลักสูตร ฯลฯ ดังนั้นผู้บริหารจึงต้องให้บริการและสนับสนุนในการจัดทำวัสดุหลักสูตรด้วย

ผู้บริหารสถานศึกษา ควรจะต้องให้ประสบการณ์การเรียนรู้ที่เหมาะสมแก่ผู้เรียน โดยเฉพาะการพัฒนาจิตวิญญาณและคุณธรรม จริยธรรม วิธีการสอนใหม่ๆ ควรจะมีการสำรวจ ครูควรจะเป็นบุคคลที่สร้างสรรค์และทันต่อการเปลี่ยนแปลง ความสมดุลในรูปแบบหรือวิธีการสอน ควรมีการผสมผสานระหว่างผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและเนื้อหาวิชาเป็นศูนย์กลาง การประเมินการศึกษา

การประเมินจะต้องขนานอย่างใกล้ชิดกับจุดมุ่งหมายทางการศึกษาของหลักสูตร และครอบคลุม จุดประสงค์ทางด้านจิตวิญญาณและคุณธรรมจริยธรรม หากไม่เช่นนั้นหลักสูตรจะต้องมีการ ทบทวนประสิทธิภาพการสอนที่นำเสนอ วิธีการสอน และประเภทการประเมินที่ใช้

ปัญหาการนำหลักสูตรไปใช้

1. ปัญหาด้านครู

1.1 ครูขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตร และขาดหลักสูตรกับ เอกสารประกอบหลักสูตร เช่น คู่มือการใช้หลักสูตร ฯลฯ ซึ่งทำให้การสอนของครูไม่มี ประสิทธิภาพเท่าที่ควร

1.2 ครูไม่ยอมเปลี่ยนพฤติกรรมการสอนให้สอดคล้องกับหลักสูตร ยังคงยึดถือวิธีสอนแบบ “ยึดตัวครูเป็นศูนย์กลาง” ในการสอน

1.3 ครูไม่มีเวลาศึกษาหลักสูตรก่อนสอน

2. ปัญหาด้านผู้บริหารโรงเรียน

2.1 ผู้บริหารมีความรู้ความเข้าใจในหลักสูตรน้อย ทำให้ไม่สามารถ สนับสนุนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้ดีเท่าที่ควร

2.2 ผู้บริหารมีความรู้ความสามารถในการนิเทศและทำให้คำแนะนำ เกี่ยวกับการใช้หลักสูตรแก่ครู และ/หรือนิเทศน้อยไม่ทั่วถึงและไม่ต่อเนื่อง

2.3 ผู้บริหารไม่ได้ให้การสนับสนุนการใช้หลักสูตรของคณะครู เช่น การจัดหาเอกสารประกอบหลักสูตรประเภทต่าง ๆ และการจัดหาจัดทำวัสดุอุปกรณ์การเรียน การสอนให้เพียงพอกับความต้องการของครู การจัดครูเข้าสอนไม่เหมาะสม การไม่ได้สนับสนุน การพัฒนาบุคลากรในโรงเรียน เป็นต้น

3. ปัญหาด้านศึกษานิเทศก์

ศึกษานิเทศก์นิเทศการใช้หลักสูตรในโรงเรียนต่าง ๆ ไม่ทั่วถึง ศึกษานิเทศก์ไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรอย่างถ่องแท้ และไม่มีความรู้ความสามารถ ในการนิเทศและให้คำแนะนำแก่ครูที่ดีเท่าที่ควร

4. ปัญหาด้านหน่วยงานส่วนกลาง ระดับจังหวัด และระดับอำเภอ

4.1 ส่งเอกสารหลักสูตรและเอกสารประกอบล่าช้า และไม่เพียงพอต่อความต้องการของโรงเรียน

4.2 ขาดการประชาสัมพันธ์หลักสูตร โดยเฉพาะกับผู้ปกครองทำให้ไม่ได้รับความร่วมมือเกี่ยวกับการใช้หลักสูตร

4.3 ขาดงบประมาณที่จะสนับสนุนการใช้หลักสูตร

4.4 การฝึกอบรมให้ความรู้และทักษะเกี่ยวกับการนำหลักสูตรไปใช้แก่ครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้องยังไม่ทั่วถึง และ/หรือไม่ตรงกับความต้องการของครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง

4. ปัญหาการบริหารหลักสูตร

สันติ บุญภิรมย์ (2552:19-20) ได้กล่าวถึงปัญหาการบริหารงานวิชาการ ยังมีจุดอ่อนและข้อบกพร่องในด้านหลักสูตร ดังนี้

1. ขาดการพัฒนาหลักสูตรหรือปรับปรุงหลักสูตรแกนกลางให้สอดคล้องกับหลักสูตรท้องถิ่นและหลักสูตรสถานศึกษา

2. การส่งเสริมสนับสนุนจากผู้บริหาร โรงเรียนและระดับสูงไม่เพียงพอ และที่สำคัญผู้บริหารให้ความสนใจกับงานอื่นๆของสถานศึกษามากกว่างานวิชาการ

3. สถานศึกษาให้ความร่วมมือกับบุคคล ครอบครั้ว ชุมชนและองค์กร สังคมอื่นๆในการมีส่วนร่วมในการพัฒนางานวิชาการน้อย สอดคล้องกับสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาได้นำเสนอผลการวิจัย เรื่อง กรอบทิศทางการวิจัยทางการศึกษาในอนาคต และประเด็นที่ส่งผลกระทบต่อภาพรวมการศึกษาของประเทศไทย เกี่ยวกับ ปัญหาด้านหลักสูตร คือ การพัฒนาหลักสูตร เนื่องจากครูผู้ใช้หลักสูตรยังขาดความรู้ความเข้าใจในอย่างถ่องแท้ในสาระของหลักสูตร หลักสูตรไปไม่ถึงมือผู้ปฏิบัติในระดับสถานศึกษา การขาดแคลนงบประมาณในการบริหารหลักสูตร (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2550 : 2)

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิชาการด้านหลักสูตรและพบปัญหา ดังนี้

ฟาริต เตมะหมัด (2550) ได้ทำวิจัยเรื่อง แนวทางการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผลการวิจัยในด้านหลักสูตรพบว่า โรงเรียนควรบูรณาการหลักสูตรอิสลามศึกษาให้มีความกระชับและชัดเจนความซ้ำซ้อนของเนื้อหาให้หมดไป จัดให้มีการสลับคาบเรียนระหว่างวิชาศาสนาและวิชาสามัญ ควรจัดอบรมความรู้เพิ่มเติมให้กับครู การประชาสัมพันธ์หลักสูตรควรจัดในรูปแบบของป้ายนิเทศหรือการเผยแพร่

เอกสารตามสถานที่ต่างๆที่มีความสำคัญต่อชุมชน จัดให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านหลักสูตรระหว่างโรงเรียนในเครือข่าย

มูฮามัดรุษานี บากา (2554) ได้ทำวิจัยเรื่อง การบูรณาการสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นที่ 3 สำหรับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผลการวิจัยในด้านหลักสูตร พบว่า การจัดการเรียนการสอนโดยใช้หลักสูตรแยกกันนั้น จะประสบปัญหา คือ

1. การจัดเวลาเรียนมากเกินไป
2. งบประมาณไม่เพียงพอในการจ้างบุคลากร
3. นักเรียนไม่มีเวลาในการศึกษาค้นคว้าจากแหล่งเรียนรู้อื่น
4. โรงเรียนไม่สามารถจัดกิจกรรม เสริมหลักสูตรได้ครบตามที่หลักสูตรกำหนด

5. นักเรียนเรียนหนักและไม่มีความสุขในการเรียนรู้

กษิรา วาระรัมย์ (2556) ได้ทำวิจัยเรื่อง การศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนใน สังกัดกรุงเทพมหานคร ที่ใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ผลการวิจัยในด้านหลักสูตร พบว่า ควรอบรมการจัดทำหลักสูตรแก่ครู ควรจัดทำเอกสารคู่มือครูในการจัดหลักสูตร ควรดำเนินการส่งเสริมการทำวิจัยเกี่ยวกับหลักสูตรโรงเรียน และควรจัดทำแผนบริหารหลักสูตร

วิศิษฐ์ ปัดกันภัย (2546) ได้ทำวิจัยเรื่อง ปัญหาและแนวทางการพัฒนาการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเมืองระยอง ผลการวิจัยในด้านหลักสูตร คือ อบรมครูอาจารย์เกี่ยวกับจุดมุ่งหมาย โครงสร้าง แนวดำเนินการของหลักสูตร ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนอบรมครูอาจารย์เรื่องเทคนิคการสอน ด้านการนิเทศการศึกษา จัดอบรมบุคลากรที่รับผิดชอบในการนิเทศภายใน โรงเรียนเพื่อพัฒนาความรู้และเพิ่มพูนศักยภาพทั้งในด้านหลักสูตร เทคนิควิธีการนิเทศ และด้านการวัดผลและการประเมินผล อบรมเชิงปฏิบัติการให้ความรู้เกี่ยวกับวิธีการ ขั้นตอนการวัดและประเมินผล การสร้างเครื่องมือวัสดุอุปกรณ์การเรียนรู้และประเมินผลปลายภาคเรียนและปลายปี

จากการศึกษาข้างต้นจะพบปัญหาด้านการบริหารหลักสูตร ได้แก่ บุคลากรขาดความรู้ความเข้าใจในการทำหลักสูตร ขาดการพัฒนาหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง ขาดการมีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตรและประเมินการใช้หลักสูตร และไม่สามารถบริหารหลักสูตรให้บรรลุเป้าหมาย

สรุปจะเห็นได้ว่าการบริหารงานวิชาการด้านหลักสูตร ที่สามารถจัดการเรียนรู้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการจัดการศึกษาได้ ผู้มีบทบาทการบริหารงานวิชาการด้านหลักสูตรต้องเริ่มต้นด้วยการวิเคราะห์หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน การเตรียมความพร้อม ความรู้

ความเข้าใจแก่บุคลากรที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ศึกษาความต้องการของชุมชนและท้องถิ่น ส่งเสริม สนับสนุนบุคลากรเข้ารับการอบรมพัฒนาหลักสูตร ควรจัดทำเอกสารคู่มือครูในการจัดหลักสูตร ควรดำเนินการส่งเสริมการทำวิจัยเกี่ยวกับหลักสูตร โรงเรียน และควรจัดทำแผนบริหารหลักสูตร ตลอดจนการดำเนินการติดตาม และประเมินหลักสูตร ก่อนใช้ ระหว่างใช้และหลังการใช้หลักสูตร รวมถึงส่งเสริมการวิจัยหลักสูตร เพื่อนำผลมาประเมินและปรับปรุง พัฒนาต่อไป

2.3.3 ด้านกระบวนการจัดการเรียนรู้

1. ความหมายการจัดการเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้

การเรียนรู้เป็นกระบวนการหนึ่งในการปรับตัวกับสังคม สามารถดำเนินชีวิตและพัฒนาสังคมให้ดีขึ้น การเรียนรู้ไม่เพียงแต่เป็นกิจกรรมที่จัดในโรงเรียนเท่านั้น แต่ยังเกิดในสภาพแวดล้อมทั่วไป ผู้เรียนจะเริ่มเรียนรู้จากสภาพภายในบ้านและขยายไปเรื่อยๆเมื่อได้ผู้โรงเรียน ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ใหญ่ที่สุด มีนักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายของกระบวนการเรียนรู้ ดังนี้

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2543:71) ได้กล่าวว่า การเรียนรู้เป็นการที่ทำให้พฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม อันเป็นผลจากการฝึกและประสบการณ์

Bloom (1976 อ้างถึงใน ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 2553:71) กล่าวถึง การเกิดการเรียนรู้ในแต่ละครั้ง จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น 3 ประการ จึงจะเรียกว่าเป็นการเรียนรู้ที่สมบูรณ์ คือ

1. การเปลี่ยนแปลงทางด้านความรู้ ความคิด ความเข้าใจ (Cognitive Domain) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสมอง เช่น ความคิดรวบยอด
2. การเปลี่ยนแปลงทางด้านอารมณ์หรือความรู้สึก (Affective Domain) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจ เช่น ความเชื่อเจตคติ ค่านิยม
3. การเปลี่ยนแปลงทางการเคลื่อนไหวของร่างกาย เพื่อให้เกิดทักษะ และความชำนาญ (Psychomotor Domain) เช่น การว่ายน้ำ เล่นกีฬา

สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ (2545 : 15) ได้กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้หมายถึง การที่โรงเรียนจัดมวลประสบการณ์ให้กับผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้รับความรู้และประสบการณ์ต่างๆ ตามความคาดหวัง

รุ่งชัชดาพร เวหะชาติ (2550 : 66) ได้ให้ความหมายว่า กระบวนการเรียนรู้หมายถึง การที่ผู้เรียนเปลี่ยนพฤติกรรมไปเป็นอย่างอื่น เช่น เปลี่ยนจากการไม่รู้เป็นรู้ หรือเปลี่ยนจากการชอบเป็นไม่ชอบ การเรียนรู้เป็นการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจากประสบการณ์ตรงที่ได้ที่ยัง ไม่มีการเปลี่ยนพฤติกรรมการเรียนรู้ก็จะไม่เกิดขึ้น

อัลลอฮ์ ﷻ ทรงตรัสไว้ว่า

﴿كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِيْنَةٌ﴾

ความว่า : “ แต่ละชีวิตย่อมถูกค้ำประกันกับสิ่งที่มันชวนขายไป ”

(อัลมุดัคซซิม : 38)

กระทรวงศึกษาธิการ (2552:10) ได้สรุปการจัดการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่สำคัญ ในการนำหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 สู่การปฏิบัติ ทั้งนี้ การที่ผู้เรียนจะมี คุณภาพและบรรลุตามมาตรฐานการเรียนรู้/ตัวชี้วัดหรือไม่ ขึ้นอยู่กับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ด้วย เหตุนี้ครูผู้สอนต้องมีความรู้ ความเข้าใจสิ่งที่กำหนดไว้ในมาตรฐานการเรียนรู้/ตัวชี้วัด สมรรถนะที่ สำคัญของผู้เรียน และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ซึ่งเป็นเป้าหมายในการจัดการเรียนรู้ โดยมี หลักการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การจัดการเรียนรู้ที่คำนึงถึงความแตกต่างระหว่าง บุคคล การจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการพัฒนาการทางสมอง และการจัดการเรียนรู้ที่เน้น คุณธรรม จริยธรรม กระบวนการเรียนรู้มีการดำเนินการ ดังนี้

1. จัดทำแผนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมตามสาระและหน่วยการเรียนรู้แบบบูรณา การ โดยวิเคราะห์หลักสูตรและเนื้อหาสาระ มาตรฐานการเรียนรู้ ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง ออกแบบ กิจกรรมการเรียนรู้โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ จัดเตรียมสื่อที่เหมาะสมกับผู้เรียน
2. จัดกระบวนการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นตามความเหมาะสม จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรม ให้สอดคล้องกับความสนใจ ความถนัดของผู้เรียน ฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญ กับสถานการณ์การประยุกต์ใช้ความรู้ เพื่อป้องกันแก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวัน
3. ส่งเสริมให้ผู้เรียนรักการอ่านและใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง ผสมผสานความรู้ต่างๆให้ สมดุลกัน
4. ปลุกฝังให้ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่ดีงาม มีคุณลักษณะที่พึง ประสงค์สอดคล้องกับเนื้อหาสาระและกิจกรรม
5. จัดบรรยากาศ สิ่งแวดล้อม แหล่งเรียนรู้ให้เอื้อต่อการเรียนรู้

6. จัดให้มีการนิเทศการเรียนการสอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆ แบบ กัลยาณมิตร แบบเพื่อนช่วยเพื่อน เพื่อพัฒนาการเรียนการสอนร่วมกันของบุคลากรภายใน สถานศึกษา

7. ส่งเสริมให้มีการวิจัย (การวิจัยในชั้นเรียน) เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้

8. ส่งเสริมให้ครูได้รับการพัฒนา มีวิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายและ ต่อเนื่อง เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ให้เหมาะสม

9. จัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ได้แก่ จัดกิจกรรมแนะแนว กิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ และอื่นๆ

การจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 มุ่งหวัง ให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญและเป็นเครื่องมือพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุเป้าหมายของ หลักสูตร อีกทั้งเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่จำเป็นสำหรับผู้เรียน ในการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบัน และอนาคต กระบวนการเรียนรู้ดังกล่าว ได้แก่

1. การเรียนรู้แบบบูรณาการ
2. กระบวนการสร้างความรู้
3. กระบวนการคิด
4. กระบวนการทางสังคม
5. กระบวนการเผชิญสถานการณ์ และแก้ปัญหา
6. กระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง
7. กระบวนการปฏิบัติ ลงมือทำจริง
8. กระบวนการจัดการ
9. กระบวนการวิจัย
10. กระบวนการเรียนรู้ของตนเอง
11. กระบวนการพัฒนาลักษณะนิสัย (อ้างในนิลวรรณ วัฒนา, 2556: 38)

ดังนั้น อาจสรุปได้ว่า กระบวนการเรียนรู้ หมายถึง การดำเนินการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสิ่งสำคัญ มีการจัดการเรียนรู้ที่คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ดำเนินการจัดการเรียนรู้ที่เน้นคุณธรรม จริยธรรม เพื่อให้ผู้เรียนได้รับรู้ เกิดการยอมรับ เห็นคุณค่า และพัฒนาอย่างต่อเนื่องจนเป็นลักษณะนิสัยที่ดี

2. แนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้

นักวิชาการได้กล่าวถึง แนวทางการจัดการเรียนรู้ ดังนี้ พิมพันธุ์ เตชะกุลปต์ (2544 : 7) กล่าวว่า คือ แนวทางการจัดการเรียนการสอนที่เน้น ให้ผู้เรียนสร้างความรู้ใหม่ และสิ่งประดิษฐ์ใหม่โดยใช้กระบวนการทางปัญญา กระบวนการทางสังคม ให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์และมีส่วนร่วมในการเรียนสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้ โดยครูมีบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวกจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้ผู้เรียน การจัดการเรียน การสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญต้องจัดให้สอดคล้องกับความสนใจความสามารถและความถนัด เน้นการบูรณาการความรู้ในศาสตร์สาขาต่างๆ ใช้หลากหลายวิธีสอนหลากหลายแหล่งความรู้ สามารถพัฒนาปัญญาอย่างหลากหลายคือ พัฒนาหุปัญญา รวมทั้งเน้นการใช้วิธีการวัดผลอย่าง หลากหลายวิธี ส่วนสมศักดิ์ ภูวิภาดาพรรณ (2544:1) ได้กล่าวถึง หลักสำคัญของการยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ คือ

1. ความต้องการและความสนใจของผู้เรียน (Learners Need and Interests)

2. เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม (Participation) ในการเรียนรู้ให้มากที่สุด

3. เน้นให้ผู้เรียนสามารถสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง (Constructionism) กล่าวคือ ให้สามารถเรียนรู้จากประสบการณ์ใน สภาพความเป็นจริง (Experiential Learning) สามารถวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) และสืบค้นหาความรู้ได้ด้วยตนเอง (Inquiry)

4. เป็นการพึ่งพาตนเอง (Autonomy) เพื่อให้เกิด ทักษะที่จะนำสิ่งที่เรียนรู้ไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวันและสามารถเข้าใจวิธีการเรียนรู้ของตนได้ (Met cognition) กล่าวคือ รู้วิธีการของตนเองและพร้อมที่จะปรับเปลี่ยนวิธีการได้อย่างเหมาะสม ไม่เน้นเพียงการจดจำเนื้อหา

5. เน้นการประเมินตนเอง (Self-Evaluation) ซึ่งแต่เดิมครูผู้สอนจะ เป็นผู้ประเมิน การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนประเมินตนเองอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องจะช่วยให้ ผู้เรียนเข้าใจตนเองได้ชัดเจน รู้จุดเด่น จุดด้อยและพร้อมที่จะปรับปรุงหรือพัฒนาตนเองให้เหมาะสมยิ่งขึ้น การประเมินในส่วนนี้เป็นการประเมินตามสภาพจริงและใช้เพิ่มสะสมผลงานช่วย

6. เน้นความร่วมมือ (Cooperation) ซึ่งเป็นทักษะสำคัญในการดำเนินชีวิตประจำวัน ดังนั้นใน การจัดการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญวิธีการหนึ่งที่ใช้ก็คือ การเรียนแบบร่วมมือในรูปแบบต่างๆ

7. เน้นรูปแบบการเรียนรู้ (Learning Styles) ซึ่งอาจจัดได้ทั้งในรูปแบบเป็น กลุ่มหรือเป็นรายบุคคล

ทิสนา แหมมณี (2550 : 120) ได้สรุปว่า เป็นการจัดการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นตัวตั้ง โดยคำนึงถึงความเหมาะสมกับผู้เรียนและประโยชน์สูงสุดที่ผู้เรียนควรจะได้รับ และมีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีบทบาทสำคัญในการเรียนรู้ ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้อย่างเต็มตัวและได้ใช้กระบวนการเรียนรู้ต่างๆอันจะนำผู้เรียนไปสู่การเกิดการเรียนรู้ที่แท้จริง สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 ได้กำหนดแนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้ ในมาตรา 24 ไว้ดังนี้

1. จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล
 2. ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา
 3. จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง
 4. จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่างๆอย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในทุกวิชา
 5. ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่างๆ
 6. จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดามารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ
- นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิชาการด้านกระบวนการจัดการเรียนรู้และพบปัญหา ดังนี้

มุสลิฮะฮ์ สุหลง (2557) ได้ทำวิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนเอกชนระดับประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ผลการวิจัยในด้านกระบวนการจัดการเรียนรู้พบว่า ครูมีความเห็นว่ามีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้คืออยู่แล้ว คิดเป็นร้อยละ 64.76 เพราะโรงเรียนมีการกำกับดูแลติดตามให้ครูทำตามแผนการจัดการเรียนรู้ที่ เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีการสนับสนุนและส่งเสริมการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ และส่งเสริมให้ ครูได้พัฒนาวิชาชีพ โดยให้ไปฝึกอบรมเกี่ยวกับเทคนิคการสอน การใช้นวัตกรรมการเรียนรู้ เป็นต้น สภาพการปฏิบัติของครูพบว่า

1. วิธีการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ คือ การศึกษาพื้นฐานความรู้ของนักเรียนก่อนจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้
2. ครูมีการกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ ร่วมกับฝ่ายวิชาการมากที่สุด
3. กิจกรรมที่ครูใช้ในการจัดการเรียนรู้ส่วนใหญ่ นำมาจากคู่มือครู
4. วิธีการสอนที่ครูใช้ในการจัดการเรียนรู้ คือ การบรรยาย
5. ครูดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยการเชื่อมโยงและบูรณาการกับวิชาอื่นๆ

6. ลักษณะการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของครูนั้น มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติ มีสิ่ง值得พัฒนาคิดเป็นร้อยละ 35.23 คือให้นักเรียนได้ทำกิจกรรมที่สร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม อีกทั้งให้ผู้ปกครอง สถานศึกษาและชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดและพัฒนาศึกษา

ฟาฏิมะฮ์ แวะสะมาแอ (2552) ได้ทำวิจัยเรื่อง การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการอิสลามโดยใช้ชุดแบบฝึกทักษะภาษาไทย สำหรับเด็กมุสลิม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 โรงเรียนจริยอิสลามศึกษาอนุสรณ์ อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี ผลการวิจัยในด้านการจัดการเรียนรู้พบว่า ด้านการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการอิสลาม โดยใช้ชุดแบบฝึกทักษะภาษาไทย สำหรับเด็กมุสลิม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 พบว่า ประโยชน์ต่อครู คือ ครูไม่ต้อง เสียเวลาในการจัดเตรียมการเรียนการสอนแบบบูรณาการอิสลาม เพราะเนื้อหาในแบบฝึกทักษะ ภาษาไทยๆ นี้ ส่วนใหญ่มีการบูรณาการอิสลามสมบูรณ์แล้ว นำมาใช้แล้วได้ผลดีสอดคล้องต่อ ความต้องการของท้องถิ่น ผลดีต่อนักเรียน คือ เด็กเรียนรู้ได้ง่าย เพราะเป็นสิ่งที่อยู่ใกล้ตัว ทำให้ นักเรียนสนใจที่จะเรียนมากขึ้น ส่งผลให้เด็กอ่านหนังสือได้ สามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี นอกจากได้ความรู้ภาษาไทยแล้ว ยังเป็นการปูพื้นฐานให้เด็กได้เข้าใจ วัฒนธรรมของตนเองทำให้มีความกระตือรือร้นที่จะเรียน แบบเรียนมีเนื้อหาอ่านสนุก เด็กเรียน แล้วมีความสุข ซึ่งสอดคล้องกับ อับดุลสุโกกร ดินอะ (2553 : ออนไลน์) กล่าวว่า การศึกษาในอิสลาม หมายถึง กระบวนการส่งเสริมและพัฒนาความสามารถและทักษะของบุคคล เพื่อตอบสนองความต้องการของชีวิตในทุกแง่ ทุกมุม หรือกระบวนการสร้างบุคคลให้สามารถปรับตัว ให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่ตนเองอาศัยอยู่จนสามารถเป็นดวงประทีปส่องนำชีวิตเป็นประดุจของ ความสำเร็จ และเป็นกุญแจแห่งอารยธรรม

จากการศึกษาข้างต้นพบว่าครูมีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้ดี โรงเรียนมีการกำกับดูแลติดตาม ครูทำตามแผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีการสนับสนุนและส่งเสริมการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ ส่งเสริมให้ครูได้พัฒนาวิชาชีพ โดยให้ไปฝึกอบรมเกี่ยวกับเทคนิคการสอน การใช้นวัตกรรมการเรียนรู้ ส่งเสริมให้ครูจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ ตามสาระและหน่วยการเรียนรู้โดยเน้นผู้เรียนเป็นสิ่งสำคัญ ส่งเสริมให้ครูจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยจัดเนื้อหา

สาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจ ความสนใจ ความถนัดของผู้เรียน ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญกับสถานการณ์การประยุกต์ใช้ความรู้ เพื่อป้องกันแก้ไขและ แก้ปัญหา เรียนรู้จากประสบการณ์จริงและการปฏิบัติจริง ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และค่านิยมที่สอดคล้องกับเนื้อหาสาระกิจกรรม จัดบรรยากาศสิ่งแวดล้อมและแหล่งเรียนรู้ให้เอื้อ ต่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ และนำภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือเครือข่ายผู้ปกครอง ชุมชน ท้องถิ่นมา มีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน จัดให้มีการนิเทศการเรียนการสอนแก่ครูในกลุ่มสาระการ เรียนรู้ต่างๆ แบบกัลยาณมิตร เช่น แบบเพื่อนช่วยเพื่อน เพื่อพัฒนาการเรียนการสอนร่วมกันตาม ความเหมาะสมและส่งเสริมให้มีการพัฒนาครู เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ตามความเหมาะสม

3. การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 มาตรา 22 ได้กล่าวว่า การจัดการศึกษาต้องยึดหลักการว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้ และพัฒนาตนเอง ได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ และในมาตรา 24 ได้กล่าวถึงการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความ ถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล
2. ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการ ประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา
3. จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง
4. จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่างๆอย่างได้ สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในทุกวิชา
5. ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อ การเรียน และอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้ การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อ การเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่างๆ
6. จัดการเรียนรู้อให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความ ร่วมมือกับบิดามารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

นอกจากนี้ มาตรฐานการศึกษาแห่งชาติ มาตรฐานที่ 2 การจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้เรียนเป็นแบบอย่างที่ดี ได้ฝึกการคิดได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรงที่หลากหลายตรงตามความต้องการและมีความสุขในการเรียนรู้ ครู คณาจารย์ รู้จักผู้เรียนเป็นรายบุคคลเตรียมการสอนและสื่อที่ผสมผสานความรู้สากลกับภูมิปัญญาไทย จัดบรรยากาศเอื้อต่อการเรียนรู้จัดหาและพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลาย และพัฒนาความคิดของผู้เรียนอย่างเป็นระบบและสร้างสรรค์

ดังนั้น เพื่อให้ผู้เรียนมีคุณภาพตามที่สังคมต้องการ คือ เก่ง ดี มีสุข การจัดการเรียนการสอนเพื่อตอบสนองความต้องการของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้ (เอกรินทร์ สัมมาสาธิต, 2546: 263 – 264)

1. การจัดการเรียนการสอนจะต้องให้สอดคล้องกับสภาพความต้องการของท้องถิ่น โดยมุ่งจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้สิ่งต่างๆ ที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่น

2. การจัดการเรียนการสอนจะต้องสนองตอบความต้องการ ความถนัด ความสามารถ และความสนใจของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน เพื่อเป็นการส่งเสริมความสามารถเฉพาะของบุคคล นำความรู้ไปใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดี

3. การจัดการเรียนการสอนจะต้องเน้นกระบวนการเรียนรู้สู่การปฏิบัติ เพื่อพัฒนากระบวนการทำงาน กระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ รู้จักวางแผนการทำงานก่อนการลงมือปฏิบัติจริง สามารถปฏิบัติงานอย่างเป็นขั้นตอน มีการประเมินผลระหว่างการทำงานตลอดเวลา เพื่อปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องที่อาจเกิดขึ้น ได้อย่างทันต่อเหตุการณ์

4. การจัดการเรียนการสอนจะต้องเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มุ่งเน้นการจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ปฏิบัติกิจกรรมเป็นรายบุคคล รายกลุ่ม เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนมีบทบาท มีส่วนร่วมในการวางแผนการเรียน การสร้างความรู้ และการปฏิบัติกิจกรรม

อิมานอัลฆอซาลีได้นำเสนอหน้าที่ของผู้เรียน ดังนี้ (อัลฆอซาลี, อังถึงใน ฮาเร๊ะ เจ๊ะ โด, 2557 : 165 - 168)

1. ต้องหลีกเลี่ยงมารยาทและนิสัยที่ไม่ดี เนื่องจากการแสวงหาความรู้เป็นอิบาอะฮ์เพื่อใกล้ชิดกับพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ หากว่าการละหมาด จะต้องทำความสะอาดภายนอก ร่างกาย ดังนั้นก่อนที่จะแสวงหาความรู้ จำเป็นจะต้องทำความสะอาดภายในจิตใจเสียก่อน

2. ลดการคิดฟุ้งซ่านเกี่ยวกับทางโลก หรือต้องมีสมาธิในการเรียน ความคิดฟุ้งซ่านจะเป็นอุปสรรคในการบรรลุถึงแก่นแท้ของการเรียน เพราะอัลลอฮ์ ﷻ ไม่ได้สร้างสองจิตใจในคนๆ เดียวกัน

3. ไม่มีพฤติกรรมอวดดีต่อครูและวิชาความรู้ หนึ่งในเครื่องหมายของการอวดดี คือ การเลือกที่จะเรียนกับครูบาอาจารย์ที่มีชื่อเสียงเท่านั้น หิกมะฮฺคือ สิ่งที่หายไปจากคนมุฮิมิน ด้วยเหตุนี้ไม่ว่าจะได้รับความรู้จากที่ไหนก็ต้องเอามาให้ได้

4. ผู้เรียนจะต้องหลีกเลี่ยงความเห็นที่ขัดแย้ง (Controversial) ความเห็นเหล่านี้จะทำให้สมองอ่อนแอลง และเบี่ยงเบนต่อการเรียนรู้

5. ไม่ละทิ้งวิชาความรู้ที่มีเกียรติ หากมีเวลาพอที่จะเรียนรู้ในวิชาดังกล่าวให้ถ่องแท้ แต่หากไม่มีเวลาพอเขาจะต้องเรียนรู้วิชาที่สำคัญที่สุดอย่างลึกซึ้ง ส่วนความรู้อื่นๆ คว้าศึกษาในภาพรวมและเป้าหมายของมันก็เพียงพอแล้ว เพราะแต่ละวิชามีความสัมพันธ์กันและเชื่อมต่อกัน การที่บุคคลหนึ่งไม่รู้ในวิชาใดอาจทำให้เขาต่อต้านวิชาดังกล่าว

พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสไว้ว่า

﴿وَإِذْ لَمْ يَهْتَدُوا بِهِ فَسَيَقُولُونَ هَذَا إِفْكٌ قَدِيمٌ﴾

ความว่า : “ และโดยที่พวกเขา (พวกปฏิเสธศรัทธา) มิได้รับการชี้แนะทางด้วยอัลกุรอาน ดังนั้นพวกเขาจึงกล่าวว่า นี่คือการโกหกแต่ดั้งเดิม ”

(อัล-อะหมฺกัฟ : 11)

6. ไม่ควรเรียนวิชาที่ยากพร้อมๆ กันในเวลาเดียวกัน แต่ควรศึกษาอย่างเป็นระบบ โดยเริ่มจากวิชาที่สำคัญที่สุดก่อน หากไม่มีเวลาพอ เขาจะต้องเก็บเกี่ยวสิ่งที่สำคัญๆ เท่านั้น

7. วิชาความรู้ต่างๆ ที่เรียบเรียงอย่างเป็นระบบนั้น บางวิชาอาจเป็นบทนำสู่บทเรียนของอีกวิชาหนึ่ง ดังนั้น ก่อนที่จะเริ่มเรียนแต่ละวิชา ควรเรียนรู้ถึงบทนำของวิชาเสียก่อน

8. ให้รู้บรรทัดฐานเพื่อลำดับความสำคัญของแต่ละวิชาบรรทัดฐานในที่นี้คือ เกียรติและหลักฐานที่เข้มแข็งของวิชาดังกล่าว เช่น วิชาศาสนามีเกียรติกว่าเมื่อเทียบกับวิชาการแพทย์ เพราะวิชาศาสนา คือ การมีชีวิตที่อมตะ ขณะที่วิชาการแพทย์มีผลต่อมนุษย์ในโลกนี้เท่านั้น เป็นต้น

9. การเรียนจะต้องมีเป้าหมาย เช่น การเรียนสำหรับโลกนี้ก็เพื่อประดับจิตวิญญาณเพราะประโยชน์จากความรู้ ส่วนเพื่ออาชีวะฐานั้นผู้เรียนจะได้ใกล้ชิดกับพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ

10. ให้รู้ถึงสถานะของวิชาที่มีต่อเป้าหมาย ทั้งนี้เพื่อจะไม่ไปให้ความสำคัญกับวิชาความรู้ที่สำคัญน้อยกว่า เช่น เมื่อไม่สามารถจะผสมเข้ากันระหว่างความรู้ทางโลกกับความรู้อะลิตได้แล้ว ดังนั้น จึงเลือกวิชาความรู้อะลิตไว้ เพราะวิชาดังกล่าวถือเป็นเป้าหมายที่สำคัญกว่า

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นวิธีการที่สำคัญที่สามารถสร้างและพัฒนาผู้เรียนให้เกิดคุณลักษณะต่างๆตามที่ต้องการ ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้สิ่งต่างๆที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่น ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง เพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนให้เป็นคนดี เก่ง และมีความสุขทั้งโลกนี้และโลกหน้า

4. บทบาทของผู้บริหารในการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

ผู้บริหารมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมและสนับสนุนให้ครูจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เนื่องจากครูเป็นบุคลากรหลักและมีบทบาทสำคัญที่สุดในการจัดการเรียนการสอน ดังนั้น ผู้บริหารโรงเรียนมีบทบาทสำคัญในการบริหารครู ดังนี้ (คุชฎี มัชฌิมากิโร, 2553 : 168-171)

1. บทบาทในการสนับสนุนสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ซึ่งครอบคลุมถึงการสนับสนุนสิ่งที่เกี่ยวข้องบรรยากาศการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ คือ 1) การพัฒนาหลักสูตร 2) การจัดหาแหล่งการเรียนรู้ 3) การวิจัยในชั้นเรียน 4) การจัดหาสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ และเครื่องมือเครื่องใช้ 5) การจัดสรรงบประมาณสนับสนุน 6) การเผยแพร่ผลงาน และ 7) การให้ขวัญและกำลังใจ

2. บทบาทในกาสนับสนุนการนิเทศการจัดการเรียนการสอนซึ่งผู้บริหารสถานศึกษาสามารถจัดกิจกรรมนิเทศเพื่อพัฒนาความรู้ให้ปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ดังนี้ 1) การปรึกษาหารือและสร้างความตระหนักในการนิเทศการจัดการเรียนการสอน 2) การวางแผนการนิเทศการจัดการเรียนการสอน 3) การดำเนินการนิเทศการจัดการเรียนการสอน และ 4) การประเมินผลการนิเทศการจัดการเรียนการสอน

3. บทบาทในการกำกับ ติดตาม และประเมินผล ซึ่งผู้บริหารโรงเรียนสามารถดำเนินการได้ ดังนี้ 1) การสร้างความตระหนักในความสำคัญของการกำกับ ติดตาม และ

ประเมินผล 2) การวางแผนกำกับ ติดตาม และประเมินผล 3) การดำเนินการกำกับ ติดตาม และประเมินผล และ 4) การสรุปผลการดำเนินงาน สอดคล้องกับสายสมร ชุวนิมิ (2544 : 13 – 14 อ้างถึงใน อับดุนหาดี อะละมาด, 2556 : 64) ที่ได้เสนอบทบาทของครูในการปฏิรูปการศึกษาไว้ว่า ครูเป็นผู้มีบทบาทอย่างมากในการปฏิรูปการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การปฏิรูปการเรียนรู้เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ซึ่งครูเป็นผู้ชี้แนะให้นักเรียนเกิดความรู้ด้วยตนเองมากกว่าการเป็นผู้สอนด้วยวิธีการดังต่อไปนี้

1. กระตุ้นใ้หนีึก ครูใช้กิจกรรม วิธีการหรือให้ผู้เรียนเกิดความอยากรู้เห็นแนวทางในการแสวงหาความรู้จากแหล่งการเรียนรู้ต่างๆอย่างกว้างขวาง
2. ฝึกให้คิด ให้ผู้เรียนคิดตั้งคำถาม แสวงหาคำตอบอย่างมีเหตุผล
3. สะกดใ้ปฏิบัติ ให้ผู้เรียน เรียนรู้เองจากการปฏิบัติจริง ทั้งเป็นรายบุคคลและเป็นกลุ่ม

นอกจากนี้ สันติ บุญภิรมย์ (2553:26) ได้ทดลองวิธีการปรับใ้ห้องักกรเป็นองักกรแห่งการเรียนรู้โดยการใช้หลักการวิเคราะห์ Swot Analysis

S Strength คือ จุดเด่นหรือจุดแข็งซึ่งเป็นผลมาจากปัจจัยภายใน

W Weakness คือ จุดด้อยหรือจุดอ่อนซึ่งเป็นผลมาจากปัจจัยภายใน

O Opportunity คือ โอกาสซึ่งเป็นผลมาจากปัจจัยภายนอก

T Treat คือ ปัญหาและอุปสรรคซึ่งเป็นผลมาจากปัจจัยภายนอก

อาภรณ์ ใจเที่ยง (2550:15) ได้กล่าวถึงลักษณะของการเรียนรู้ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในลักษณะใดจึงจะเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้จะพิจารณาได้จากพฤติกรรมที่เกิดขึ้น 3 ลักษณะดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนั้นเป็นพฤติกรรมที่เปลี่ยนไปจากเดิม
2. พฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปนั้นต้องเป็นพฤติกรรมที่มีลักษณะค่อนข้างถาวร
3. การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนั้นจะต้องเนื่องมาจากประสบการณ์

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า ผู้บริหารมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมและสนับสนุนใ้ครูจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้บริหารและครูต้องเข้าใจว่าผู้เรียนทุกคนมีพื้นฐานที่แตกต่างกัน แต่ทุกคนสามารถเรียนรู้ได้เท่าเทียมกัน ดังนั้น ครูผู้สอน จึงเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการจัดการเรียนการสอน ต้องพยายามออกแบบการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลาย เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละวัย และสามารถนำไปใ้ในชีวิตประจำวัน

2.3.4 ด้านสื่อ เทคโนโลยี การเรียนการสอน

1. ความหมายสื่อ เทคโนโลยี การเรียนการสอน

สื่อ เทคโนโลยี การเรียนการสอน เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการจัดการเรียนการสอน เพราะเป็นสิ่งเร้าให้นักเรียนเกิดความสนใจและเข้าใจในบทเรียนมากขึ้น มีนักวิชาการหลายท่านที่ได้ให้ความหมาย ดังนี้

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2543 : 207) กล่าวว่า สื่อการเรียนการสอน หมายถึง สิ่งที่น่าความรู้จากผู้สอนไปสู่ผู้เรียน อยู่ในรูปของสิ่งตีพิมพ์หรือไม่ใช่สิ่งตีพิมพ์ก็ได้ สื่อการสอนที่ไม่ใช่สิ่งตีพิมพ์คือ สื่อประเภท โสตทัศนูปกรณ์ หมายถึง วัสดุ เครื่องมืออุปกรณ์และวิธีการทางโสตทัศนศึกษา

ชุมศักดิ์ อินทร์รัชย์ (2545 : 5-6) ได้ให้ความหมายของสื่อและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาว่า การจัดเอกสารวัสดุสิ่งพิมพ์หรือเอกสารคู่มือ แบบเรียน หนังสืออ่านประกอบ หนังสืออ้างอิง สื่อการเรียนรู้ เช่น เครื่องมือ อุปกรณ์โสตทัศนูปกรณ์ ได้แก่ เทคโนโลยี คอมพิวเตอร์ การใช้สื่อสารดาวเทียม โทรทัศน์หรือวิทยุ การใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์เป็นเครื่องช่วยสอน และสิ่งใหม่ๆ ซึ่งรวมถึงวิธีการหรือกระบวนการต่างๆที่นำมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

น้ำทิพย์ ภาววิน (2550 : 5) ได้กล่าวว่า ความหมายของเทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นการใช้เทคโนโลยีเพื่อการประมวลผลสารสนเทศ โดยใช้คอมพิวเตอร์และซอฟต์แวร์ในการแปลงข้อมูล จัดเก็บ ประมวลผล ส่งต่อและสืบค้นข้อมูลได้ทุกที่ทุกเวลา

กระทรวงศึกษาธิการ (2552:32) กำหนดการจัดการเกี่ยวกับ สื่อการเรียนรู้เนื่องจากเป็นเครื่องมือส่งเสริมสนับสนุนการจัดการกระบวนการเรียนรู้ ให้ผู้เรียนเข้าถึงความรู้ ทักษะกระบวนการ และคุณลักษณะตามมาตรฐานการเรียนรู้ของหลักสูตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ การเลือกใช้สื่อควรเลือกให้มีความเหมาะสมกับระดับพัฒนาการและลีลาการเรียนรู้ที่หลากหลายของผู้เรียน สถานศึกษาควรดำเนินการดังนี้

1. จัดให้มีแหล่งการเรียนรู้ ศูนย์สื่อการเรียนรู้ ระบบสารสนเทศการเรียนรู้และเครือข่ายการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพทั้งในสถานศึกษาและชุมชน เพื่อการศึกษา ค้นคว้า และการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ ระหว่างสถานศึกษา ท้องถิ่น ชุมชน สังคมโลก
2. จัดทำและจัดหาสื่อการเรียนรู้สำหรับการศึกษาค้นคว้าของผู้เรียน เสริมความรู้ให้ผู้สอน รวมทั้งจัดหาสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้เป็นสื่อการเรียนรู้

3. เลือกและใช้สื่อการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ มีความเหมาะสม มีความหลากหลาย สอดคล้องกับวิธีการเรียนรู้ ธรรมชาติของสาระการเรียนรู้ และความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน

4. ประเมินคุณภาพของสื่อการเรียนรู้ที่เลือกใช้อย่างเป็นระบบ

5. ศึกษา ค้นคว้า วิจัย เพื่อพัฒนาสื่อการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน

6. จัดให้มีการกำกับ ติดตาม ประเมินคุณภาพและประสิทธิภาพเกี่ยวกับสื่อและการใช้สื่อการเรียนรู้ เป็นระยะๆและสม่ำเสมอในการจัดทำ การเลือกใช้ และการประเมินคุณภาพสื่อการเรียนรู้ที่ใช้ในสถานศึกษา ควรคำนึงถึงหลักการสำคัญของสื่อการเรียนรู้ เช่น ความสอดคล้องกับหลักสูตร วัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ การจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียน เนื้อหามีความถูกต้องและทันสมัย ไม่กระทบความมั่นคงของชาติ ไม่ขัดต่อศีลธรรม มีการใช้ภาษาที่ถูกต้อง รูปแบบที่น่าสนใจเข้าใจง่ายและน่าสนใจ

จากความหมายดังกล่าวสรุปได้ว่า สื่อ เทคโนโลยี การเรียนการสอน หมายถึง สิ่งวัสดุอุปกรณ์หรือวิธีการต่าง ๆ ที่ทำหน้าที่เป็นสื่อกลาง คอยอำนวยความสะดวกให้แก่ครูในการนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพมากขึ้น เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาและช่วยให้นักเรียนได้รับความรู้ ความเข้าใจและความซาบซึ้งอันส่งผลต่อคุณภาพการศึกษาของนักเรียน

2. เทคโนโลยีสารสนเทศทางการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน

เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการศึกษา หมายถึง การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศกับงานด้านการศึกษา อันได้แก่ การจัดเก็บข้อมูล และประมวลผลฐานข้อมูล การพัฒนาระบบสารสนเทศช่วยการเรียนการสอน การวางแผนและการบริหารการศึกษา การวางแผนหลักสูตร การแนะแนวและบริการ การทดสอบวัดผล การพัฒนาบุคลากร เทคโนโลยีสารสนเทศได้เข้ามามีบทบาทต่อการศึกษาอย่างมาก โดยเฉพาะเทคโนโลยีทางด้านคอมพิวเตอร์และการสื่อสารโทรคมนาคมมีบทบาทที่สำคัญต่อการพัฒนาการศึกษา ดังนี้

1. เทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามามีส่วนช่วยเรื่องการเรียนรู้ ปัจจุบันมีเครื่องมือที่ช่วยสนับสนุนการเรียนรู้ หลายด้าน มีระบบคอมพิวเตอร์ช่วยสอน (CAI) ระบบสนับสนุนการรับรู้ ข่าวสาร เช่น การค้นหาข้อมูลข่าวสารเพื่อการเรียนรู้ใน World Wide Web เป็นต้น

2. เทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาสนับสนุนการจัดการศึกษา โดยเฉพาะการจัดการศึกษามัยใหม่จำเป็นต้องอาศัยข้อมูลข่าวสารเพื่อการวางแผน การดำเนินการ การติดตาม และประเมินผลซึ่งอาศัยคอมพิวเตอร์และระบบสื่อสารโทรคมนาคมเข้ามามีบทบาทที่สำคัญ

3. เทคโนโลยีสารสนเทศกับการสื่อสารระหว่างบุคคล ในเกือบทุกวงการ ทั้งทางด้านการศึกษาก็จำเป็นต้องอาศัยสื่อสัมพันธ์ระหว่างตัวบุคคล เช่น การสื่อสารระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนโดยใช้องค์ประกอบที่สำคัญช่วยสนับสนุนให้เกิดประสิทธิภาพในการดำเนินงาน เช่น การใช้โทรศัพท์ โทรสาร ไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ เทลคอนเฟอเรนซ์ เป็นต้น

3. ความสำคัญของการเรียนการสอน

อิสลามได้ให้ความสำคัญกับการจัดการเรียนการสอนที่ใช้สื่อเป็นสื่อกลางทำให้เกิดความเข้าใจง่ายและชัดเจนในเนื้อหา ดังปรากฏในแบบอย่างของท่านเราะซูล ﷺ ที่ได้ใช้สื่อในการสอนแก่บรรดาเศาะหาบะฮะฮ์ ﷺ ซึ่งครั้งหนึ่งที่ท่านเราะซูล ﷺ กำลังสอนบรรดาเศาะหาบะฮะฮ์ ﷺ ท่านเราะซูล ﷺ ได้ใช้กิ่งไม้วาดภาพลงบนพื้นดินเป็นสื่อในการสอน ดังมีรายงานหะดีษที่ว่า

((خط النبي ﷺ خطا مربعًا، وخط خطا في الوسط خارجا منه ، وخط خطا صغارا إلى هذا الذي في الوسط من جانبه الذي في الوسط ، فقال : " هذا الإنسان ، وهذا أجله محيط به أو قد أحاط به ، وهذا الذي خارج أمله ، وهذه الخطط الصغار الأعراض ، فإن أخطأه هذا نحشه هذا ، وإن أخطأه هذا نحشه هذا))²

ความว่า “ ท่านเราะซูล ﷺ ได้ขีดเป็น 4 เหลี่ยม แล้วลากเส้นขวางจากตอนกลางออกไปนอกสี่เหลี่ยม ต่อจากนั้นท่านก็ขีดเส้นเล็กๆ อีกเส้นเข้าไปติดกับเส้นใหญ่ส่วนที่อยู่ตรงกลาง แล้วกล่าวว่านี่คือมนุษย์ และนี่ (สี่เหลี่ยม) คือ การกำหนดช่วงชีวิตของเขา ล้อมรอบเขาจากทุก ๆ ด้าน และนี่คือ (เส้นที่อยู่นอกสี่เหลี่ยม) คือความหวังของเขา ส่วนเส้นเล็ก ๆ คือความทุกข์ยากของเขา (ซึ่งอาจจะพบกับเขาก็ได้) หากเส้นใดพลาดไป เส้นอื่นก็จะเข้ามาสวม

² หะดีษบันทึกโดย บุคอรี , 1987 หะดีษหมายเลข 6493

รอยอีก (เพราะมีหลายเส้นเล็ก ๆ) แต่ถ้าเส้นอื่น ๆ ผิดพลาดเส้นที่
สามก็จะเข้าสวมรอย (เป็นวัฏจักรเช่นนี้ตลอดไป) ”

จากหะดีษข้างต้นแสดงถึงการใช้สื่อของท่านเราะซูล ﷺ บ่งบอกถึงความสำคัญ
ของการใช้สื่อในการจัดการเรียนการสอนหรือใช้อธิบายอะไรบางอย่างเพื่อให้เกิดความเข้าใจง่าย ทำ
ให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ ความตระหนักรู้ในเนื้อหา เพราะฉะนั้นสื่อการเรียนการสอนมีคุณค่า
มากทั้งทางด้านวิชาการ ทางด้านจิตวิทยาการเรียนรู้ และทางด้านเศรษฐกิจการศึกษาตามที่ จำเนียร
ศิลปะวานิช (2538 : 254 - 255 อ้างถึงใน มุฮัมมัดนาเซ สามะ , 2551 : 47 - 49) ได้อธิบายถึงคุณค่า
ของสื่อการเรียนการสอนอาจพิจารณาได้ 3 ด้าน ดังต่อไปนี้

1. คุณค่าด้านวิชาการ

1.1 ทำให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรง และเรียนได้ดีกว่าได้มากกว่าที่
ไม่ใช่สื่อการสอน

1.2 ลักษณะที่เป็นรูปธรรมของสื่อ การสอนช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจ
ความหมายของสิ่งต่าง ๆ ได้กว้างขวางและเป็นแนวทางให้เข้าใจสิ่งอื่น ๆ ได้ดียิ่งขึ้น และยังช่วย
ส่งเสริมด้านความคิดและการแก้ปัญหาอีกด้วย

1.3 ผลจากการวิจัยสรุปได้ว่า สื่อการสอนให้ประสบการณ์ที่เป็นจริงแก่
ผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนเรียนรู้ อย่างถูกต้อง ทั้งยังช่วยให้ผู้เรียนจดจำเรื่องราวต่าง ๆ ได้มากและจำได้
นาน

1.4 สื่อการสอนบางชนิด เช่น ภาพยนตร์ ภาพนิ่ง จะช่วยเร่งทักษะในการ
เรียนรู้

2. คุณค่าทางด้านจิตวิทยาการเรียนรู้

2.1 สื่อการสอนทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจและต้องการเรียนในสิ่ง
ต่าง ๆ มากขึ้น เช่นการอ่าน ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ จินตนาการ การแก้ปัญหาและความซาบซึ้งใน
คุณค่า

2.2 สื่อการสอนทำให้ผู้เรียนเกิดความคิดรวบยอดเป็นอย่างเดียวกันทั้งมี
เจตคติของผู้เรียนด้วย

2.3 สื่อการสอนช่วยให้ผู้เรียนเกิดความพอใจและช่วยทำให้กระทำกิจกรรม
ด้วยตนเอง

3. คุณค่าทางด้านเศรษฐกิจการศึกษา

3.1 สื่อการสอนช่วยให้นักเรียนที่เรียนช้าได้เร็วและมากขึ้น ส่วนนักเรียนที่ฉลาดก็จะเรียนรู้ได้มากขึ้นไปอีก

3.2 การสอนโดยอธิบายเพียงอย่างเดียว เป็นการสิ้นเปลืองเวลาและเด็กจะลืมได้ง่าย ถ้าใช้สื่อการสอนจะช่วยขจัดความสิ้นเปลือง และยังช่วยให้ครูที่สอนคืออยู่แล้วสอนได้ดียิ่งขึ้น

3.3 สื่อการสอนช่วยขจัดปัญหาเรื่องสถานที่ เวลา และระยะทาง เช่น สามารถนำสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีตมาศึกษาได้ สามารถนำสิ่งที่อยู่ไกลเกินไปมาศึกษาได้ สามารถทำให้สิ่งที่เคลื่อนไหวเร็วหรือช้าเกินไปให้ช้าลงจนสามารถศึกษาได้ และสามารถนำสิ่งที่เล็กหรือใหญ่เกินไปมาศึกษาได้

จากคุณค่าหรือประโยชน์จากการใช้สื่อข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า สื่อนั้นเปรียบเสมือนตัวละครที่ได้สะท้อนจากตัวบทมาเป็นการแสดงซึ่งทำให้ผู้ชมได้ชมได้สัมผัส ได้ความเพลิดเพลิน สุดท้ายผู้ชมได้บทสรุปจากการแสดงได้ข้อคิดหลาย ๆ อย่าง โดยที่ไม่มีคามเบื่อหน่ายแต่อย่างใด เช่นกันกับการใช้สื่อในการจัดการเรียนการสอนทำให้ผู้เรียนเกิดความเพลิดเพลินได้รับประสบการณ์โดยตรง สามารถแก้ปัญหาทั้งทางด้านวิชาการ ด้านจิตวิทยา และด้านเศรษฐกิจการศึกษาได้มาก

3. สื่อการเรียนการสอนของท่านเราะซูล ﷺ

ผู้ใดได้ศึกษาในสุนนะฮ์ของท่านเราะซูล ﷺ เกี่ยวกับการใช้สื่อในการเรียนการสอนของท่านนั้น แน่แน่นอนเป็นที่ประจักษ์สำหรับเขาว่าท่านเราะซูล ﷺ นั้นได้ใช้สื่อต่าง ทั้งในด้านการมองและการฟัง ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างแท้จริงหรือสามารถให้ผู้เรียนนั้นเข้าใจถึงความหมายอย่างลึกซึ้ง ถ้ามีการศึกษาค้นคว้าถึงการใช้สื่อต่างๆของท่านเราะซูล ﷺ นั้น ไม่นึกว่าวิธีการใช้สื่อของท่านเราะซูล ﷺ นั้นจะออกมาในรูปแบบที่หลากหลาย ซึ่งจะนำพาให้ผู้เรียนนั้นเข้าใจได้อย่างง่ายดาย จากการศึกษาในสุนนะฮ์ของท่านเราะซูล ﷺ พบว่า การใช้สื่อของท่านนั้น มีดังต่อไปนี้ (อิบราฮีม ฌรงค์รักษาเขต อ้างถึงในมุฮัมมัดรฺยูยานี บากา ,2554 :25)

1. การใช้นิ้วมือเป็นสื่อการสอน

((عن أبي هريرة رضي الله عنه قال : قال رسول الله ﷺ : " كافل
اليتم ، له أو لغيره ، أنا وهو كهاتين في الجنة " وأشار مالك
بالسبابة والوسطى))³.

ความว่า : จากท่านอาบีฮุร็อยเราะฮะ رضي الله عنه กล่าวว่า ท่านเราะซูล ﷺ
กล่าวว่า “ ผู้อุปการะเด็กกำพร้า ที่อยู่ในความดูแลของเขา หรืออยู่ใน
ความดูแลผู้อื่นนั้น ฉันและเขาจะได้อยู่ในสวรรค์เช่นนี้ และท่านได้ชู
นิ้วชี้กับนิ้วกลางขึ้น ”

จากหะดีษข้างต้นจะเห็นได้ว่าท่านเราะซูล ﷺ ได้นำเสนอการใช้สื่อการเรียนการ
สอนโดยการชูนิ้วชี้กับนิ้วกลางแสดงถึงความใกล้ชิด เพื่อต้องการแสดงให้บรรดาเศาะหาบะฮะ رضي الله عنهم
ได้เห็นถึงความใกล้ชิดกัน พร้อมได้อธิบายประกอบ โดยมุ่งเน้นให้เศาะหาบะฮะ رضي الله عنهم มีความเข้าใจ
เพิ่มมากขึ้นและติดอยู่ในความทรงจำได้นาน

2. ใช้สองมือ

ได้มีรายงานจากท่านเราะซูล ﷺ ว่าท่านเราะซูล ﷺ นั้นเคยใช้สองมือของท่าน
ประกอบการบรรยายต่อบรรดาเศาะหาบะฮะ رضي الله عنهم เพื่อช่วยต่อการเข้าใจ

((أخذ رسول الله صلى الله عليه وسلم حريرا بشماله وذهبا بيمينه ثم
رفع بهما يديه فقال ان هذين حرام على ذكور أمتي حل لاناثهم))⁴

ความว่า “ ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ถือฝ่าไหมดำไว้ในมือซ้ายและ
ทองคำไว้ในมือขวา หลังจากนั้นท่านก็ยกสองมือ แล้วท่านกล่าวว่า
“แท้จริงทั้งสองอย่างนี้เป็นสิ่งต้องห้ามสำหรับประชาชาติของฉันที่เป็น
ชาย และเป็นสิ่งที่ไม่อนุมัติสำหรับสตรีของพวกเขา ”

³ หะดีษบันทึกโดย มุสลิม, 2000 หมายเลขหะดีษ 2983 ; และอิบนุ มาญะฮ์, 1984 หมายเลขหะดีษ 3679

⁴ หะดีษบันทึกโดย อิบนุ มาญะฮ์, 1975 : หมายเลขหะดีษ 3726

จากอะดิษข้างต้นแสดงถึงการจัดการเรียนการสอนของท่านเราะซูล ﷺ ด้วยการเลือกใช้สื่อที่หลากหลาย ง่ายต่อการเข้าใจและเป็นวัสดุที่หาง่ายตามธรรมชาติ ซึ่งผู้ที่เป็นครูควรนำเอาสิ่งเหล่านี้มาปฏิบัติในการจัดการเรียนการสอน (Hassan bin Ali al-Bashari , 2000 : 128 -134)

3. ประเภทสื่อการเรียนการสอน

ธรรมชาติที่อยู่รอบ ๆ ตัวเราล้วนแล้วเป็นสิ่งถูกสร้างจากอัลลอฮ์ ﷻ เพื่อให้บ่าวใช้เป็นสื่อในการคิดถึงความยิ่งใหญ่ของอัลลอฮ์ ﷻ สิ่งถูกสร้างในโลกนี้มีมากมายจนนับไม่ถ้วนที่สามารถนำมาใช้เป็นที่ได้ รวมทั้งเหตุการณ์ต่าง ๆ หรือสถานที่ที่เป็นประวัติศาสตร์ นั้นแสดงว่าสื่อที่ผู้สอนสามารถนำมาใช้มีรูปแบบที่หลากหลายและสามารถเลือกตามความเหมาะสมของผู้เรียนที่ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ตลอด ซึ่งเหล่านั้นปรากฏอยู่ในอัลกุรอานคัมที่อัลลอฮ์ ﷻ ใช้สัตว์ชนิดหนึ่งที่มีชื่อว่านกเพื่อที่จะสะท้อนถึงความอนุภาพเหนือทุกสิ่งทุกอย่างและพระเจ้าซึ่งอำนาจอยู่ในพระหัตถ์ของอัลลอฮ์ ﷻ ในโองการที่ว่า

﴿ أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صَافَاتٍ وَيَقْبِضْنَ مَا يُبْسِكُهُنَّ إِلَّا الرَّحْمَنُ إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ بَصِيرٌ ﴾

ความว่า : “ พวกเขามิได้มองไปดูนกที่ (บิน) อยู่เบื้องบนพวกเขาตอกหรือ? มันก้าวปีกและหุบปีก (ของมัน) ไม่มีผู้ใดจะไปดึงมันไว้ได้นอกจากพระเจ้าทรงกรุณาปรานี แท้จริงพระองค์ทรงมองเห็นทุกอย่าง ” (อัลมุลก : 19)

แสดงถึงความสามารถของอัลลอฮ์ ﷻ ความมีอำนาจในทุกสิ่งทุกอย่างในที่นี้ อัลลอฮ์ ﷻ ได้ใช้สัตว์ชนิดหนึ่งคือ นก เป็นสื่อบ่งบอกถึงความสามารถอันสูงส่ง และเพื่อให้บ่าวนั้นสามารถเห็นได้ชัดเจนและความเข้าใจง่ายมากขึ้นและอีกหลายโองการที่กล่าวถึงการใช้สื่อที่หลากหลาย ดังที่ ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2553 : 210 - 211) ได้แบ่งประเภทสื่อการสอนออกเป็นประเภทต่างๆ ดังนี้

สื่อการสอนประเภทโสตทัศนูปกรณ์ แบ่งความสามารถและลักษณะ มีดังนี้

1. โสตทัศนวัสดุ ได้แก่

- 1.1 ภาพ เช่น ภาพเขียน ภาพถ่าย ภาพที่ตัดมา
- 1.2. วัสดุฉายเส้น ได้แก่ การ์ตูนฉายเส้น แผนภูมิ แผนสถิติ โปสเตอร์
- 1.3 วัสดุมีทรง ได้แก่ หุ่นจำลอง ของจริง

2. เครื่องมือโสตทัศนูปกรณ์ ได้แก่

- เสียง
- 2.1. เครื่องเสียง เช่น เครื่องบันทึกเสียง เครื่องเล่น แผ่นเสียง เครื่องขยายเสียง
- 2.2. เครื่องฉาย เช่น เครื่องฉายสไลด์ เครื่องฉาย फिल्मสตริป เครื่องฉายภาพยนตร์

3. กิจกรรมโสตทัศนูปกรณ์ ได้แก่

- 3.1. การศึกษานอกสถานที่
- 3.2. การจัดนิทรรศการ
- 3.3. การจัดสถานการณ์จำลอง

4. การเลือกใช้สื่อการเรียนการสอน

สื่อเพื่อการเรียนรู้มีหลายประเภท แต่ละประเภทมีคุณสมบัติและลักษณะการนำไปใช้แตกต่างกัน รวมทั้งมีข้อจำกัดในการใช้ไม่เหมือนกันด้วย ในการใช้สื่อเพื่อการเรียนรู้นั้นครูผู้สอนต้องคำนึงว่าสื่อที่มีความเหมาะสมในการนำไปใช้นั้นมีเพียงใด ดังที่ อัลบัม คาคี (อ้างถึงใน อิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต, 2546 : 62) ได้กล่าวไว้ว่า การใช้สื่อการสอนนั้นจะต้องให้สอดคล้องกับนักเรียน ดังนั้นความเหมาะสมและความสอดคล้องของสื่อกับผู้เรียนจึงเป็นส่วนหนึ่งของหลักเกณฑ์ในการเลือกใช้สื่อ ซึ่งหลักเกณฑ์และข้อควรคำนึงในการเลือกใช้สื่อการสอนนั้น (กระทรวงศึกษาธิการ, 2544 : 39, 2546 : 13 ; ถวัลย์ มาศจรัส, 2545 : 104 ; กรมวิชาการ, 2546 : 276 – 277 ; จริยา เหนียนเฉลย, 2546 : 18 – 19 ; หลักสูตรอิสลามศึกษาพหุวัฒนธรรม, 2547 : 24) มีดังนี้ คือ

1. มีความสัมพันธ์กับจุดมุ่งหมายและเนื้อหา
2. ความหลากหลายทั้งสื่อธรรมชาติ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อเทคโนโลยี และสื่ออื่นๆ
3. ความเหมาะสม สื่อที่จะใช้นั้นต้องมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับเนื้อหาผู้เรียนและวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอน
4. ความถูกต้อง สื่อที่จะใช้นั้นต้องช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจข้อสรุปได้อย่างถูกต้อง
5. ความเข้าใจ จะต้องช่วยให้ผู้เรียนรู้จักคิดอย่างมีเหตุผล และให้ข้อมูลที่ถูกต้อง
6. ประสบการณ์ที่ได้รับ สื่อที่จะใช้นั้นต้องช่วยเพิ่มพูนประสบการณ์แก่นักเรียน
7. ต้องเหมาะสมกับวัย ระดับชั้นจำนวนนักเรียน ความสามารถ ความสนใจ รวมทั้งทักษะและรูปแบบการเรียนรู้ของผู้เรียน
8. มีความเหมาะสมกับทัศนคติและทักษะของผู้สอนและมีความสะดวกในการ

ใช้งาน

9. ใช้การได้ดี มีความน่าสนใจและมีคุณภาพทางการผลิตในแง่ที่ก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการเรียนรู้

10. มีความประหยัด คຸ້ມกับราคาและการลงทุนในการผลิตและการนำมาใช้

11. สื่อนั้นต้องช่วยให้ผู้เรียนร่วมกิจกรรมตามที่ครูต้องการ

12. ระยะเวลาในการเสนอสื่อการเรียนการสอนต้องมีความเหมาะสม

13. สื่อนั้นควรช่วยเสนอแนะกิจกรรมอื่นๆที่นักเรียนอาจปฏิบัติเพิ่มเติมได้ และกระตุ้นให้ผู้เรียนรู้จักวิธีการแสวงหาความรู้ เกิดการเรียนรู้อย่างกว้างขวาง ลึกซึ้งและต่อเนื่องตลอดเวลา

ข้อควรคำนึงในการเลือกใช้สื่อการเรียนรู้ ที่สำคัญที่สุด คือ ผู้สอนพึงศึกษาและเลือกใช้ให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถของผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้แท้จริง

อย่างไรก็ตามสิ่งที่ผู้ใช้สื่อพึงปรากฏก่อนการนำสื่อไปใช้นั้นก็คือ แนวคิดเบื้องต้นในการนำสื่อไปใช้ซึ่ง ซัยน์ มูฮัมมัด ซาฮาตะฮ์ (มปป. : 180 -182) ได้กล่าวถึงในส่วนตรงนี้ว่า การเลือกใช้สื่อและนวัตกรรมการเรียนการสอนนั้น มีแนวคิดเบื้องต้นก่อนที่จะเลือกใช้ ดังนี้ คือ

1. ผู้สอนต้องมีความรู้และเข้าใจเกี่ยวกับสื่อและนวัตกรรมที่นำมาใช้ ควรศึกษาถึงคุณลักษณะและคุณสมบัติข้อดีข้อเสียต่างๆของสื่อ และประโยชน์ทางการศึกษาที่จะได้รับจากสื่อและนวัตกรรมประเภทนั้น

2. ผู้สอนต้องมีความรู้ความเข้าใจในการเลือกใช้สื่อและนวัตกรรมให้เหมาะสมกับวิชาที่สอน และเข้าใจวิธีใช้สื่อประเภทนั้นๆ เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาการใช้สื่อในขณะการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

3. ผู้สอนต้องมีความมั่นใจว่าสื่อที่นำมาใช้นั้นจะช่วยให้ผลการเรียนของผู้เรียนดีขึ้นและสามารถทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้

4. ผู้สอนจะต้องแน่ใจว่าสื่อที่นำมาใช้มีคุณค่าทางการจัดการศึกษาแน่นอนและต้องคำนึงถึงความประหยัด จะต้องแบ่งเบาภาระของผู้สอนทั้งค่าใช้จ่ายและเวลา

5. สื่อที่นำมาใช้ต้องทำให้ผู้เรียนเข้าใจบทเรียนดีขึ้น มีความชัดเจนไม่คลุมเครือ

6. ควรมีการเตรียมความพร้อมก่อนการใช้สื่อ นวัตกรรมให้พร้อม

7. ผู้สอนและผู้เรียนต้องมีการตอบสนองที่ดีต่อสื่อและนวัตกรรมการเรียนการสอนขณะที่มีการนำเสนอ

8. ผู้สอนควรมีการประเมินผลของสื่ออย่างต่อเนื่องทั้งก่อนใช้และหลังใช้ เพื่อประเมินผลประโยชน์ที่ผู้เรียนได้รับจากการใช้สื่อ และการประเมินต้องใช้วิธีการที่หลากหลายเพื่อให้ได้รับผลที่ใกล้เคียงความจริงมากที่สุด

เมื่อมีหลักเกณฑ์และข้อควรคำนึงเบื้องต้นแล้วก็จะนำไปสู่ขั้นของการใช้ซึ่งอาจแบ่งเป็นขั้นตอนได้ (วราวุธ ลิ้มประเสริฐ, 2539 : 8 อ้างถึงใน เฉลิมพล และชัน , 2550 : 44 - 46) ดังนี้ คือ

1. ขั้นเตรียม

1. เตรียมห้องเรียนหรือสถานที่ให้เหมาะสมกับสื่อการสอนที่จะใช้สอน
 2. ครูควรทดลองใช้สื่อการสอนก่อน ว่าได้ผลตรงตามจุดประสงค์ของเนื้อหาในบทเรียนหรือไม่
 3. เตรียมนักเรียนให้มีความเข้าใจจุดมุ่งหมายของการใช้สื่อการสอน
- วิธีการใช้ตลอดจนข้อควรระวัง

2. ขั้นใช้ เป็นการนำสื่อการสอนมาใช้โดยการปฏิบัติตามขั้นตอน วิธีการควรใช้ให้ผู้เรียนได้ใช้สื่อการสอนด้วยตนเองให้มากที่สุด

3. ขั้นการติดตามผลการใช้ เมื่อนักเรียนใช้สื่อการสอนไปแล้วครูควรติดตามผลการเรียนว่านักเรียนเกิดความรู้ความเข้าใจตรงตามจุดประสงค์หรือไม่ การติดตามผลอาจใช้วิธีสังเกต อภิปราย ซักถาม ทำรายงาน ตลอดจนการทดสอบ เป็นต้น

จากที่กล่าวมาข้างต้น พอจะสรุปได้ว่า สื่อ เทคโนโลยี การเรียนการสอน เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการจัดการเรียนการสอน เป็นสิ่งเร้าให้นักเรียนเกิดความสนใจและเข้าใจในบทเรียนมากขึ้น เป็นสิ่งที่นำความรู้จากผู้สอน ไปสู่ผู้เรียน ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษา ต้องให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อการบริหารงานวิชาการด้านสื่อ เทคโนโลยี การเรียนการสอน ส่งเสริมและสนับสนุนให้ครู อาจารย์ ได้ใช้สื่อประกอบการเรียนการสอนและพัฒนาการสอนให้หลากหลาย เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

2.3.5. ด้านการวัดผลและประเมินผล

1. ความหมายการวัดผลและประเมินผล

การวัดผลและประเมินผลเป็นสิ่งสำคัญต่อการจัดการเรียนการสอนไม่น้อยไปกว่ากิจกรรมทางวิชาการด้านอื่นๆ เพราะการวัดผลและการประเมินผลนั้นจะทำให้ทราบถึงการเรียนการสอนที่ดำเนินมา บรรลุจุดมุ่งหมายหรือได้ผลมากน้อยเพียงใด

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2544 : 166) ได้อธิบายว่า การวัดผล และการประเมินผลเป็นกระบวนการเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในด้านการตรวจสอบและวิเคราะห์ผลการเรียน กล่าวคือ การวัดเป็นกระบวนการที่กำหนดจำนวนตัวเลข ให้กับวัตถุ สิ่งของ หรือบุคคล ตามความมุ่งหมาย และเปรียบเทียบลักษณะความแตกต่างที่ปรากฏอยู่ในสิ่งที่จะวัดนั้นๆ ส่วนการประเมินผลเป็นการพิจารณาตัดสินเกี่ยวกับคุณภาพ คุณค่า ความจริง และการกระทำ ประกอบด้วย

1. ผลการวัดที่ได้จากกระบวนการต่างๆ เช่น จากการสังเกต การตรวจผลงาน การสัมภาษณ์หรือการทดสอบ
2. เกณฑ์การพิจารณา เพื่อจะใช้เป็นแนวทางหรือหลักในการพิจารณาว่า เก่ง - อ่อน พอใจ - ไม่พอใจ ผ่าน - ไม่ผ่าน โดยนำผลที่วัดได้มาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้
3. การตัดสินใจเป็นการชี้ขาดหรือสรุปผลการเปรียบเทียบระหว่างผลของการวัดกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้

สมศักดิ์ สิ้นธุระเวชญ์ (2545 : 9) ได้อธิบายว่า การวัดผล และการประเมินผล การเรียนรู้ สถานศึกษาต้องจัดทำเกณฑ์ และแนวปฏิบัติ มีมาตรฐานเดียวกันต้องวัดผลนักเรียนทั้งระดับชั้นและระดับ โรงเรียน เป็นกระบวนการต่อเนื่อง ใช้ข้อมูลการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ พัฒนาคุณภาพนักเรียนและส่งเสริมให้นักเรียนได้พัฒนาเต็มศักยภาพ แสดงว่าการวัดและการประเมินผลมีความหลากหลาย และเป็นหน้าที่ของโรงเรียนกับเกณฑ์คุณภาพการวัดและประเมินผล

รุจิ ภู่อสาระ (2551:146) กล่าวว่า Assessment หมายถึง การพิจารณาพฤติกรรม หรือคุณลักษณะของผู้เรียน หรือกลุ่มของผู้เรียน การพิจารณาดังกล่าว ครุนำมาใช้ตัดสินการเปลี่ยนแปลงของนักเรียน อันเนื่องมาจากการสอนของครู และเพื่อนำมาใช้พิจารณาขยายผลการเปลี่ยนแปลงนั้นๆ Measurement เป็นส่วนหนึ่งของ Assessment ที่เป็นการวัดเชิงปริมาณเกี่ยวกับความสามารถหรือผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน หรือเกี่ยวกับคุณลักษณะบางประการที่สามารถวัดในเชิงปริมาณได้ ดังนั้น ความหมายของ Assessment จึงกว้างกว่า Measurement เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงภายในตัวผู้เรียนซึ่งไม่อาจใช้ Measurement วัดได้อย่างมีประสิทธิภาพ ความหมายของ Assessment จึงสามารถวัดผู้เรียนตามธรรมชาติในด้านข้อมูลเชิงคุณภาพได้ เช่น ความสามารถทางคณิตศาสตร์ สามารถวัดได้โดย Measurement (การให้คะแนน) แต่ทักษะทางสังคมที่เพิ่มขึ้นมักจะวัดในเชิงคุณภาพ (การวิจารณ์) ซึ่งเรียกว่าเป็น Assessment การประเมินผล (Evaluation) เป็นการรวบรวมผลจาก Assessment แต่มีการเพิ่มเติมการตัดสินเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในสิ่งที่ต้องการในตัวเด็ก จากเหตุผลนี้ Assessment จึงเป็นการกระทำก่อนที่จะมีการประเมินผล ดังนั้นการประเมินผล จึงมุ่งที่จะตัดสินเกี่ยวกับธรรมชาติและเปลี่ยนแปลงในตัว

ผู้เรียน นอกจากนั้น ยังสามารถนำมาใช้ในการปรับปรุงหลักสูตรได้ถ้าจำเป็น เพื่อให้เกิดความเข้าใจ ความแตกต่างระหว่างการวัดผล (Assessment) และการประเมินผล (Evaluation)

รุ่งชัชดาพร เวหะชาติ (2552 : 99) กล่าวว่า การวัดผล (Measurement) เป็น กระบวนการที่กำหนดจำนวนตัวเลขให้กับวัตถุสิ่งของหรือบุคคลตามความมุ่งหมายและเปรียบเทียบ ลักษณะความแตกต่างที่ปรากฏอยู่ในสิ่งที่จะวัดนั้น เช่น การวัดความสามารถของสมองด้านต่างๆ การวัดคุณสมบัติทางกายภาพ เช่น น้ำหนัก ขนาดของวัตถุ ผลที่ได้จากการวัดเป็นจำนวนตัวเลข จุดมุ่งหมายของการวัดผลนั้นเป็นการตรวจสอบการสอนของครูอาจารย์และการเรียนของผู้เรียน ใน ด้านการเรียนรู้ 3 ด้าน คือ ด้านความรู้ความเข้าใจ (Cognitive Domain) ด้านทักษะปฏิบัติ (Psychomotor Domain) ด้านเจตคติ (Affective Domain) การประเมินผล (Evaluation) เป็นการ พิจารณาตัดสินเกี่ยวกับคุณภาพ คุณค่าความจริงและการกระทำ บางที่ขึ้นอยู่กับกรวัดเป็นอย่างเดียว เช่น คะแนนสอบแต่โดยทั่วไปจะเป็นการรวมการวัดหลายๆทาง โดยอาศัยข้อมูลจากการสังเกตการ ตรวจสอบผลงาน การสัมภาษณ์ หรือการทดสอบประกอบการพิจารณา การประเมินผลแต่ละครั้งจะ ประกอบด้วยผลการวัดที่ได้จากกระบวนการต่างๆเกณฑ์การพิจารณาและการตัดสินใจ เป็นการชี้ขาด หรือสรุปผลการเปรียบเทียบผลของการวัดกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ความแตกต่างระหว่างการวัดและการประเมินผล

การวัดผล	การประเมินผล
<ul style="list-style-type: none"> ● การเปลี่ยนแปลงในตัวผู้เรียนหรือไม่ ● สิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปคืออะไร ● การเปลี่ยนแปลงนั้นมีมากหรือน้อย ● ผู้เรียนในชั้นเดียวกันมีการเปลี่ยนแปลงหรือไม่ ● ความแตกต่างของผู้เรียนมีอะไรบ้าง 	<ul style="list-style-type: none"> ● ความเปลี่ยนแปลงของผู้เรียนทั้งหมดเป็นไปตามที่ต้องการหรือไม่ ● ประสบการณ์เรียนรู้มีความเหมาะสมหรือไม่ ● วิธีการสอนแบบใดมีประสิทธิภาพมากที่สุด ● ประสบการณ์เรียนรู้แสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมที่พึงประสงค์หรือไม่

ที่มา : รุจิ ภู่อาระ (2551 : 146)

พินิจ ฟองศรี (2551 : 3) ได้กล่าวว่า การวัดผล (Measurement) หมายถึงการกำหนดค่าเป็นตัวเลขหรือเป็นสัญลักษณ์ให้กับสิ่งหนึ่งสิ่งใดตามวิธีการหรือเครื่องมือที่กำหนดให้ทั้งในเชิงปริมาณโดยตรง เช่น การนับจำนวนและความถี่ของสิ่งหนึ่งสิ่งใดหรือการใช้เครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ เช่น ตลับเมตร เครื่องชั่งน้ำหนัก เทอร์โมมิเตอร์ วัดส่วนสูง น้ำหนัก อุนหนุมิ ฯลฯ หรือใช้เครื่องมือทางสังคมศาสตร์ เช่น แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม แบบทดสอบไปเก็บข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายให้ออกเป็นตัวเลข

สันติ บุญภิรมย์ (2552 : 173) ได้สรุปไว้ว่า การประเมินผล หมายถึง กระบวนการที่เกิดจากการนำข้อมูลที่ได้มาจากการวัด มาทำการพิจารณาตัดสินเป็นระบบอย่างครอบคลุมเพื่อหาข้อสรุปด้วยคุณธรรม ส่วน การวัดผล คือ การค้นหาคุณลักษณะของบุคคลหรือสิ่งของต่างๆ โดยใช้เครื่องมือวัดอย่างใดอย่างหนึ่งตามความเหมาะสม เพื่อให้ได้มาซึ่งผลตามหน่วยวัดของเครื่องมือต่างๆที่เรียกว่า ข้อมูล

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า การวัดผลและประเมินผล หมายถึง กระบวนการตัดสินหรือชี้ขาดคุณค่าสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยนำผลมาจากการวัดมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้เพื่อแสดงถึงพัฒนาการ ความก้าวหน้าและความสำเร็จของนักเรียน รวมทั้งข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมให้นักเรียนเกิดการพัฒนาและเรียนรู้อย่างเต็มศักยภาพ

1. หลักการวัดผลและการประเมินผล

ในศาสนาอิสลามมนุษย์นั้นถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องมีการตรวจสอบตัวเองอยู่เสมอในเรื่องพฤติกรรมหรือความประพฤติปฏิบัติตนเกี่ยวกับความดีและความชั่ว เพราะ ศาสนาอิสลามเชื่อว่าหลังสิ้นชีวิตไป มนุษย์ทุกคนจะต้องถูกสอบสวนอย่างแน่นอนดังวจนะของท่านเราะซูล ﷺ ได้กล่าวว่า

((كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ ، وَالْأَمِيرُ رَاعٍ ، وَالرَّجُلُ رَاعٍ عَلَى أَهْلِ بَيْتِهِ ، وَالْمَرْأَةُ رَاعِيَةٌ عَلَى بَيْتِ زَوْجِهَا وَوَلَدِهِ ، فَكُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ))⁵

ความว่า : “ ท่านทั้งหลายมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบและท่านทั้งหลายจะถูกสอบสวนเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ของท่าน ผู้นำมีหน้าที่ต้อง

⁵ หะดีษบันทึก โดยอัลบุคอรีห์ หมายเลข : 893 และมุสลิม, หมายเลข : 1829

รับผิดชอบ สามีนี้น้ำที่ต้องรับผิดชอบต่อครอบครัวในบ้านของเขาและภรรยา มีหน้าที่ต้องรับผิดชอบในบ้านของสามีและลูกๆของเขา ดังนั้นท่านทั้งหลายมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบและท่านทั้งหลายจะถูกสอบสวนเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ของท่าน”

เฉลิมพล และชัน (2549 : 48 อ้างถึง ชัยน์ มุฮัมมัด ซาฮาตะฮ์, มปป. : 191 ; เกษมศักดิ์ เริงโกสม, 2541 : 23 – 24 ; เขาวดี วิบูลย์ศรี, 2545 : 5 – 9) การวัดผล คือ กระบวนการที่จะค้นหาหรือตรวจสอบ เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงปริมาณและคุณภาพ ที่มีความหมายแทนพฤติกรรมหรือคุณลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งจะบ่งชี้ผลผลิตหรือคุณลักษณะที่วัดได้จากเครื่องมือวัดผลประเภทใดประเภทหนึ่งหรือหลายๆประเภทประกอบกันอย่างมีระบบ ซึ่งการวัดผลนั้นอาศัยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ เพื่อให้ได้มาซึ่งปริมาณหรือตัวเลขตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ การวัดผลทางการศึกษาก็เป็นกระบวนการที่พยายามระบุระดับของลักษณะในตัวบุคคลหรือสิ่งของตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ โดยประกอบด้วยมาตรการวัด เครื่องมือ และหน่วยการวัด ส่วนการประเมินคือ กระบวนการรวบรวมข้อมูลและจัดเตรียมข้อมูลให้เป็นประโยชน์ในการตัดสินใจการกระทำกับวัตถุประสงค์ หรือการตัดสินใจคุณค่าของสิ่งที่วัดได้จากสิ่งต่างๆที่ทำการประเมินซึ่งพิจารณาจากผลของการวัดด้านต่างๆและพิจารณาหลักฐานอื่นๆที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนมีการใช้วิจารณ์ญาณและความรู้สึกนึกคิดของผู้ประเมินมาประกอบการตัดสินใจ อีกทั้งเป้าหมายสูงสุดของการทดสอบ การได้ค่าคะแนนที่ต้องการอย่างมั่นคงซึ่งจะต้องควบคุมความคลาดเคลื่อน โดยการลดอิทธิพลของตัวแปรแทรกซ้อนต่างๆ ที่กระทบต่อภาวะการทดสอบให้เหลือน้อยที่สุด ดังนั้น การวัดและประเมินผลการเรียนการสอน หมายถึง การประเมินการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลที่ได้รับการพัฒนาทางการศึกษาที่เกิดขึ้นหลังจากการจัดการศึกษาซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญของการจัดการเพื่อที่จะทราบว่า การจัดการเรียนการสอนบรรลุจุดมุ่งหมายหรือไม่ ประสพผลสำเร็จเพียงใด และหลังจากได้รับการประเมินแล้วจะมีการนำข้อมูลที่ได้มาเป็นผลสะท้อนเพื่อแก้ไขกระบวนการให้เหมาะสม

นิตยา มัสเยาะ (2545 : 31) กล่าวว่า การวัดและการประเมินผลนั้นจะได้รายละเอียดหลายด้าน ถ้าจะทำให้การวัดผลเกิดคุณค่า ก็ต้องนำผลที่ได้ทั้งหลายมาพิจารณาสรุปหรือประเมินผล การประเมินผลจะต้องเพียงใดขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์เป็นประการสำคัญ กล่าวคือ ถ้าผลการวัดถูกต้อง การประเมินผลมักเชื่อถือได้และตรงกับความจริงในทางตรงกันข้าม ถ้าการวัดผลผิดพลาด การประเมินผลย่อมผิดพลาด ทั้งการวัดผลและการประเมินผลจึงสัมพันธ์เกี่ยวโยงกันอย่างมากรจนในบางครั้งใช้คำทั้งสองแทนกันได้การวัดผลและประเมินผล เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียน

การสอนและเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะช่วยให้การเรียนรู้ของนักเรียนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ดังเช่นที่ท่านศาสดาได้ทำการประเมินเสาะหาบะหะห์ของท่าน ดังในหะดีษที่ว่า

((أتدرون من المسلم؟ قالوا : الله ورسوله أعلم . قال : المسلم من سلم المسلمون من لسانه ويده . أتدرون من المؤمن؟ قالوا : الله ورسوله أعلم . قال : المؤمن من آمنه المؤمنون على أنفسهم وأموالهم))⁶.

ความว่า “ ท่านเราะซูล ﷺ ได้ถามบรรดาเสาะหาบะหะฮ์ว่า พวกท่านรู้ไหม ใครคือมุสลิม ? พวกเขาตอบว่า อัลลอฮ์และเราะซูลของพระองค์เท่านั้นที่รู้ ท่านเราะซูล ﷺ กล่าวว่า มุสลิมคือผู้ที่ทำให้มุสลิมปลอดภัยจากลิ้นและมือของเขา ท่านเราะซูล ﷺ ถามต่ออีกว่า พวกท่านรู้ไหมใครคือมูมิน ? บรรดาเสาะหาบะฮ์ ﷺ ตอบว่า อัลลอฮ์และเราะซูลของพระองค์เท่านั้นที่รู้ ท่านเราะซูล ﷺ กล่าวว่า มูมิน คือ ผู้ที่ทำให้มูมินอื่นได้รับการคุ้มครองในชีวิตและทรัพย์สินของเขา ”

จากหะดีษ ท่านศาสดาได้ทำการประเมินความรู้ของเสาะหาบะฮ์ก่อนที่จะทำการสอน โดยตั้งคำถามก่อนที่จะสอนว่า ใครคือมุสลิม จากนั้นเมื่อผู้เรียนคือ เสาะหาบะฮ์ไม่มีความรู้ในเรื่องนั้นจึงค่อยบอกว่า มุสลิม คือ ผู้ที่ทำให้มุสลิมปลอดภัยจากลิ้นและมือของเขา ดังนั้น ผู้บริหารโรงเรียนและผู้สอนจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในหลักการวัดผลและประเมินผลรวมทั้งให้ความสำคัญกับเรื่องนี้อีกด้วย เพราะการวัดผลและประเมินผล เป็นหน้าที่ของผู้บริหารโรงเรียนที่จะต้องศึกษาและทำความเข้าใจแล้วกำหนดแนวปฏิบัติในการวัดและการประเมินผลของโรงเรียนไว้อย่างชัดเจน จัดเอกสารวัดผลเครื่องมือวัดผลให้เพียงพอ ส่งเสริมและสนับสนุนให้ครูปรับปรุงเครื่องมือวัดผลและประเมินผลให้ได้มาตรฐาน พร้อมทั้งติดตามและตรวจสอบเอกสารการวัดผลและประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งการนำผลการประเมินมาใช้ในการปรับปรุงการเรียนการสอนด้วย (เฉลิมพล และชัน, 2549 : 49, อ่างในอนันเนาะ มามู, 2543 : 42 ; วีระศักดิ์ โพธิวงษ์, 2544 : 16) ทั้งนี้ชัยน์ มุฮัมมัด ซาฮาตะฮ์ (มปป. : 191) ยังได้เสนอกระบวนการวัดผลและการประเมินผลว่ามีกระบวนการดังนี้ คือ

⁶ บันทึกหะดีษ โดย ตีรมิซีย, 1983 หะดีษหมายเลข 2873

1. กำหนดสิ่งที่จะวัดหรือคุณลักษณะที่จะวัด ความรู้ ความจำหรือทักษะ
2. พิจารณาและกำหนดสิ่งที่จะวัด นักเรียน ผู้ปกครอง
3. กำหนดลักษณะข้อมูลที่ต้องการ
4. พิจารณาและกำหนดเครื่องมือปริมาณ และเวลาวัด
5. รวบรวมข้อมูลโดยใช้เครื่องมือที่เตรียมไว้
6. วิเคราะห์ข้อมูล

7. รวบรวมผลการวัดเพื่อนำผลมาเป็นแนวทางแก้ไขพัฒนาจุดอ่อนจุดแข็งของระบบ ไม่ว่าจะเป็นในส่วนของนักเรียน หลักสูตร กิจกรรมการจัดการเรียนการสอน กระบวนการเหล่านี้เรียกว่า กระบวนการประเมินผลจากความหมายและกระบวนการของการวัดและการประเมินผลทำให้เข้าใจได้ว่าการวัดผลและการประเมินผลมีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. พิจารณาหาจุดเด่นจุดด้อยของผู้เรียน องค์กรประกอบ เนื้อหา จุดประสงค์กิจกรรม วิธีสอนและการประเมินผลหลักสูตร เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการพัฒนาต่อไป
2. ศึกษาพัฒนาการของผู้เรียนในทุกๆด้าน ไม่ว่าจะเป็นความรู้ ความจำ หรือทักษะเพื่อจัดตำแหน่งของผู้เรียนให้เหมาะสม
3. เพื่อเปรียบเทียบพัฒนาการของผู้เรียนด้านพุทธิพิสัย เจตพิสัยและ ทักษะพิสัยเพื่อหาข้อบกพร่อง จุดเด่นจุดด้อยของการเรียนรู้ ซึ่งจะช่วยให้ผู้สอนสามารถหาทาง ป้องกัน แก้ไขและปรับปรุงต่อไป
4. ช่วยให้โรงเรียนได้รับรู้ถึงอุปสรรคและปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นอย่าง แท้จริง และหาทางแก้ไขปรับปรุง
5. การวัดผลและประเมินผลจะช่วยให้สามารถรับรู้ถึงประเด็นปัญหาทาง สังคมและจิตใจของผู้เรียน เพื่อที่ครูและทางโรงเรียนจะได้หาทางช่วยเหลือต่อไป
6. การประเมินผลจะเป็นตัวช่วยในการกำจัดอุปสรรคและปัญหาที่คอย ขัดขวางความสำเร็จ
7. การวัดผลและประเมินผลจะทำให้สามารถรับทราบถึงความต้องการ ความถนัดความสามารถและความพร้อมของผู้เรียน ซึ่งจะมีส่วนช่วยให้การจัดการเรียนการสอน ประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้น
8. การวัดผลและประเมินผลจะช่วยให้ได้รับข้อมูลที่ถูกต้องซึ่งจะนำไปสู่ การจัดทำและพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคม

อย่างไรก็ตามกระทรวงศึกษาธิการ (2544 : 40 – 42 , 2546 : 14 ; ถวัล มาศจรัส, 2545 : 105) ยังได้อธิบายในส่วนของ การวัดและการประเมินผลในโรงเรียนว่ามีวัตถุประสงค์อีก 2

ประการ คือ ปรับปรุงการเรียนการสอนและประเมินผลเพื่อตัดสินการเรียน การประเมินผลเพื่อปรับปรุง การเรียนการสอนนั้นก็เพื่อจะได้ทราบความสามารถของผู้เรียน ตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยคำนึงถึงวัตถุประสงค์หลัก ข้อมูลที่ได้มานำมาเป็นแนวทางในการปรับปรุงการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ส่วนการประเมินผลเพื่อตัดสินนั้นเป็นการวัดผลการสอบปลายปีเพื่อพิจารณาในการสอบว่า ผ่านหรือไม่ผ่านสถานศึกษาในฐานะผู้รับผิดชอบในการจัดการศึกษานั้น ต้องจัดทำหลักเกณฑ์และแนวปฏิบัติในการวัดผลและประเมินผลการเรียนของสถานศึกษา เพื่อให้บุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องถือปฏิบัติร่วมกัน ซึ่งสถานศึกษาต้องมีผลการเรียนรู้ของผู้เรียนจากการประเมินทั้งในระดับชั้นเรียนระดับสถานศึกษา และระดับเขตพื้นที่การศึกษา ตลอดจนการประเมินภายนอก เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการประเมินความมั่นใจเกี่ยวกับคุณธรรมของผู้เรียน แก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง ดังนี้ คือ

1. การวัดและประเมินผลระดับชั้นเรียน มีจุดหมายสำคัญคือ มุ่งหาคำตอบว่าผู้เรียนมีความก้าวหน้าทั้งด้านความรู้ ทักษะ กระบวนการ คุณธรรม และค่านิยมอันพึงประสงค์อันเป็นผลเนื่องจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้หรือไม่/เพียงใด ดังนั้น การวัดและประเมินจึงต้องใช้วิธีการที่หลากหลาย เน้นการปฏิบัติให้สอดคล้องและเหมาะสมกับสาระการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนและสามารถดำเนินการอย่างต่อเนื่องควบคู่ไปในกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียนโดยประเมินความประพฤติ พฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรม และผลงานจากโครงการหรือแฟ้มสะสมผลงาน ผู้ใช้ผลการประเมินในระดับชั้นเรียนที่สำคัญ คือตัวผู้เรียน ผู้สอนและพ่อแม่ผู้ปกครอง จำเป็นต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมาย วิธีการ และค้นหาข้อมูลเกณฑ์ต่างๆ ที่จะสะท้อนให้เห็นภาพสัมฤทธิ์ผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ผู้เรียนจะทราบระดับความก้าวหน้าความสำเร็จของตน ครู ผู้สอนจะเข้าใจความต้องการของผู้เรียนแต่ละคนแต่ละกลุ่มสามารถให้ระดับคะแนนหรือจัดกลุ่มผู้เรียน รวมทั้งประเมินผลการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของตนเองได้ ขณะที่พ่อแม่ ผู้ปกครอง จะได้ทราบระดับความสำเร็จของผู้เรียน

2. การประเมินผลระดับสถานศึกษา เป็นการประเมินเพื่อตรวจสอบความก้าวหน้าด้านการเรียนรู้เป็นรายชั้นปี และช่วงชั้น สถานศึกษานำข้อมูลที่ได้ไปใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุง พัฒนาการเรียนการสอนและคุณภาพของผู้เรียนให้เป็นไปตามมาตรฐานการเรียนรู้รวมทั้งนำผลการประเมินรายช่วงชั้นไปพิจารณาตัดสินการเลื่อนช่วงชั้น กรณีผู้เรียนไม่ผ่านมาตรฐานการเรียนรู้ของกลุ่มสาระต่าง ๆ สถานศึกษาต้องจัดให้มีการเรียนการสอนซ่อมเสริม และจัดให้มีการประเมินผลการเรียนรู้ด้วย

3. การประเมินคุณภาพระดับเขตพื้นที่หรือระดับชาติ สถานศึกษาต้องจัดให้ผู้เรียนทุกคนที่เรียนในปีสุดท้ายของแต่ละช่วงชั้น เข้ารับการประเมินคุณภาพระดับเขตพื้นที่หรือระดับชาติ

ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่สำคัญ ตามที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดต่อไป ข้อมูลที่ได้จากการประเมิน จะนำไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียน และคุณภาพการจัดการศึกษาของสถานศึกษาแต่ละแห่ง

การวัดผลและการประเมินผลเป็นการดูแลผลลัพธ์ของการจัดกระบวนการเรียนรู้ ตั้งแต่เริ่มต้นจนจบว่าผู้เรียนได้ความรู้ เกิดทักษะ เจตคติ มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามที่พึงประสงค์หรือไม่ ซึ่งการวัดผลและการประเมินผลก็จะให้คำตอบที่ชัดเจนในกระบวนการเรียนรู้ที่ผ่านมา ดังนั้นการประเมินผลจะต้องมีหลักการ ขั้นตอนที่ชัดเจน ต้องให้บุคคลหลายฝ่ายมีส่วนร่วมในการประเมินรวมทั้งนักเรียนด้วย ต้องให้ข้อมูลย้อนกลับแก่ผู้เรียน เพื่อจะได้นำไปสู่การพัฒนาความก้าวหน้าของผู้เรียนต่อไป การวัดและประเมินผลนั้นมีหลายวิธี ดังนั้นสถานศึกษา ผู้สอนสามารถเลือกใช้ให้สอดคล้องกับมาตรฐานสาระการเรียนรู้และแผนการจัดการเรียนรู้ที่ดำเนินการจัดการเรียนรู้แต่ละครั้ง ซึ่งวิธีการเหล่านั้นสามารถเลือกใช้ได้ตามความเหมาะสม

เฉลิมพล และชัน (อ้างถึงใน สุชิน เพ็ชรภักดิ์, 2544 : 217 – 218 ; สำลี รักสุทธี และคณะ, 2545 : 123) ดังนี้ คือ

1. การประเมินตามสภาพความเป็นจริง (Authentic Assessment) การประเมินวิธีนี้เป็นการประเมินที่สามารถจะตรวจสอบทักษะ เชี่ยวชาญ ไหวพริบ กระบวนการ คุณธรรมจริยธรรม ความรับผิดชอบระเบียบวินัย ผลงาน ชิ้นงาน ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมได้ (ค่อนข้าง) จริง ดังเช่นที่ท่านเราะซูล ﷺ ได้ทำการประเมินกับชายคนหนึ่งซึ่งเดินเข้ามาละหมาดในมัสยิด ขณะที่ท่านเราะซูล ﷺ กำลังนั่งอยู่ด้านใน เมื่อชายคนนั้นละหมาดเสร็จก็ให้สลามแก่ท่านเราะซูล ﷺ ท่านเราะซูล ﷺ รับสลามแล้วท่านก็ให้ชายคนนั้นกลับไปละหมาดใหม่ ชายคนนั้นจึงไปละหมาด เมื่อละหมาดเสร็จท่านเราะซูล ﷺ ก็ให้กลับไปละหมาดอีก ท่านทำเช่นนั้น 3 ครั้ง ชายคนนั้นจึงบอกกับท่านเราะซูล ﷺ ให้สอนวิธีการละหมาดแก่เขา ท่านเราะซูล ﷺ จึงสอนวิธีที่ถูกต้องให้ แล้วกล่าวว่า “ หากท่านทำเช่นนี้ การละหมาดของท่านจะสมบูรณ์ ”

การประเมินดังกล่าวจะพิจารณาจากสภาพการปฏิบัติจริง เกณฑ์การประเมินจึงอยู่ในข่ายของความเข้าใจเนื้อหา กระบวนการทำงาน การแก้ปัญหา ทักษะกระบวนการ เทคนิคการตัดสินใจ ภาวะผู้นำ กระบวนการจัดกระทำข้อมูล การบูรณาการ การเชื่อมโยง ทักษะการใช้ภาษาประสิทธิภาพการนำเสนอ และประสิทธิภาพมวลรวม

2. การประเมินโดยใช้แฟ้มสะสมงาน (Portfolio) การประเมินโดยใช้แฟ้มสะสมผลงานเป็นการเก็บรวบรวมเอกสารหลักฐานเกี่ยวกับผลงานของผู้เรียนที่บ่งบอกถึงความสำเร็จ ผลสัมฤทธิ์เชิงสมรรถนะเฉพาะด้านที่ได้มีการคัดสรรมาแล้ว แฟ้มสะสมงานเป็นตัวบ่งชี้ถึงสมรรถนะจุดเด่น จุดด้อย ความสำเร็จ ความสามารถและพัฒนาการของผู้เรียนเป็นคำตอบให้

รู้ว่าผู้เรียนอยู่จุดไหน ผลงานจะกระตุ้นให้ผู้เรียนรู้ตนเอง คุรุจักสภาพจริงของนักเรียน เพื่อจะเป็นข้อมูลในการพัฒนาผู้เรียนต่อไป

3. การประเมินตนเอง (Self-Assessment) การประเมินตนเอง เป็นการให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการประเมินตนเอง เพื่อเขาจะได้รวบรวมความคิด ความรู้สึก ผลงานของตนให้คนอื่น ๆ ได้รับรู้ ขณะเดียวกันก็เปิดโอกาสให้คนอื่น ได้มีส่วนร่วมวิพากษ์วิจารณ์ผลงานของเขา ซึ่งจะนำไปสู่ความภาคภูมิใจ หรือแก้ไขตนเองต่อไป

4. การประเมินกระบวนการกลุ่มกระบวนการเรียนรู้ตามหลักสูตร การศึกษาขั้นพื้นฐานมุ่งเน้นพัฒนาให้นักเรียนรู้จักการทำงานเป็นกลุ่ม เข้าใจกระบวนการกลุ่มทำงานเป็นกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นจึงต้องมีการประเมินกระบวนการกลุ่มเพื่อเป็นข้อมูลให้ผู้เรียนได้นำไปพัฒนากระบวนการกลุ่มต่อไป

5. การประเมินโดยกลุ่มเพื่อนกระบวนการเรียนรู้ควรให้กลุ่มเพื่อนประเมินกันเองด้วย เพราะเพื่อนหรือนักเรียนนั้นจะเข้าใจและรู้สภาพของกันและกันได้ดีกว่าบุคคลกลุ่มอื่น ซึ่งในการประเมินโดยกลุ่มเพื่อนมีเกณฑ์การพิจารณา คือ ความคิดสร้างสรรค์ คุณธรรม จริยธรรม ระเบียบวินัย ความมีน้ำใจต่อกลุ่มเพื่อน การช่วยเหลือกลุ่ม ศักยภาพในการทำงาน ตรงต่อเวลา การเคารพสิทธิหน้าที่ และการให้เกียรติผู้อื่น

6. การสังเกต การสังเกตเป็นการประเมินตามสภาพความเป็นจริงอีกประการหนึ่ง เพราะเป็นการประเมินขณะที่ผู้เรียนกำลังเรียนรู้ ซึ่งการสังเกตอาจจะเตรียมการหรือไม่ก็ได้ หรือสังเกตตามกรอบที่กำหนดไว้หรือไม่ต้องมีกรอบก็ได้

7. การสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์เป็นวิธีการที่จะสอบถาม สอบสวนเพื่อให้ได้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับความรู้ พฤติกรรม ทักษะ กระบวนการ ผลงาน ความเป็นไปของผู้เรียน การสัมภาษณ์ถือเป็นวิธีการที่ดีที่สุดที่จะทำให้รู้ว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะที่ท่านไม่ได้สังเกตด้วยตัวเองนั้น หรืออยู่ในเหตุการณ์นั้นๆเป็นอย่างไร ดังที่ท่านเราะซูล ﷺ ได้ปฏิบัติกับบิลาล โดยท่านเรียกบิลาลเข้ามาหา แล้วถามบิลาลว่า

((يا بلال بم سبقتني إلى الجنة إني دخلت البارحة الجنة فسمعت خشخشتك))

أمامي , فقال بلال : يا رسول الله ما أذنبت قط إلا صليت ركعتين ولا أصابني

حدث قط إلا توضأت عنده , فقال رسول الله ﷺ ((بهذا))⁷.

⁷ บันทึกหะดีษโดย อิบน์กุซัยมะฮฺ , หะดีษหมายเลข 1209

ความว่า “ นี่บิดาล ด้วยเหตุผลใดที่ท่านเข้าสวรรค์ก่อนฉัน ฉันได้เข้าไปในสวรรค์เมื่อวาน และได้ยินเสียงท่านอยู่ก่อนหน้าฉันแล้ว ” บิดาลจึงกล่าวตอบว่า “ โอ้ท่านศาสนทูตแห่งอัลลอฮ์ (ข้ามิได้ทำสิ่งใดหรอก) นอกจากว่าก่อนการอาซานข้าเพียงทำละหมาด สองร็อกอฮัด ก่อนทุกครั้งและเมื่อเสียน้ำละหมาดข้าก็จะรีบเอาน้ำละหมาดทุกครั้ง” ท่านเราะซูล ﷺ จึงกล่าวว่า “ ก็ด้วย (การกระทำดังกล่าว) นั่นเอง ”

จากหะดีษดังกล่าวจะเห็นได้ว่าท่านเราะซูล ﷺ ใช้การสัมภาษณ์ในการประเมินการกระทำของบิดาล ซึ่งถือเป็นวิธีการประเมินที่ดีอีกรูปแบบหนึ่ง

8. การเขียนรายงาน การเขียนรายงานหรือเสนอข้อมูลของตนเอง ด้วยการเขียนรายงานให้ครูหรือผู้ประเมินทราบเกี่ยวกับพฤติกรรมของตนเอง ซึ่งข้อมูลอาจได้มา 2 ลักษณะเหมือนการสัมภาษณ์เพียงแต่การเขียนรายงานไม่มีคนคอยตั้งคำถามเท่านั้นเอง ดังนั้นข้อมูลที่ได้อาจขึ้นอยู่กับจริยธรรมของผู้รายงานด้วย

การวัดผล และการประเมินผลการเรียนรู้ เป็นกระบวนการที่ให้ครูใช้พัฒนาคุณภาพของนักเรียน เพราะจะช่วยให้ได้ข้อมูลสารสนเทศที่แสดงถึงพัฒนาการ ความก้าวหน้าและความสำเร็จของนักเรียน รวมทั้งข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมให้นักเรียนเกิดการพัฒนาและเรียนรู้อย่างเต็มศักยภาพ (กรมวิชาการ, 2545 : 24)

1. หน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการวัดและประเมินผล

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2553:167-168) ได้กล่าวถึง ผู้บริหาร มีหน้าที่และความรับผิดชอบในด้านการวัดและประเมินผล ดังนี้

1. กำหนดนโยบายทั่วไปเกี่ยวกับการวัดและประเมินผลในเรื่อง

ก. ประเภทของข้อสอบที่ใช้วัดผล

ข. ระยะเวลาที่ใช้ในการสอบ จำนวนครั้งที่สอบและการเก็บ

คะแนนสอบแต่ละครั้ง

ค. มาตรฐานในการสอบวัดผล

ง. การเตรียมแบบฟอร์มสำหรับรายงานผลการสอบแก่ผู้ปกครอง

2. จัดหาวัสดุอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็นในการสอบ เช่น เครื่องพิมพ์

เครื่องโรเนียว ตลอดจนเจ้าหน้าที่อำนวยความสะดวก

3. พยายามส่งเสริมครูอาจารย์ให้มีความรู้ทางการวัดและประเมินผล โดยการจัดการฝึกอบรม การประชุมปฏิบัติการ ในด้านเทคนิคการออกข้อสอบ การให้คะแนน การประเมินผลข้อสอบ ตลอดจนการรายงานผลการสอบ

4. การจัดการสอบ ห้องสอบ และระเบียบในการสอบและการคุมสอบ

5. ควรมีการประเมินผลการสอน หากมีการบกพร่องจะได้หาทางแก้ไขต่อไป หรือเสนอแนวทางในการนำไปปรับใช้ในครั้งต่อไป

จากที่กล่าวมาข้างต้น พอจะสรุปได้ว่า การวัดและประเมินผลเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง และเป็นกระบวนการที่ให้ครูใช้พัฒนาคุณภาพของนักเรียน เพราะจะช่วยให้ได้ข้อมูลสารสนเทศที่แสดงถึงพัฒนาการ ความก้าวหน้าและความสำเร็จของนักเรียน อีกทั้งยังทำให้ครู อาจารย์ ทราบว่า ผลการสอนของตนเป็นอย่างไรและจะได้แก้ไข ปรับปรุงให้ดีขึ้น รวมทั้งข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมให้นักเรียนเกิดการพัฒนาและเรียนรู้อย่างเต็มศักยภาพ

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาสภาพ ปัญหาและแนวทางการพัฒนาการบริหารงานวิชาการ ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม พอจะสรุปได้ดังนี้

สมบูรณ์ ประเสริฐสังข์ (2543) ได้ศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาการบริหารงานวิชาการตามความคิดเห็นของครูของโรงเรียนเบญจมราชูทิศ จังหวัดจันทบุรี พบว่า

1. ปัญหาการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนเบญจมราชูทิศ จังหวัดจันทบุรี อยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน โดยเรียงจากมากไปน้อย ดังนี้ ด้านการพัฒนาและส่งเสริมทางด้านวิชาการ ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านการประเมินผลการจัดการงานวิชาการ ด้านการดำเนินงานวิชาการ ด้านการวัดผลและประเมินผล ด้านงานทะเบียนนักเรียน และด้านการวางแผนงานวิชาการ

2. ข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาการบริหารงานวิชาการ ของครูโรงเรียนเบญจมราชูทิศ สามอันดับแรกของแต่ละด้าน ดังนี้

2.1 ด้านการวางแผนงานวิชาการ ควรมีการวิเคราะห์สภาพปัญหาและข้อเสนอแนะจากครูก่อนจัดทำแผนงานวิชาการ ควรให้ครูเข้าสอนมีส่วนร่วมในการวางแผนงานวิชาการทุกขั้นตอนควรมีการติดตามการปฏิบัติงานตามปฏิบัติการปฏิบัติงาน

2.2 ด้านการดำเนินงานวิชาการ ควรติดตามการเข้าสอนของครูตามตารางสอนให้มากกว่านี้ควรมีมาตรการที่เข้มงวดกับครูที่บกพร่องในการปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับการเรียนการสอน รวมถึงสอบประเมินผลนักเรียน ควรมีการจัดอบรมให้มีการใช้เทคโนโลยีในการสอนให้มากกว่านี้

2.3 ด้านการจัดการเรียนการสอน ควรสนับสนุนให้ครูทุกคนทำแผนการสอนเป็นรายวิชาควรสนับสนุนให้ครูแต่ละหมวดวิชาไปศึกษาดูงานในโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จในการทำแผนการสอนเป็นรายวิชา

2.4 ด้านการพัฒนาและส่งเสริมทางด้านวิชาการ ควรส่งเสริมให้ครูได้ไปศึกษาดูงานเกี่ยวกับการจัดกระบวนการเรียนการสอนใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่อง ควรมีการจัดประเมินผลการพัฒนาครูทางด้านวิชาการอย่างต่อเนื่อง ควรควบคุมและติดตามการสอนในช่วงโมงกิจกรรมของครู

2.5 ด้านการวัดผลและประเมินผลการเรียนและงานทะเบียนนักเรียน ควรจัดให้มีการสัมมนาครูให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างเครื่องมือวัดผลและประเมินผลที่มีประสิทธิภาพควรจัดประชุมคณะกรรมการวิชาการเกี่ยวกับการวัดผลและประเมินผลการสอนของครู การประเมินผลของนักเรียนเพื่อให้หัวหน้าหมวดวิชาพิจารณานำไปแก้ไขและพัฒนาในหมวดวิชาเป็นประจำทุกปีการศึกษา ควรให้ครูตระหนักถึงความสำคัญของการประเมินผล

2.6 ด้านการประเมินผลการจัดการงานวิชาการ ควรนำข้อเสนอแนะของครูและนักเรียนไปพิจารณาเพื่อแก้ไขปัญหาคณะกรรมการบริหารงานวิชาการ ควรเปิดโอกาสให้ครูและนักเรียนส่งข้อเสนอแนะการประเมินผลการจัดการงานวิชาการทุกปีการศึกษา ควรให้หัวหน้าหมวดวิชานำปัญหาที่รับทราบจากการประชุมในหมวดวิชามาเสนอเพื่อหาวิธีแก้ไขในการประชุมคณะกรรมการวิชาการ

วีระศักดิ์ รัชย์โพธิวงศ์ (2544) ศึกษาเกี่ยวกับ การพัฒนาการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดการประถมศึกษาจังหวัดนนทบุรี พบว่า ผู้บริหารได้พัฒนาการบริหารงานวิชาการในภาพรวม อยู่ในเกณฑ์มากถึง 7 ด้าน ซึ่งได้แก่

1. หลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้
2. การเรียนการสอน
3. วัสดุประกอบหลักสูตรและสื่อการสอน
4. การวัดผลและการประเมินผล
5. ห้องสมุด

6. การนิเทศภายใน และ

7. การประชุมอบรมทางวิชาการ

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ข้อที่มีคะแนนสูงสุดในแต่ละด้าน ได้แก่ 1. การพัฒนาบุคลากรให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และสามารถนำหลักสูตรไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ 2. การส่งเสริมให้ครูวัดและประเมินผล ด้วยวิธีที่หลากหลาย 3. การส่งเสริมบริการวัสดุประกอบหลักสูตร และสื่อการเรียนการสอน 4. การส่งเสริมให้มีการเก็บข้อมูลผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน 5. การส่งเสริมกิจกรรมให้เด็กรักการอ่าน 6. การสร้างขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของครู และ 7. การสนับสนุนให้ครูได้มีโอกาสร่วมประชุมอบรมทางวิชาการจากหน่วยงานอื่นๆ เมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาการบริหารงานวิชาการของผู้บริหาร โรงเรียนที่มีขนาดต่างกัน ไม่พบว่ามีคะแนนแตกต่างกันทั้งโดยรวมและรายด้าน

วิศิษฐ์ ปัดกันภัย (2546) ได้ศึกษาเรื่องปัญหาและแนวทางการพัฒนาการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเมืองระยอง ผลการวิจัยพบว่า

1. ปัญหาการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน โดยรวมและรายด้าน อยู่ในระดับปานกลาง

2. ปัญหาการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน จำแนกตามขนาดโรงเรียน โดยรวมและรายด้าน โรงเรียนขนาดเล็กมีปัญหามากกว่าโรงเรียนขนาดกลางและโรงเรียนขนาดใหญ่ ระหว่างโรงเรียนขนาดกลางและโรงเรียนขนาดใหญ่ ไม่แตกต่างกัน

3. แนวทางการพัฒนาการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน มีแนวทางพัฒนาในแต่ละด้าน ด้านหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ คือ อบรมครูอาจารย์เกี่ยวกับจุดมุ่งหมาย โครงสร้าง แนวดำเนินการของหลักสูตร ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนอบรมครูอาจารย์เรื่องเทคนิคการสอน ด้านการนิเทศการศึกษาจัดอบรมบุคลากรที่รับผิดชอบในการนิเทศภายในโรงเรียนเพื่อพัฒนาความรู้และเพิ่มพูนศักยภาพทั้งในด้านหลักสูตร เทคนิควิธีการนิเทศ และด้านการวัดผลและการประเมินผล อบรมเชิงปฏิบัติการให้ความรู้เกี่ยวกับวิธีการ ขั้นตอนการวัดและประเมินผล การสร้างเครื่องมือวัสดุอุปกรณ์การเรียนรู้และประเมินผลปลายภาคเรียนและปลายปี

แสงเดือน มาลีรักษ์ (2547) ได้ศึกษาเรื่องการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน เอกชน ระดับประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น เขต 1 ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนเอกชน ระดับประถมศึกษา มีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “มาก” ยกเว้นด้านงานวัสดุประกอบหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอน งานหลักสูตรและการนำไปใช้และงานห้องสมุดมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ปานกลาง”

2. ปัญหาการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนเอกชน ระดับประถมศึกษา มีปัญหาการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ปานกลาง” ยกเว้น ด้านงานวัดผลและประเมินผล งานประชุมอบรมทางวิชาการและงานการเรียนการสอนมีปัญหาอยู่ในระดับ “น้อย”

3. ความต้องการในการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนเอกชน ระดับประถมศึกษา ผู้บริหารและครูผู้สอนมีความต้องการในการบริหารงานวิชาการมากเป็นลำดับแรกคือ การร่วมกันวางแผนการใช้หลักสูตรตลอดจนจัดทำเอกสารหลักสูตรให้แก่ครูอย่างเพียงพอ และมีความต้องการในการบริหารงานวิชาการเป็นลำดับสุดท้ายคือการจัดห้องสมุดให้อำนวยความสะดวกแก่คณาจารย์และบุคลากร

บุญเหลือ ปิ่นเจริญ (2549) ได้ศึกษาเรื่องความคิดเห็นของอาจารย์ผู้สอนต่อการบริหารงานวิชาการในสถาบันสร้างครูเขตภาคเหนือแห่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พบว่า

1. อาจารย์ผู้สอนมีความคิดเห็นต่อการบริหารงานวิชาการในสถาบันสร้างครูเขตภาคเหนือแห่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

2. อาจารย์ผู้สอนที่อยู่ในวิทยาลัยครูและโรงเรียนสร้างครูมีความคิดเห็นต่อการบริหารงานวิชาการในสถาบันสร้างครูเขตภาคเหนือแห่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3. อาจารย์ผู้สอนที่มีประสบการณ์ในการทำงานต่ำกว่า 10 ปี ลงมา และมีประสบการณ์ในการทำงานตั้งแต่ 10 ปี ขึ้นไปมีความคิดเห็นต่อการบริหารงานวิชาการในสถาบันสร้างครูเขตภาคเหนือแห่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4. อาจารย์ผู้สอนที่มีวุฒิการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี และวุฒิการศึกษาปริญญาตรีมีความคิดเห็นต่อการบริหารงานวิชาการในสถาบันสร้างครูเขตภาคเหนือแห่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ฟาริต เตะมาหมัด (2550) ได้ศึกษาเรื่องแนวทางการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพการดำเนินงานวิชาการของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งรายด้านและโดยภาพรวมอยู่ในระดับ ปานกลาง ยกเว้นงานวัดผล ประเมินผลและการเทียบโอนผลการเรียน และงานประกันคุณภาพภายในและมาตรฐานการศึกษาที่พบว่ามีผลการดำเนินงานในระดับมาก

2. แนวทางการบริหารงานวิชาการมีดังนี้

2.1 งานพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาและการนำหลักสูตรไปใช้ พบว่า โรงเรียนควรบูรณาการหลักสูตรอิสลามศึกษาให้มีความกระชับและขจัดความซ้ำซ้อนของเนื้อหาให้หมดไปจัดให้มีการสลับคาบเรียนระหว่างวิชาศาสนาและวิชาสามัญ ความจัดอบรมความรู้เพิ่มเติมให้กับครู การประชาสัมพันธ์หลักสูตรควรจัดในรูปแบบของป้ายนิเทศหรือการเผยแพร่เอกสารตามสถานที่ต่างๆที่มีความสำคัญต่อชุมชน จัดให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านหลักสูตรระหว่างโรงเรียนในเครือข่าย

2.2 งานพัฒนากระบวนการเรียนรู้ พบว่าควรจัดกระบวนการเรียนรู้โดยเน้นการกระตุ้นความคิดและฝึกให้ผู้เรียนได้ค้นหาความรู้ด้วยตนเอง ยกเว้นกลุ่มวิชาศาสนาที่เกี่ยวข้องกับหลักศรัทธาและอัลกุรอาน พัฒนามาตรฐานการจัดกระบวนการเรียนรู้วิชาศาสนาให้ทัดเทียมกับวิชาสามัญ จัดทำประวัติการเรียนรู้และทำการคัดกรองนักเรียนเป็นรายบุคคล

2.3 งานวัดผล ประเมินผล และการเทียบโอนผลการเรียน พบว่าควรจัดให้มีคณะกรรมการวัดผลประเมินผล เน้นการวัดจากสภาพจริงของผู้เรียน ควรจัดให้มีการอบรมเพื่อพัฒนางานวัดผลอย่างสม่ำเสมอ วัดผลเป็นระยะๆอย่างต่อเนื่อง จัดให้มีการซ่อมเสริมแก่ผู้เรียนที่ไม่ผ่านการประเมินด้วยกิจกรรมที่มุ่งเสริมองค์ความรู้แก่ผู้เรียน

2.4 งานประกันคุณภาพภายในและมาตรฐานการศึกษา พบว่า ควรเร่งสร้างความตระหนักแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง กำหนดให้มีระบบการประกันคุณภาพในระดับหน่วยงานภายในสถานศึกษา ปรับปรุงและพัฒนาแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้ชัดเจน จัดทำแผนปฏิบัติงานประจำปีให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาคุณภาพและจัดสรรความรับผิดชอบ โครงการและกิจกรรมต่างๆให้แก่บุคลากรตามความเหมาะสมกับความรู้ความสามารถ

2.5 งานพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา พบว่าควรจัดตั้งสื่อเพื่อส่งเสริมให้ครูทุกคนได้ใช้สื่อ จัดให้มีบุคลากรเพื่อดูแลงานสื่อ มีการจัดทำทะเบียนและดูแลโรงเรียนควรจัดฝึกอบรมให้ครูสามารถผลิตสื่อบางอย่างใช้เอง

2.6 งานพัฒนาและส่งเสริมให้มีแหล่งเรียนรู้ พบว่า ควรให้ความสำคัญกับแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียนให้มากที่สุด ห้องสมุด สหกรณ์ แปลงเกษตร บริการสืบค้นข้อมูลข่าวสารทางอินเทอร์เน็ต ฯลฯ จัดทัศนศึกษาภาคการศึกษาละ 1 ครั้งต่อห้องเรียน

2.7 งานวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา พบว่า ควรจัดให้งานวิจัยเป็นขอบข่ายของงานวิชาการ ตั้งคณะกรรมการวิจัย จัดอบรมเชิงปฏิบัติการ กำหนดให้ผู้บริหารและครูมีผลงานวิจัย จัดประกวดและมอบรางวัลให้กับผู้วิจัยและผู้บริหารต้องเป็นแบบอย่างในการทำวิจัย

2.8 งานส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็งทางวิชาการ พบว่า ควรสนับสนุนให้ครูสอนศาสนาให้มีความรับผิดชอบต่องานส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็งทางวิชาการ ดำเนินการสำรวจความต้องการด้านวิชาการของชุมชน สนับสนุนให้ครูสอนศาสนาได้ออกเทศนาต่อชุมชนในวาระต่างๆเชิญผู้นำชุมชนด้านต่างๆเข้ามาเป็นคณะกรรมการดำเนินงานส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็งทางวิชาการ จัดบริการความรู้แก่ชุมชน จัดนิทรรศการทางวิชาการให้แก่ชุมชน จัดกิจกรรมต่างๆร่วมกัน เช่น การจัดอบรม ศึกษาดูงาน

มูฮำมัดนาเซ สามะ (2552) ได้ศึกษาเรื่องสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐที่เปิดสอนสองหลักสูตร จังหวัดยะลา ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาตามความเห็นของครูสอนอิสลามศึกษาในภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่าสภาพการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาตามความเห็นของครูสอนอิสลามศึกษา ด้านการวางแผนการสอนด้านสื่อการเรียนการสอน อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนด้านการดำเนินการสอน และด้านการวัดและประเมินผล อยู่ในระดับมาก และปัญหาการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาตามความเห็นของครูสอนอิสลามศึกษาในภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับปานกลาง

2. สภาพการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐที่เปิดสอนสองหลักสูตร จังหวัดยะลา ตามความเห็นของครูอิสลามศึกษาที่มีตำแหน่งการปฏิบัติหน้าที่และวุฒิการศึกษาสามัญ และศาสนาแตกต่างกัน มีทัศนะไม่แตกต่างกัน ยกเว้นครูที่มีเพศต่างกันมีทัศนะแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 และปัญหาการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐที่เปิดสอนสองหลักสูตร จังหวัดยะลา ตามความเห็นของครูอิสลามศึกษาที่มีเพศและวุฒิการศึกษาสามัญ และศาสนาแตกต่างกัน มีทัศนะไม่แตกต่างกัน ยกเว้นครูที่มีตำแหน่งการปฏิบัติหน้าที่ต่างกันมีทัศนะแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

3. ปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐที่เปิดสอนสองหลักสูตร จังหวัดยะลา พบว่าปัญหาที่พบมากที่สุดคือด้านสื่อการเรียนการสอน งบประมาณมีไม่เพียงพอในการที่จะผลิตสื่อให้มีความหลากหลาย และทันสมัย จากปัญหาดังกล่าวได้รับข้อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขคือ ควรจัดสรรงบประมาณอย่างต่อเนื่องให้เพียงพอต่อความต้องการและให้มีการอบรมการผลิตสื่อและวิธีการใช้สื่ออย่างถูกวิธี

อัสมาวาตี คอเลาะ (2554) ได้ศึกษาเรื่องกระบวนการนิเทศงานวิชาการของผู้บริหารตามทัศนะของหัวหน้าฝ่ายบริหารงานวิชาการในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจังหวัดปัตตานี ผลการวิจัยพบว่า

1. กระบวนการนิเทศงานวิชาการของผู้บริหารตามทัศนะของหัวหน้าฝ่ายบริหารงานวิชาการในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม จังหวัดปัตตานี ทั้งในภาพรวมและแต่ละชั้นพบว่าอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาแต่ละชั้น โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 อันดับแรก คือ ชั้นการวางแผน ชั้นการนำ และชั้นการควบคุม

2. กระบวนการนิเทศงานวิชาการของผู้บริหารตามทัศนะของหัวหน้าฝ่ายบริหารงานวิชาการในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม จังหวัดปัตตานี ที่รับผิดชอบหลักสูตรต่างกัน โดยภาพรวมมีทัศนะไม่แตกต่างกัน และเมื่อพิจารณาแต่ละชั้นพบว่า หัวหน้าฝ่ายบริหารงานวิชาการที่รับผิดชอบหลักสูตรต่างกันมีทัศนะต่อกระบวนการนิเทศงานวิชาการของผู้บริหารในชั้นการวางแผนแตกต่างกันอย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 และกระบวนการนิเทศงานวิชาการของผู้บริหารตามทัศนะของหัวหน้าฝ่ายบริหารงานวิชาการในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม จังหวัดปัตตานี ที่ปฏิบัติงานในโรงเรียนที่มีขนาดแตกต่างกันมีทัศนะไม่แตกต่างกัน

3. ปัญหาและข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาคำถามการปฏิบัติงานตามกระบวนการนิเทศงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม จังหวัดปัตตานี พบว่าผู้นิเทศยังขาดความรู้และประสบการณ์ในการนิเทศงานวิชาการและขาดคู่มือและเครื่องมือเกี่ยวกับการนิเทศที่ทันสมัย จากปัญหาดังกล่าวได้รับข้อเสนอแนะในการแก้ไข คือ ควรมีการอบรมเกี่ยวกับการนิเทศหรือให้ผู้นิเทศที่มีความชำนาญแนะนำเกี่ยวกับการนิเทศและจัดทำคู่มือที่เหมาะสมและทันสมัยอย่างต่อเนื่อง

สมปอง เสงี่ยมไพโร (2555) ได้ศึกษาเรื่องการศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน ในสังกัดเทศบาลเมืองพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ ผลการวิจัยพบว่า ครูผู้สอนของโรงเรียนในสังกัดเทศบาลเมืองพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ มีความคิดเห็น เกี่ยวกับสภาพการบริหารงานวิชาการ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านการพัฒนาระบบประกันคุณภาพในสถานศึกษาด้านการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ด้านการพัฒนาระบบการเรียนรู้อื่นๆ และด้านการวัดและประเมินผลการศึกษาตามลำดับ ส่วนด้านการนิเทศการศึกษาและด้านการพัฒนาสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง

นิลวรรณ วัฒนา (2556) ได้ศึกษาเรื่องการศึกษาสภาพการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา จังหวัดชลบุรี ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา จังหวัดชลบุรี มีการปฏิบัติงานโดยรวมอยู่ในระดับมาก

2. การเปรียบเทียบสภาพการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา จังหวัดชลบุรี จำแนกตามประเภทการทำงาน และที่ตั้งโรงเรียนพบว่า มีสภาพการบริหารงานวิชาการโดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อจำแนกตาม สถานภาพและรูปแบบการจัดชั้นเรียน พบว่า มีสภาพปฏิบัติงานด้านการบริหารงานวิชาการโดยรวมไม่แตกต่างกัน

3. การศึกษาปัญหา พบมากที่สุดด้านบุคลากรขาดความรู้ในการบริหารงานวิชาการ รองลงมาคือ ปัญหาการขาดแคลนบุคลากร บุคลากรขาดทักษะในการปฏิบัติงาน การขาดงบประมาณในการพัฒนา มีข้อเสนอแนะ คือ การจัดอบรม การทำคู่มือการปฏิบัติงาน การพัฒนาหลักสูตร การติดตามอย่างต่อเนื่องโดยศึกษานิเทศก์ และการระดมทรัพยากรจากทุกภาคส่วน มาสนับสนุนการบริหาร

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ว่า การบริหารงานวิชาการเป็นสำคัญของการจัดการศึกษาในแต่ละสถานศึกษา ซึ่งมีสำคัญที่ขาดมิได้อยู่ 4 ด้าน ด้วยกันคือ ด้านหลักสูตร ด้านกระบวนการจัดการเรียนรู้ ด้านสื่อ เทคโนโลยี การเรียนการสอน และด้านการวัดผลและประเมินผล ซึ่งในงานวิจัยส่วนใหญ่ได้ให้ความสำคัญกับขอบข่ายทั้ง 4 ด้านดังกล่าว โดยได้นำมาตั้งไว้เป็นประเด็นต้นๆเพื่อศึกษาวิจัย รวมถึงงานวิจัยส่วนใหญ่พบว่างานหลักทั้ง 4 ด้านนี้ มีปัญหาอยู่ในระดับต้นๆ ดังนั้นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องก็ควรคำนึงถึงประเด็นหลักใน 4 ด้านนี้ให้มากเพื่อนำไปสู่การพัฒนางานวิชาการได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป